ATHARVA VED

(Gujrati)

VISIT…

LANZAROTE Caliente.COM

❧ પ્રથમ કાંડ ❧

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : વાચસ્પતિ (બ્રહ્મા)

સંસારના બધા જ પદાર્થોમાં એકવીસ દેવતાઓ વ્યાપ્ત છે. વાણીપતિ બ્રહ્મા અમને તેમનું બળ આપો. હે વસુપતિ ! વાણીપતિ બ્રહ્મા ! અમને પઠિત જ્ઞાન-ધારક-બુદ્ધિ અને ઈચ્છિત ફળ આપો. હે વાચસ્પતિ બ્રહ્મા ! ઐશ્વર્યમાં અમારી બુદ્ધિ સ્થિર રહો. અમે સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી ઓતપ્રોત બનીએ.

સૂક્ત-૨ દેવતા : પર્જન્ય

જડ-ચેતનના ધારક પર્જન્ય (મેઘ) અને પૃથ્વી, બાણનાં માતા-પિતા છે. તીવ્ર બાણો અને શત્રુઓના દ્વેષપૂર્ણ કર્મોને હે દેવપતિ ! અમારાથી દૂર કરો. અમારા શરીરને દૃઢ કરો. પૃથ્વી-દ્યુલોકની વચમાં સ્થિત આ 'બાણ' અમારા રોગ, સ્રાવ અને ઘાને સાજા કરે છે.

સૂક્ત-૩ દેવતા : પર્જન્ય

મેઘ-પુત્ર બાણ વડે હે રોગી ! તમારા મૂત્રરોગો દૂર થાય છે. સૂર્યનાં કિરણોથી તમારા રોગો દૂર થાય છે. અટકી ગયેલો પેશાબ ધ્વનિ સામે બહાર નીકળી જાય છે. મૂત્રાશયના દ્વાર ખૂલી જાય છે.

સૂક્ત-૪ દેવતા : આપ : (જળ)

જળ, સોમરસ, દૂધ તથા ઘી આદિ હોમદ્રવ્ય લઈને યાજ્ઞિક યજ્ઞમાં આવે છે. સૂર્ય-મંડળ સ્થિત જળ અમારા યજ્ઞને સફળ કરો. દિવ્યગુણોવાળું અને અમૃત તથા ઔષધિઓથી પૂર્ણ જળ અમારા પશુઓને શક્તિ આપો. અમે જળ દેવતાનું આહ્‌વાન કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૫ દેવતા : આપ : (જળ)

હે સુખદાયક જળ ! તમારા રસ વડે અમને પુષ્ટ કરો. અન્ન પ્રાપ્તિ માટે પર્યાપ્તરૂપમાં અમે આપને મેળવીએ. સુખ-સાધનોનાં સ્વામી અને ઔષધિરૂપે વ્યાધિ નિવારક જળની અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૬ દેવતા : આપ : (જળ)

હે દિવ્ય ગુણ-સંપન્ન જળ અમને સુખ-શાંતિ આપો. બધી ઔષધિઓમાં

વ્યાપ્ત જળ અમારા માટે કલ્યાણકારક અને રોગ નિવારક બનો. મરુ પ્રદેશ – જળસંપન્ન પ્રદેશ તથા કૂવા અને ઘડાનું જળ અમને સુખ આપો.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૭ દેવતા : અગ્નિ-ઇન્દ્ર

હે અગ્નિ ! અમારા હવિથી પ્રસન્ન થઈને અમારા ઉપાસ્ય દેવને અહીં બોલાવો. ઘૃત અને હવિના ભોજન વડે પ્રસન્ન થઈને આપ અને ઈન્દ્ર રાક્ષસોનો નાશ કરો. હે જ્ઞાન સ્વરૂપ અગ્નિ ! આપ અમારા દૂત બનીને અમારા ઈચ્છિત પ્રયોજનોને પૂર્ણ કરો. રાક્ષસોને અમારાથી દૂર કરો. ઈન્દ્ર પોતાના વજ્રથી રાક્ષસોનો નાશ કરે.

સૂક્ત-૮ દેવતા : બૃહસ્પતિ

નદી જેવી રીતે પોતાના પ્રવાહમાં ફીણને વહાવી દે છે. હે અગ્નિ ! અમારા દ્વારા અપાયેલા હવિઓને દેવોની પાસે પહોંચાડો અને દુષ્ટોને તથા તેમના હાનિકારક યત્નોને દૂર ફેંકી દો. હે અગ્નિ ! હે બૃહસ્પતિ ! આપનાથી ત્રસ્ત થયેલા અને શરણમાં આવેલા આ રાક્ષસોને નષ્ટ કરો. મંત્રબળથી વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત અને જ્ઞાન સંપન્ન આ રાક્ષસોને સંતાન સહિત નષ્ટ કરો.

સૂક્ત-૯ દેવતા : વસુ આદિ

ધન આદિના ઈચ્છુક યજમાનને વસુ, ઈન્દ્ર, પૂષા, વરુણ, સૂર્ય, અગ્નિ આદિ દેવ ધન આપો અને આદિત્ય તથા વિશ્વેદેવા તેને તેજસ્વી બનાવો. હે દેવો ! આ યજમાનમાં સૂર્ય, અગ્નિ, ઈન્દ્ર આદિની જ્યોતિ રહો. તેને શત્રુરહિત, દુઃખરહિત કરીને સ્વર્ગમાં પહોંચાડો. દેવો સુધી હવિ પહોંચાડનાર હે અગ્નિ ! આ યજમાનને યજ્ઞ-મંત્રોથી વધારો અને લોકમાં શ્રેષ્ઠ બનાવો.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : વરુણ

વરુણદેવ સર્વ નિયામક અને પાપીઓને દંડ આપનારા છે. સત્ય ભાષણ તેમના વશમાં છે. તેમની પાસેથી શક્તિ મેળવી તીક્ષ્ણ થયેલા અમે વરુણના ક્રોધથી પીડિત યજમાનને બચાવીએ છીએ. હે વરુણ ! આ યજમાન આપના બનીને સો વર્ષ જીવે. અસત્ય વાણી બોલીને જીભનો દુરુપયોગ કરનાર, જળના અધિષ્ઠાતા વરુણદેવના ક્રોધને પાત્ર બને છે. આ યજમાનને અમે વરુણદેવના પાશમાંથી છોડાવીએ. હે વરુણ ! અમારી સ્તુતિઓથી પ્રસન્ન થઈને આપ અમારા બધા અપરાધ માફ કરી દો.

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : પૂષા આદિ

હે પૂષા ! વષટ્કાર (સ્વાહા) દ્વારા ઋત્વિજ, અર્યમા, વેધા અને આપને હવિ આપે. આપની કૃપાથી આ સ્ત્રીને વિના કષ્ટ પ્રસવ થાવ. ઈન્દ્ર આદિ દિવ્ય પંચભૂતોએ આ ગર્ભને ધારણ કર્યો છે તેઓ જ તેને આ આવરણમાંથી મુક્ત કરો. આ 'જરાયુ' પ્રસૂતા માટે ઉપયોગી નથી તે બહાર નીકળી જાવ. પક્ષી જે વેગથી આકાશમાં ઊડે છે તેમજ મન જે તીવ્રગતિથી વિષયોમાં લિપ્ત રહે છે તેવી જ રીતે આ ગર્ભસ્થ શિશુ જેરી સાથે ગર્ભથી મુક્ત થઈને બહાર આવો.

• ત્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : રોગનાશક સૂર્ય આદિ

આ જરાયુથી ઉત્પન્ન થયેલાં શિશુની જેમ બળવાન સૂર્યદેવ વાયુના પ્રભાવથી મેઘોની વચ્ચે પ્રગટ થઈને અમારા શરીરોને આનંદિત કરે છે. તેઓ સીધા માર્ગે આગળ વધતાં પોતાના એક જ ઓજને ત્રણ રીતે પ્રસારિત કરે છે.

હે સૂર્ય અને સૂર્યની સમિપ રહેનારા દેવો ! હવિ અર્પણ દ્વારા તુષ્ટ આપ યજમાનના શિરદર્દ, શ્લેષ્મા, ખાંસી જેવા રોગોથી મુક્ત કરો. તેના કફજ, વાતજ અને પિત્તજ રોગોને દૂર કરો. અમારા શરીરમાં વ્યાપ્ત રોગ નષ્ટ થાવ અને અમારા પ્રત્યેક અંગને સુખ પ્રાપ્ત થાવ.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : પર્જન્ય, વિદ્યુત

ચમકતી વીજળી, તેની ગર્જના-ધ્વનિ અને વજ્ર તેમજ મેઘને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. તમે પાતકી અને આતતાયીઓ ઉપર વજ્રપ્રહાર કરો છો. સત્પુરુષ રક્ષક પર્જન્ય (જળ ભરેલા મેઘ)ને અમે નમન કરીએ છીએ. આપ અમને સંતાન સુખ આપો અને અમારો ભય દૂર કરો. હે અગમ્ય પર્જન્ય ! આપને અમારા નમસ્કાર.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : વધૂ-વર

આ વધૂની તેજસ્વિતા અને તેના ભાગને હું માનું છું. તે મારી માતા અને બાંધવો સાથે પર્વત સમાન સ્થિર થઈને લાંબા કાળ સુધી રહે. હે નિયમમાં રહેનારા રાજા (વર) ! નિયમ વડે બંધાયેલી આ વધૂ આપના

પરિવારમાં રહો. તે આપના પરિવારની રક્ષિકા છે. જ્યાં સુધી તે જીવિત છે ત્યાં સુધી આપનાં માતા-પિતા અને ભાઈઓની સાથે ભલે રહો. હે સોમપાયી, બંધન-રહિત અમે તમને ઐશ્વર્ય સહિત એને આપની સાથે જોડીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : પ્રજાપતિ

બધી નદીઓ, વાયુ અને પક્ષી અમારા અનુકૂળ રહો. અમે ઘી, દૂધ અને હવિ વડે દેવતાઓ માટે યજ્ઞ કરીએ છીએ. બધા અમારા અનુકૂળ બનો. હે દેવો ! યજ્ઞમાં સ્તુતિ કરાયેલા અને યજ્ઞમાં હવિ અપાયેલા તમે યજમાનના યજ્ઞમાં આવો અને તેમને સંતાન, ધન, પશુ વગેરે આપો. નદીઓના અક્ષય જળથી અમે અવિચ્છિન્ન સ્વરૂપે ધન-ધાન્યાદિ પ્રાપ્ત કરતા રહીએ. ઘી, દૂધ અને જળ તથા પશુઓ અને ધન અમે પર્યાપ્તરૂપમાં પ્રાપ્ત કરીએ.

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : અગ્નિ-વરુણ આદિ

અંધકારમાં વિચરણ કરનારા માનવઘાતી રાક્ષસોથી અમને તેમના સંહારક અગ્નિદેવ બચાવે છે. ઈન્દ્રે કહ્યું છે કે, દેવો દ્વારા આપવામાં આવેલું આ 'સીસુ' અસુરોનું નિવારણ કરનારું છે. હે શત્રુઓ ! જો તમે અમારી ગાયો, અશ્વો તથા મનુષ્યોને મારશો તો અમે સિસા દ્વારા તમારો સંહાર કરીશું.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : યોષિત-ધમનીઓ

આ સ્ત્રીના શરીરના નિમ્ન ભાગ, ઉપરના ભાગ અને મધ્યભાગમાં આવેલી તમામ નાની-મોટી ધમનીઓ રક્ત વહેવડાવવાનું બંધ કરીને સ્થિર થઈ જાવ. હૃદયની હજારો શાખાઓવાળી મુખ્ય સો ધમનીઓનો રક્તસ્રાવ બંધ થઈ જાવ. મૂત્રાશયની વક્ર નાડી અને અન્ય નાડીઓ તમે આ રક્તસ્રાવ બંધ કરાવી આ રોગીને સુખ પ્રદાન કરો.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : સવિતા આદિ

લલાટ, મસ્તક અને શરીરનાં કુલક્ષણોનો અમે ત્યાગ કરીએ છીએ. અને અમે તથા અમારાં સંતાનો માટે કલ્યાણકારી ચિહ્નો ધારણ કરીએ છીએ. સવિતા, વરુણ, અર્યમાદેવ અને અમારી અનુકૂળ બુદ્ધિ પણ અમારા અસૌભાગ્ય ચિહ્નોને દૂર કરો. હે ખરાબ લક્ષણોવાળા મનુષ્યો ! તમારા શરીર, વાળ, આંખોમાં અને બહાર-અંદર જે કુલક્ષણ વાચક ચિહ્નો છે તેને

અમે મંત્રો વડે દૂર કરીએ છીએ. એવી જે સ્ત્રીના પગ હરણ જેવા, દાંત બળદ જેવા, ચાલ ગાય જેવી અને અવાજ કઠોર છે, અમે તેના મસ્તક ઉપર રહેલાં બધાં ખરાબ લક્ષણોને મંત્ર દ્વારા દૂર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : ઇન્દ્ર આદિ

અસ્ત્રો વડે વેધ કરનારા અને ચારે બાજુ પ્રહાર કરનારા શત્રુ અમારી પાસે આવે નહિ. હે ઈન્દ્ર ! શત્રુઓના બાણોને અમારાથી દૂર કરો. અમારા દિવ્ય બાણ શત્રુઓનો સંહાર કરો. અમારા સમાજ, જાતિના લોકો અને અન્ય જાતિના લોકો હોય, જો તેઓ અમને દાસ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે તો તે દુશ્મનોને રુદ્રદેવ બાણોથી વિંધી નાંખો. બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપી કવચ અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : સોમ-મરુદ્‌ગણ આદિ

હે સોમ ! અમારા શત્રુ તેમના સ્થાન અને સ્ત્રીથી અલગ થઈ જાવ. હે મરુદ્‌ગણ ! અમારા યજ્ઞ અમને સુખી કરો અને શત્રુઓને દૂર કરો. હે વરુણ ! શત્રુઓના અસ્ત્રોને દૂર કરો. શત્રુ અમારી હિંસા ન કરે. અમને સુખ આપો. હે ઈન્દ્ર ! આપ અપરાજેય છો, શત્રુ તિરસ્કારક છો. આપના મિત્ર પુરુષ અપરાજેય અને અહિંસ્ય બની જાય છે. આપની સહાયતાથી અમે શત્રુ-વિજેતા બનીએ.

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : ઇન્દ્ર

અવિનાશી, શોભન ફળ આપનારા, મંગલદાયી, પ્રજાપાલક, વૃષ્ટિ કરવા માટે વૃત્રનો નાશ કરનારા, શત્રુનાશક, પ્રાણી-નિયંતા અને સોમનું પાન કરનારા હે ઈન્દ્ર અમને અભય આપો. યુદ્ધમાં અમારા નેતા બનો. હે ઐશ્વર્યવાન ઈન્દ્ર ! અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. અમારું ધન-ક્ષેમ આદિનું હરણ કરવા ઈચ્છનારા શત્રુને અંધકારમાં નાંખો. હે પ્રભુ ! હે વૃત્રહન્તા ! શત્રુઓનો ઉત્સાહ ભંગ કરી તેમના જડબા તોડી નાંખો, તેમના બાણોને અમારાથી દૂર કરો.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : સૂર્ય

હે રોગી ! હૃદયરોગને કારણે થતી બળતરા, કમળો, રક્તની ઊણપો, આપના શરીરનું પીળાપણું સૂર્ય તરફ ચાલ્યું જાય. રક્ત વર્ણની ગાયો અથવા

સૂર્યના રક્તવર્ણનાં કિરણો દ્વારા અમે આપને દરેક રીતે બળવાન બનાવીએ છીએ. આપ પાંડુરોગથી મુક્ત બની હરિત વર્ણધારી પોપટ વગેરે પક્ષીઓની જેવા બનો.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : વનસ્પતિઓ

હે હળદર, ભાંગરો, ઈન્દ્રવારુણિ, અસિત વર્ણની ઔષધિઓ ! આપ સૌ રાત્રે ઉત્પન્ન થઈ છો. રંગ આપનારી હે ઔષધિઓ ! તમે દૂઝી રહેલા કુષ્ઠ અને શ્વેતકુષ્ઠગ્રસ્ત વ્યક્તિને રંગ પ્રદાન કરો. હે નીલ ઔષધિ ! આપનું ઉત્પત્તિ સ્થાન કૃષ્ણવર્ણ છે. આપ શ્યામવર્ણી છો એટલે લેપન આદિ દ્વારા આ રોગીના કુષ્ઠ વગેરે ડાઘાનો નાશ કરો. અમે મંત્રના પ્રયોગથી તેનો રોગ દૂર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : આસુરી વનસ્પતિ

હે ઔષધિ ! સૌથી પહેલા આપ ગરુડના પિત્તરૂપમાં હતી. આસુરી સુપર્ણની સાથે સંગ્રામ જીતીને તે પિત્તને ઔષધિનું રૂપ આપ્યું. તે જ રૂપ નીલ આદિ ઔષધિમાં પણ પ્રવેશ્યું છે. હે ઔષધિ ! આપની માતા અને આપના પિતા પણ આપના જેવા વર્ણવાળા છે. આથી તમે આ શ્વેતકુષ્ઠ રોગીનો દુષિત રંગ દૂર કરી તમારા જેવો રંગ આપો. હે કાળા રંગવાળી ઔષધિ ! આ કોઢવાળા અંગને સારી રીતે મુક્ત કરી પહેલાના જેવા રૂપરંગવાળું બનાવી દો.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : યક્ષ્માદિ જ્વરનાશક અગ્નિ

હે પીડાદાયક જ્વર ! તારી ઉત્પત્તિ હવનના અગ્નિ વડે જ થઈ છે એ સમજી લે. અમારા દ્વારા શરીર ઉપર છાંટવામાં આવતા યજ્ઞના આ ઉષ્ણ જળથી તું અમારું શરીર છોડીને બહાર નીકળી જા. તું શરીરને પીળું બનાવી દે છે આંથી 'હરૂ' નામથી ઓળખાય છે. અગ્નિથી ઉત્પન્ન તાપ-ગુણ યુક્ત શરીર તાપક જ્વર ! તું ઉષ્ણ જળથી સિંચિત આ શરીરની બહાર નીકળ. શીત જ્વર ! એકાંતરો તાવ, બે-ત્રણ દિવસે આવતો વગેરે બધા તાવને દૂરથી નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : ઇન્દ્રાણી

હે દેવો ! શત્રુ દ્વારા છોડવામાં આવેલ અસ્ત્ર મને તેમના દ્વારા ફેંકવામાં આવતા પથ્થરથી અમને દૂર રાખો. સૂર્ય, સવિતા, પરમેશ્વર અને ઈન્દ્ર અમારા

મિત્ર બનો. તેઓ અમને સુખ-આરોગ્ય આપે, અમારા સંતાનોને સુખ આપે અને અમારા અનિષ્ટને દૂર કરે. સપ્ત ગુણયુક્ત તેજસ્વી મરુદ્ગણ અને પર્જન્ય અમને સુખ આપો.

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : ઇન્દ્રાણી

નાગલોકની ૨૧ જાતિઓના સાપોની કાંચળીઓ વડે અમે પરહિતચિંતક શત્રુઓની આંખોને ઢાંકી દઈએ. શિવ ધનુષ્ય સમાન તીક્ષ્ણ શસ્ત્રાસ્ત્રધારિણી અમારી સેના શત્રુઓનો નાશ કરો. થોડા અથવા અસંખ્ય શત્રુઓ અમારાથી હારીને એવા નિર્બળ બની જાય, જેવી રીતે વાંસની ઉપરની શાખ નિર્બળ હોય છે. હે સુભટો ! તમે જલદીથી આપણાં લક્ષ્ય – શત્રુના રાષ્ટ્ર સુધી – સેનાને પહોંચાડો. સેનાની રક્ષિકા ઈન્દ્રાણી સેનાની આગળ-આગળ ચાલે છે.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : અગ્નિ, યાતુધાન

રોગ અને રાક્ષસોના નાશક અગ્નિદેવ સ્વર્ગમાંથી ચાલીને યજમાનની નજીક આવી રહ્યા છે. હે અગ્નિ ! પિશાચો, યાતુધાનો, રાક્ષસોને ભસ્મ કરો. પાપિની, કટુભાષિણી, હિંસિકા અને સંતાનના રૂપ-રસ-પુષ્ટિનું હરણ કરનારી રાક્ષસી પોતાનાં સંતાનો અને અમારા શત્રુઓનાં સંતાનોનું ભક્ષણ કરો. આ રાક્ષસીઓ પરસ્પર લડીને મરી જાવ.

• છઠ્ઠો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : બ્રહ્મણસ્પતિ

હે બ્રહ્મણસ્પતિ ! જે મણિ ઈન્દ્રની સમૃદ્ધિનો દાયક છે, તેના વડે શત્રુઓથી પીડિત રાષ્ટ્રની અશ્વ-ગજ-ધન-સંપત્તિ વધારો. હે મણિ ! તું અમારા શત્રુઓને નિર્વિર્ય બનાવ. જીવોના પ્રેરક સવિતા દેવથી સમૃદ્ધ અને સોનથી સમૃદ્ધ કે મણિ ! તું ધારણકર્તાઓનો મહિમા વધારે છે, અમને શત્રુઓને હરાવવાનું બળ આપ, બધાં પ્રાણીઓના પ્રેરક સૂર્યનો ઉદય થાય છે. શત્રુ-પરાભવ-કામનાવાળી મારી વાણી પ્રગટ થઈ. મણિધારક અમે શત્રુનાશમાં સમર્થ બનીએ છીએ. હે મણિ ! તારા બળથી અમે શત્રુ હંતા, રાષ્ટ્રના સ્વામી અને પ્રજાઓને ઈચ્છિત ફળ આપનારા બનીએ.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : વિશ્વેદેવા

હે ઈન્દ્ર ! વિશ્વેદેવા, વસુગણ, ધાતા, અર્યમાદેવો ! આયુષ્યની કામનાવાળા યજમાનની રક્ષા કરો. એનાથી શત્રુગણને અશક્ત કરો. અમારી કોઈ હિંસા ન કરી શકે. હે સ્વર્ગવાસી દેવો, ભૂમંડળવાસી અગ્નિદેવ, હે અંતરિક્ષમાં ગમનશીલ વાયુ ! તમે યજમાનના આયુષ્યને વધારો. જે અગ્નિ માટે પંચયજ્ઞ થાય છે, જે દેવોનો યજ્ઞમાં હવિ ભાગ છે તે ઈન્દ્રાદિ દેવો અને દિશાઓના સ્વામી દેવતાઓ આ યજમાનનું આયુષ્ય વધારો.

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : દિગ્પાલ

અમે દિગ્પાલોને મંત્રો વડે આહુતિ આપીએ છીએ. હે ઈન્દ્રાદિ દિગ્પાલો ! અમને મૃત્યુના તથા અન્ય દુઃખદાયક પાશમાંથી મુક્ત કરાવો. ચોથા દિગ્પાલ કુબેર ધન આપો, અમે કુબેરને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. અમારાં માતા-પિતા, ગાયો, બધા સંબંધીઓ શ્રેષ્ઠ ધનવાળા અને કુશળ બનો તથા અમે સો વર્ષ સુધી સૂર્યનાં દર્શન કરીએ.

સૂક્ત-૩૨ દેવતા : દ્યાવા-પૃથ્વી

હે જિજ્ઞાસુઓ ! એ જાણો કે જળાત્મક બ્રહ્મ નથી પૃથ્વી ઉપર રહેતું કે નથી દ્યૌમાં રહેતું. જળથી ઔષધિઓ પુષ્ટ બને છે. જળ આકાશ અને પૃથ્વીની મધ્યમાં સ્થિત છે. ગંધર્વ પણ અંતરિક્ષમાં રહે છે. અંતરિક્ષ જ સ્થાવર-જંગમનું આશ્રયસ્થળ છે. હે દ્યાવા-પૃથ્વી ! તમે આ જળની ઉત્પત્તિમાં રોકાયેલા છો. જળ તરલ છે. નદીઓ જળયુક્ત રહે છે. આકાશ વિશ્વનું ઢાંકણ છે. વૃષ્ટિ દ્વારા સમસ્ત ધન આપનાર આકાશ અને વિશ્વના આશ્રય પૃથ્વીને અમે પ્રણામ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૩ દેવતા : આપ : (જળ)

રમણીય, સુંદરવર્ણ અને પવિત્રતાપદ જળથી સૂર્ય, વિદ્યુત અને વડવાનલ ઉત્પન્ન થાય છે. જે અગ્નિગર્ભા છે, તે જલ રોગાદિહર અને સુખદાયક બનો. જેમાં કર્મપાશધારક વરુણ રહે છે તે જળ અમને સુખ-શાંતિ આપો. જે જળ વડે દેવ સ્વર્ગમાં સોમનો ઉપભોગ કરે છે તે જળ અમને સુખ-શાંતિ આપો.

સૂક્ત-૩૪ દેવતા : મધુ-વનસ્પતિ

મધુમયી પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન હોવાથી મધુમયી હે મધુકલતા ! અમે તને

ખોદીએ છીએ. તું અમને મધુરતા આપ. મારી જિહ્‌વાનો અગ્રભાગ મધુર બનો. મારું શરીર, અંતઃકરણ અને કર્મ મધુર બનો. મારા કરવામાં આવતું નજીકનું અને દૂરનું કાર્ય મધુર બનો. મારી વાણી અને કાર્યોમાં મધુરતા હોવાથી હું સર્વ પ્રિય બનું. હે મધુકલતા ! તારી સમિપતાથી હું વધારે મધુર બનું. મીઠી શેરડીની જેમ એકબીજાની સાથે મીઠાશયુક્ત રહેવા જ હે પત્ની અમે તમને પ્રાપ્ત થયા છીએ. અમને ત્યાગીને તું ન જઈ શકે એટલે અમે તારી પાસે આવ્યા છીએ.

સૂક્ત-૩૫ દેવતા : હિરણ્યમ્ (સોનું)

હે પુરુષો ! તમને શતાયુ બનાવવા આનંદપ્રદ હિરણ્ય તમને બાંધીએ છીએ. સોનું દેવોમાં પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું છે. તેને ધારણ કરનારને રોગ થતો નથી. પિશાચ પીડા આપતા નથી. આ બળદાયક આઠમી ધાતુ છે. ધારણ કરવાથી રાક્ષસનાશક અને શતાયુ બને છે. જળ, ઈન્દ્ર અને સૂર્ય-ચંદ્રના તેજમાં હિરણ્યધારક છો. ઐશ્વર્યની ઈચ્છાથી સંવત્સર સુધી રહેનારું તેજ તમારામાં મૂકીએ છીએ.

*

બીજો કાંડ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : બ્રહ્મ, આત્મા

વિશ્વ પરબ્રહ્મમાં લીન થઈને રહે છે. ભૌતિક જગતથી અભિન્ન સર્વશક્તિયુક્ત આ બ્રહ્મને સૂર્યના નામ-રૂપથી પ્રગટ કર્યું છે, ત્યારથી પ્રજા સૂર્યને જાણતી અને પૂજતી આવી છે. આરાધકોના હૃદયમાં સ્થિત બ્રહ્મને સૂર્ય કહેવામાં આવ્યો છે. બ્રહ્મના ત્રણ પાદ દૃષ્ટિથી ઓઝલ છે. સત્યોપદેશ દ્વારા જ બ્રહ્મજ્ઞાન થઈ શકે છે. સૂર્યાત્મક બ્રહ્મ જ આપણાં માતા-પિતા છે. કર્મફળના જ્ઞાતા પણ તે જ છે. તે ઈન્દ્ર, અગ્નિ નામથી પણ લોકમાં પ્રગટ થાય છે. જેવી રીતે બ્રહ્મ સંસારને વ્યાપ્ત કરીને સ્થિત છે તેવી રીતે અમે પણ આત્મામાં સ્થિત છીએ. તત્ત્વજ્ઞાન પ્રગટ થવાથી બધી જાણકારી મળે છે. ઈન્દ્રાદિ દેવતા પણ બ્રહ્મમાં લીન થઈ જાય છે. વૃત્તિઓ દ્વારા જ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર થવાથી ઈન્દ્રિયો બ્રહ્મમાં લીન થઈ જાય છે.

સૂક્ત-૨ દેવતા : ગંધર્વ (સૂર્ય) અપ્સરાઓ (કિરણો)

વૃષ્ટિ (કિરણોરૂપી) દ્વારા સંસારનું પોષણ કરનાર સૂર્ય પૃથ્વીનો સ્વામી છે, પ્રજાઓનો સ્તુત્ય છે. હે ગંધર્વ (સૂર્ય) ! અમે તમને હવિ અર્પણ કરી નમસ્કાર કરીએ છીએ. ગંધર્વ અમને સુખ આપો. ગંધર્વ (સૂર્ય) રશ્મિઓ (અપ્સરાઓ)થી સંગત રાખે છે.

રશ્મિઓ સૂર્યમાંથી નીકળે છે અને તેમાં જ વિલિન થઈ જાય છે. ચંદ્રમાથી સંયુક્ત થનારી હે સૂર્ય રશ્મિઓ તમને હવિ આપીને નમસ્કાર કરીએ છીએ. ઉપદ્રવોથી સંસારને રડાવનાર અપ્સરાઓ (સૂર્ય પત્નીરૂપ રશ્મિઓ)ને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩ દેવતા : સ્ત્રાવરોધક ભેષજ મુંજ-માટી

જે રક્ષક પ્રવાહ (સોમ) મુજ્જવાન પર્વત પરથી નીચે લાવવામાં આવે છે તેના આગળના ભાગની વનસ્પતિને અમે એવી રીતે બનાવીએ છીએ જેથી તે આપના માટે શ્રેષ્ઠ ઔષધિ બની જાય. હે મુંજ (દિવ્યપ્રવાહ) આપનાથી ઉત્પન્ન થનારી અસીમ ઔષધિઓ, અતિસાર, બહુમૂત્ર તથા નાડીવ્રણ આદિ રોગોનો નાશ કરવા સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે. ખેતરમાંથી ઉપાડેલી ઔષધિરૂપ માટી ફોડલાને પકાવનારી તથા અતિસાર આદિ રોગોનો સમૂળ નાશ કરનારી (રામબાણ) ઔષધિ છે. ઔષધિઓ માટે વાપરવામાં આવેલું જળ આનંદદાયક બનીને અમારી વ્યાધિઓનું શમન કરનારું થાઓ. અસુરો દ્વારા મનુષ્યો ઉપર તાકવામાં આવેલા વ્યાધિરૂપ બાણ અમારા બધાથી દૂર જઈને પડો.

સૂક્ત-૪ દેવતા : જંગિ મણિ

આ જંગિડ મણિ હજારો બળથી સંપન્ન થઈને દુર્બળતા પેદા કરનાર, દેહ સૂકવનાર તથા ભક્ષણ કરનારી કૃત્યા આદિનો વિનાશ કરે છે. અમારા બધા રોગોનું નિવારણ કરનારી સંપૂર્ણ ઔષધિરૂપ તે પાપથી અમારી રક્ષા કરો. શત્રુરૂપ વ્યાધિઓને દૂર કરી અમારું આયુષ્ય વધારો.

સૂક્ત-૫ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે શૂરવીર ઈન્દ્રદેવ ! આપ આનંદિત થઈને આગળ વધો. આપના અશ્વો દ્વારા આ યજ્ઞમાં પધારો. અભિષુત સોમરસ તથા સ્તુતિઓના માધ્યમથી આપને સ્વર્ગના જેવો આનંદ પ્રાપ્ત થાવ. ઈન્દ્રદેવ બધાં પ્રાણીઓના મિત્ર, તથા શત્રુઓ ઉપર ત્વરિત ગતિથી આક્રમણ કરનારા છે. તેમણે વૃત્રનો

સંહાર કર્યો હતો. ભૃગુઋષિની જેમ એમણે અંગિરાઓના યજ્ઞોની સાધનભૂત ગાયોનું અપહરણ કરનારા બલાસુરનો સંહાર કર્યો હતો. અમારા સ્તુતિ-વચનોનો સ્વીકાર કરો.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિદેવ ! આપને માસ, ઋતુ, વર્ષ, ઋષિ તથા સત્ય-આચરણ સમૃદ્ધ કરો. આપના દૈવી તેજસથી સંપન્ન થઈને સમસ્ત દિશાઓને આલોકિત કરો. આપ સારી રીતે પ્રદીપ્ત થઈને આ યાજકની વૃદ્ધિ કરો અને તેને ખૂબ ઐશ્વર્ય આપવા ઉત્સાહિત રહો. આપના સાધકોનો કદી નાશ થતો નથી. બીજા જે લોકો યજ્ઞાદિ નથી કરતા તેઓ કીર્તિવાન ન થાવ. આપ સમાન જન્મવાળા બ્રાહ્મણોની વચ્ચે બેસીને તથા રાજાઓની વચ્ચે વિશેષરૂપે આહ્વાનીય થઈને આ યજ્ઞમાં આલોકિત થાવ. અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો અને અમને પરાક્રમી સંતાનોવાળું ઐશ્વર્ય આપો.

સૂક્ત-૭ દેવતા : વનસ્પતિ (દૂર્વા)

દેવનિર્મિત વીરૂધ (દૂર્વા ઔષધિ) અમારા બધા પાપોને એવી રીતે ધોઈ નાખે છે જેવી રીતે જળ બધા મેલને ધોઈ નાખે છે. બ્રાહ્મણ દ્વારા ક્રોધમાં આપવામાં આવેલ શાપ, શત્રુઓનો શાપ અને સ્ત્રીઓનો શાપ અમારા પગની નીચે જાય.

સૂક્ત-૮ દેવતા : યક્ષ્મા-કુષ્ઠાદિકા નાશન

વિચૃત નામની પ્રભાવપૂર્ણ બંને તારિકાઓ ઊગી છે. તેઓ વંશાનુગત રોગના અધમ તેમજ ઉત્તમ પાશ ખોલી નાખો. આ રાત્રી ચાલી જાય, હિંસક રોગાણુ પણ ચાલ્યા જાય. ભૂરા અને સફેદ રંગવાળું અર્જુન લાકડું, જળનું ઠૂંઠું તથા તલ સહિત તલની મંઝરી વ્યાધિનો નાશ કરો. બળદવાળું હળ તથા તેના કાષ્ઠયુક્ત અવયવોને પ્રણામ હો. ક્ષેત્રિય રોગ નિવારક ઔષધિ આ રોગનું નિવારણ કરો.

સૂક્ત-૯ દેવતા : વનસ્પતિ

હે ગુલર-પલાશ કાષ્ઠ નિર્મિત હે મણિ ! બ્રહ્મ રાક્ષસથી ગ્રસિત (સંધિવાના રોગથી જકડાયેલા)ને આપ મુક્ત કરો. આપની કૃપાથી આ વ્યક્તિ

જીવન મેળવી જીવિત વ્યક્તિઓના સમૂહમાં પાછો આવી જાય અને પોતાના પુત્રોનો પિતા બની જાય તથા ભાગ્યવાન બને. વ્યાધિથી મુક્ત થયેલ વ્યક્તિને વિદ્યાઓનું સ્મરણ થઈ જાય તથા મનુષ્યોના નિવાસસ્થાનને ફરીથી જાણી જાઓ. આ રીતે આપના ગુણધર્મને દેવ, બ્રાહ્મણ તથા ચિકિત્સક જાણે છે. જે વૈદ્ય અનવરત ચિકિત્સાકાર્ય કરે છે તે જ કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે અને અન્ય ચિકિત્સકો સાથે પરામર્શ કરી આપના રોગોની ચિકિત્સા કરી શકે છે.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : નિર્ઋતિ-દ્યાવા-પૃથ્વી આદિ

હે રોગી ! અમે તને પૈતૃક રોગથી, દ્રોહથી, સંબંધીઓના ક્રોધથી તથા વરુણદેવના પાશથી મુક્ત કરીએ છીએ. અમે તને બ્રહ્મજ્ઞાનથી દોષરહિત કરીએ છીએ અને આ દ્યાવા-પૃથિવી પણ તારા માટે હિતકારી થાવ. અંતરિક્ષમાં વિચરણ કરનારા વાયુદેવ આપના માટે સામર્થ્ય તેમજ કલ્યાણ આપો તથા ચારે દિશાઓ હિતકારી બનો. જેવી રીતે દેવતાઓએ સત્યરૂપી સૂર્યને રાહુ નામના ગ્રહથી મુક્ત કર્યા હતા તેવી જ રીતે અમે આપને દોષમુક્ત કરીએ છીએ.

• ત્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : મંત્રોક્ત

હે તિલક મણિ ! આપ દોષોને પણ દુષ્ટ કરવા સમર્થ છો. અનિષ્ટકારી હથિયારો માટે આપ વિનાશક હથિયાર છો. આપ વજ્રનું પણ વજ્ર છો, તેથી આપ શ્રેયસ્કર બનો. શત્રુઓ કરતાં પણ વધુ સમર્થ થાઓ. આપ તિલકવૃક્ષથી ઉત્પન્ન છો, પ્રતિસર (ઘાને પાછો વાળવામાં સમર્થ) છો. પ્રતિ આક્રમણ કરવા સમર્થ છો તેથી આપ શ્રેયસ્કર બનો. જે અમારો દ્વેષ કરે છે અથવા અમે જેનો દ્વેષ કરીએ છીએ તેના ઉપર આપ સામું આક્રમણ કરો. આપ શુક્ર જેવા ઉજ્જ્વળ-વીર્યવાન છો, આત્મસત્તા સંપન્ન અને જ્યોતિરૂપ છો. આપ શ્રેયસ્કર બનો.

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : દ્યાવા-પૃથિવી-અંતરિક્ષ

દ્યાવા-પૃથિવી, વિશાળ અંતરિક્ષ, સમસ્ત ક્ષેત્રની પત્ની (પ્રકૃતિ), અદ્‌ભુત સૂર્યદેવ, વાયુને સ્થાન આપનાર વિશાળ અંતરિક્ષ વગેરે અમે સંતપ્ત થઈએ ત્યારે આ બધા પણ અનિષ્ટનું નિવારણ કરવા તૈયાર થાવ. હે યજનીય

દેવો ! ઋષિ ભારદ્વાજ અમને ઉકથ (મંત્રો) આપી રહ્યા છે. સત્કર્મમાં મગ્ન અમારા મનને જે શત્રુ દુઃખી કરે છે, તે પાપોને પાશમાં બાંધી યોગ્ય સ્થાને પ્રયોજો. હે ઈન્દ્રદેવ ! સોમપાન દ્વારા આનંદિત બની અમારું કહેવું સાંભળો. વસુ, અંગિરા તેમજ આદિત્યો સહિત અમારા પિતૃઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ ઈષ્ટાપૂર્ત કર્મો અમારી રક્ષા કરો. હે દ્યાવા-પૃથિવી, હે અંગિરાઓ, સોમવાન પિતૃઓ અને મરુદ્‌ગણો બ્રહ્મદ્વેષિઓને પીડા આપો. હે રોગ અથવા શત્રુ તમારા સાત પ્રાણ અને આઠ મુખ્ય નાડીઓ આદિને અમે બ્રહ્મશક્તિથી વીંધીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : અગ્નિ, બૃહસ્પતિ, વિશ્વેદેવા

હે અગ્નિદેવ ! તમે શતાયુ આપનારા છો અને ઘૃત જેવા તેજસ્વી છો. તમે ઘીનું પાન કરી અમને શતાયુ બનાવો. હે દેવતાઓ ! અમને પરિધાન (વસ્ત્રો) ધારણ કરાવો અને તેજસ્વી બનાવો. હે બાળક ! તારી કુશળતા માટે આ વસ્ત્રો બનાવ્યાં છે. તમે ગાયોની રક્ષા-પોષણ કરી ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરો, દૃઢ અને નિરોગી બનો. વિશ્વેદેવા તમને શતાયુ બનાવે અને બાંધવ, પુત્ર-પૌત્રાદિથી સમૃદ્ધ બનાવે.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : મંત્રોક્ત

નિઃસલા (નિષ્કાસિત કરનારી), એક વાદ્યા અને ચંડહાસા રાક્ષસીઓના સંતાનોનો અમે નાશ કરીએ. હે મગુન્દી (પાપ ઉત્પન્ન કરનારી) રાક્ષસીની પુત્રીઓ ! અમે તમને અમારી ગાયોની ગૌશાળામાંથી કાઢીએ છીએ. કાઢી મૂક્યા પછી અરાઈ (દરિદ્રતાજન્ય) તથા સેદી (ક્લેશ કરનારી) આસુરી શક્તિઓ ભૂગર્ભમાં ચાલી જાય. હે રાક્ષસીઓ ! તમે કોઢ, સંગ્રહણી આદિ આનુવંશિક રોગોનું મૂળ કારણ છો. તેથી તમે અમારા ઘરમાંથી બહાર નીકળીને નાશ પામો. અમે તમારા નિવાસસ્થાન ઉપર નિયંત્રણ કરી લીધું છે તેથી તમે નિરાશ્રિત થઈને નાશ પામો.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : પ્રાણ

હે અમારા પ્રાણ ! જેમ દ્યુલોક અને પૃથ્વીલોક ચિરંજીવી છે તેમ તમે પણ નાશ પામવાનો ભય રાખશો નહિ. રાત્રી અને દિવસ ડરતા નથી કે નાશ પામતા નથી, તેવી રીતે હે પ્રાણ તમે પણ નિર્ભય બનો. જેમ સૂર્ય-ચંદ્ર અવિનાશી છે તેમ તમે પણ વિનાશથી ડરો નહિ. જેવી રીતે બ્રાહ્મણ અને

ક્ષત્રિય ડરતા નથી તેવી રીતે હે પ્રાણ તમે પણ ડરશો નહિ. જેવી રીતે ભૂત અને ભવિષ્ય કોઈથી ભયભીત થતા નથી તેમ હે પ્રાણ તમે પણ મૃત્યુના ભયથી મુક્ત બનીને રહો.

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : પ્રાણ-અપાન આદિ

હે પ્રાણ અને અપાન ! આપ બન્ને મૃત્યુથી અમારી રક્ષા કરો અને અમારી આહુતિનો સ્વીકાર કરો. હે દ્યાવા-પૃથિવી આપ બન્ને સાંભળવાની શક્તિ આપીને અમારી રક્ષા કરો અને આ આહુતિ સ્વીકારો. હે સૂર્યદેવ ! અમને જોવાની શક્તિ આપીને અમારી રક્ષા કરો અને અમારી આહુતિ સ્વીકારો. હે વૈશ્વાનર અગ્નિદેવ ! હે સમસ્ત પ્રાણીઓનું પોષણ કરનારા વિશ્વંભરદેવ આપની બધી પોષણશક્તિથી અમારી રક્ષા કરો અને આ આહુતિ ગ્રહણ કરો.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : ઓજ આદિ

હે અગ્નિદેવ ! આપ ઓજસ્વી છો તેથી અમને ઓજ આપો. આપ શૌર્યવાન છો તેથી અમને શૌર્ય આપો. હે અગ્નિ ! આપ બળસંપન્ન છો આથી અમને બળ આપો. આપ જીવનશક્તિ સંપન્ન છો આથી અમને શક્તિ આપો. આપ શ્રવણશક્તિ અને દર્શનશક્તિ આપો. આપ પરિપાલન શક્તિથી સંપન્ન છો તેથી અમને પાલન કરવાની શક્તિ આપો. અમે આપને હવિ આપીએ છીએ.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : અગ્નિ

સંતાપદાયિકા શક્તિથી પ્રદીપ્ત થઈને હે અગ્નિ ! અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. અમારી સાથે દ્વેષ રાખનારા અથવા અમે જેના ઉપર દ્વેષ કરીએ છીએ તેમના ઉપર ક્રોધ કરો. અમારા વેરીઓ અને અમે જેના વેરી છીએ તેમનો તમે નાશ કરો. અમારા શત્રુઓની શક્તિ છીનવી લઈને તેમને બળહિન કરો.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : વાયુ

અંતરિક્ષમાં ઘૂમનારા હે વાયુ ! તમારી પીડાપ્રદ શક્તિથી એમને હાનિ પહોંચાડો, જે લોકો અમારો દ્વેષ કરે છે. હે વાયુ ! તમે એ શત્રુઓ ઉપર

ક્રોધ કરો જે અમારી સાથે દ્વેષ કરે છે. હે વાયુ ! તમે તમારી અર્ચિ (પ્રજ્વલન) શક્તિ વડે અમારા શત્રુઓને બાળી નાખો.

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : સૂર્ય

હે આદિત્ય ! આપની અંદર જે સંતપ્ત કરવાની શક્તિ છે, તે શક્તિ દ્વારા આપ શત્રુઓને સંતપ્ત કરો. અમારી સાથે જે શત્રુતા કરે છે તે શત્રુઓની શક્તિનું હરણ કરો. જે અમારો દ્વેષ કરે છે અથવા જેમનો અમે દ્વેષ કરીએ છીએ તે મનુષ્યોને તમારી પરાભિભૂત કરવાની શક્તિ દ્વારા તેજ વિહિન કરો.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : ચંદ્ર

હે ચંદ્રદેવ ! આપની અંદર જે તપાવવાની શક્તિ છે તે દ્વારા આપ જે અમારો દ્વેષ કરો છો તથા જેમનો અમે દ્વેષ કરીએ છીએ તે શત્રુઓને સંતાપ આપો. અમારા શત્રુઓને શોકાકુળ કરી તેમને શોકાભિભૂત કરો અને તેમને તેજ વિનાના કરી દો.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : આપ

હે જળદેવ ! આપની અંદર જે તાપ છે તે શક્તિ દ્વારા આપ જે અમારો દ્વેષ કરે છે તથા અમે જેમનો દ્વેષ કરીએ છીએ તે શત્રુઓને સંતાપ આપો. આપની અંદર જે હરણ કરવાની શક્તિ છે તે શક્તિ દ્વારા આપ જે અમારો દ્વેષ કરે છે તથા અમે જેમનો દ્વેષ કરીએ છીએ તે શત્રુઓની શક્તિંનું હરણ કરો. હે જળદેવ ! અમે જેમનો દ્વેષ કરીએ છીએ તે શત્રુઓને તેજ વિનાના કરી દો.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : આયુ

હે વધ કરનારા તથા લૂંટારાઓ ! અમારી તરફ આવેલા તમારા પ્રહાર તથા યાતનાઓ અમારી પાસેથી ફરી ફરી પાછા વળી જાઓ. તમે તમારા જ સાથીઓનું ભક્ષણ કરો. જેમણે તમને મોકલ્યા છે તેમનું ભક્ષણ કરો. પોતાનું જ માંસ ખાવો. હે ઘાત કરનારા શેવૃધક અમારી તરફ આવેલા તમારા પ્રહાર અને યાતનાઓ, વારંવાર પાછા ફરી જાઓ. આપના ચોર આદિ સેવકો પણ પાછા જાવ. હે જૂર્ણિ રાક્ષસી અને તેની સેવિકા લૂંટારિઓ ! તમારા દ્વારા મોકલવામાં આવેલી યાતનાઓ, અસુર તથા હથિયાર અમારી પાસેથી ફરી-ફરી પાછા ચાલ્યા જાવ. તમને જે વ્યક્તિએ અમારી પાસે મોકલી છે તમે તેનું જ ભક્ષણ કરો.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : પૃશ્રિપર્ણી ઓષધિ

હે પૃશ્રિપર્ણી ! અમે તમારું સેવન કરીએ છીએ. આ ચમકનારી ઔષધિ અમારા દાદર, ખરજવું, કોઢ જેવા વિકરાળ રોગોનો સમૂળ નાશ કરનારી છે. લોહી પીનારા રોગો તથા ગર્ભનો નાશ કરનારા રોગો રૂપી શત્રુનો નાશ કરો. જીવનશક્તિનો નાશ કરનારા દોષો તથા રોગોને આપ પર્વત પર લઈ જાઓ અને તેમને દાવાગ્નિની જેમ ભસ્મ કરી નાખો. શરીરની ધાતુઓનું ભક્ષણ કરનારા દુષ્ટ રોગોને અમે અંધકારમાં મોકલીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : પશુ

જે પશુ આ સ્થાનથી દૂર ચાલ્યા ગયા છે તે ફરીથી આ ગોષ્ઠમાં ચાલ્યા આવો. જે પશુઓની સુરક્ષા માટે વાયુદેવ સહયોગ કરે છે અને જેમના નામરૂપને ત્વષ્ટાદેવ જાણે છે, હે સવિતાદેવ ! આપ તે પશુઓને ગોષ્ઠમાં રાખો. ગાય આદિ પશુઓને નિયમમાં રાખો. અમે ગાયોનું દૂધ સિંચીએ છીએ તથા શક્તિવર્ધક રસને ઘી સાથે મેળવીએ છીએ. અમે અમારા ઘરમાં ગાયનું દૂધ, ધાન્ય તથા રસ લાવીએ છીએ.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : પાઠા નામની ઔષધિ, ઇન્દ્ર

હે પાઠા ઔષધિ ! રાક્ષસોથી રક્ષા કરવા ઈન્દ્રે આપનું સેવન કર્યું હતું. આપ અમારા દ્વારા પ્રાશન ગ્રહણ કરીને પછી પ્રતિપક્ષીઓને પરાસ્ત કરો. હે ઔષધિઓ આ પ્રતિવાદીઓના કંઠને નીરસ કરી તેમને બોલવામાં અસમર્થ કરી દો. જેવી રીતે ઈન્દ્રદેવે જંગલી કૂતરાઓને નિરુત્તર કરી દીધા હતા તેવી રીતે હે ઔષધિ ! આપનું સેવન કરી અમે પ્રતિપાદી શત્રુઓને નિરુત્તર કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! તમારા સ્મરણમાત્રથી જળ ઔષધ બની જાય છે. આ પાઠાનું સેવન કરીને અમે શત્રુઓને હરાવવાની શક્તિ મેળવીએ.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : અગ્નિ વગેરે દેવો

હે અગ્નિ ! હર્ષિત મનવાળા હે મિત્ર દેવતા ! જે રીતે માતા પોતાના પુત્રને ગોદમાં લે છે તેવી જ રીતે આપ આ બાળકને મિત્રદ્રોહ બાબતમાં પાપોથી મુક્ત કરો. મિત્ર તથા દુશ્મનનો નાશ કરનારા વરુણદેવ બંને મળીને આ બાળકને વૃદ્ધાવસ્થા સુધી પહોંચીને જ મૃત્યુ પામનાર બનાવો. દાનદાતા તેમજ બધાં કર્મોને વિધિવત જાણનારા અગ્નિદેવ તેને માટે દીર્ઘાયુની પ્રાર્થના

કરો. હે મિત્રાવરુણ ! આ બાળકને સંતાનોત્પાદનમાં સમર્થ બનાવો, તેને શતાયુ અને તેજસ્વી બનાવો અને બધા ગુણોથી સંપન્ન બનાવો.

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : અગ્નિ, સૂર્ય આદિ

પાર્થિવરસનું પાન કરનારી વ્યક્તિઓને સમસ્ત દેવ 'ભગ' જેવા બળશાળી બનાવો. અગ્નિદેવ ! આને સો વર્ષનું આયુષ્ય આપો અને આદિત્ય આમને તેજસ આપો તથા બૃહસ્પતિદેવ વેદ અધ્યયનથી જન્મનારી કાંતિ આપો. હે દ્યાવા-પૃથ્વી ! આપ અમને આશીર્વાદ આપો. આપની ગોદમાં રહીને આ વ્યક્તિ ભૂખ અને તરસથી ન પીડાઓ. એક વસ્ત્ર ધારણ કરનારા આ રોગી, અશ્વિનીકુમારોની માયાને ગ્રહણ કરીને સોમરસનું પાન કરો.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : મન, ઔષધિ, દંપતિ

હે સ્ત્રી ! જે રીતે ભૂમિ પર રહેલા તણખલાને વાયુ ઘુમાવે છે તેવી જ રીતે અમે આપના હૃદયને મથીએ છીએ. જેથી આપ અમારી ઈચ્છા રાખનારી થાઓ અને અમને છોડીને બીજી જગ્યાએ જશો નહિ. હે અશ્વિનીકુમારો ! અમે જે વસ્તુની ઈચ્છા કરીએ છીએ આપ તેને અમારી પાસે પહોંચાડો. મનોહર પક્ષીની આકર્ષક બોલી અને નીરોગી મનુષ્યના પ્રભાવશાળી વચનની જેમ અમારો પોકાર બાણની જેમ પોતાના લક્ષ્ય પર પહોંચે. આ સ્ત્રી પતિની કામના કરતી મારી પાસે આવી છે. હું તે સ્ત્રીની અભિલાષા રાખતો તેની પાસે પહોંચ્યો છું. હણહણતા અશ્વ જેવા ઐશ્વર્યની સાથે તેની પાસે આવ્યો છું.

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : કૃમિનાશ

ઈન્દ્રદેવની જે વિશાળ શિલા છે તે બધા કીટાણુઓનો નાશ કરનારી છે. તેના દ્વારા અમે કીટાણુઓને એવી રીતે પીસીએ છીએ જેવી રીતે પથ્થર દ્વારા ચણા પીસવામાં આવે છે. વનો, પહાડો, ઔષધિઓ તથા પશુઓમાં રહેનારા કીટાણુઓ અને અમારા શરીરમાં પ્રવેશનારા કીટાણુઓની સમસ્ત ઉત્પત્તિનો અમે વિનાશ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૨ દેવતા : આદિત્ય

ઊગતા અને આથમતા સૂર્યદેવ પોતાનાં કિરણો દ્વારા જે કીટાણુ પૃથ્વી પર રહે છે તે બધા કીટાણુઓનો નાશ કરો. હે કૃમિઓ ! અમે અત્રિ, કણ્વ અને ઋષિની જેમ મંત્રશક્તિથી તમને મારીએ છીએ તથા અગસ્ત્ય ઋષિની મંત્રશક્તિથી તમને પીસી નાખીએ છીએ. અમારા પ્રયોગ કરવાથી

કીટાણુઓનો રાજા તથા તેમનો મંત્રી માર્યા ગયા. તે પોતાનાં માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન સહિત પોતે પણ માર્યો ગયો. હે કીટાણુઓ ! અમે તમારા તે શિંગડાને તોડીએ છીએ જેના દ્વારા તમે પીડા આપો છો. અમે તમારી કુષુંભ (વિષગ્રંથિ)ને તોડીએ છીએ. જેમાં તમારું વિષ હોય છે.

• છઠ્ઠો અધ્યાય •

સૂક્ત-૩૩ દેવતા : યક્ષ્મા

હે યક્ષ્મા (ક્ષયરોગ) ગ્રસ્ત ! આપની બંને આંખો, બંને નાસિકાના છિદ્રો, દાઢી, માથું, મસ્તિષ્ક અને જીભનો ક્ષયરોગ દૂર કરીએ છીએ. હે રોગી ! અમે આપનું હૃદય, ફેફસા, પિત્તાશય, બન્ને પાંસળીઓ, મૂત્રપિંડ, પ્લીહા તથા કલેજામાંથી ક્ષયરોગને દૂર કરો. પ્રત્યેક અંગ, પ્રત્યેક લોમ અને શરીરના પ્રત્યેક સાંધા/વા ભાગમાં જ્યાં પણ ક્ષયરોગનો નિવાસ છે ત્યાંથી તેને મંત્ર દ્વારા દૂર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૪ દેવતા : પશુપતિ આદિ

જે પશુપતિ (શિવ) બે પગવાળા મનુષ્યો અને ચાર પગવાળાં પશુઓના સ્વામી છે, તેઓ સંપૂર્ણરૂપે ગ્રહણ કરેલા યજ્ઞીય ભાગને પ્રાપ્ત કરો અને મને યજમાનને ઐશ્વર્ય તથા પુષ્ટિ આપો. વિશેષજ્ઞ વિદ્વાન, ચોતરફ વિચરણ કરનારા પ્રાણને બધાં અંગોથી એકત્ર કરી સ્વસ્થ જીવનયાપન કરે છે. તે પછી દેવતાઓના જવાના માર્ગે સ્વર્ગમાં જાય છે તથા પ્રકાશવાન સ્થાનને પ્રાપ્ત થાય છે.

સૂક્ત-૩૫ દેવતા : વિશ્વકર્મા

યજ્ઞકાર્યમાં ધન ન ખર્ચીને, ભક્ષણ કાર્યમાં ધન ખર્ચ કરવાને કારણે અમે સમૃદ્ધ નથી થયાં. આ રીતે અમે યજ્ઞ ન કરનારા અને દુર્યજ્ઞ કરનારા છીએ. તેથી અમારી શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ કરવાની અભિલાષા વિશ્વકર્માદેવ પૂર્ણ કરો. જે વ્યક્તિ દાન ન કરીને મનમાની રીતે સોમપાન કરે છે તે ન તો યજ્ઞ જાણે છે અને ન ધૈર્યવાન હોય છે. જે અગ્નિદેવ યજ્ઞના નેત્રસ્વરૂપ પોષણકર્તા તથા મુખ જેવા છે તે અગ્નિદેવને અમે મન, શ્રોત્ર તથા પાણી સહિત હવ્ય સમર્પિત કરીએ છીએ. વિશ્વકર્મા દેવ દ્વારા કરવામાં આવેલા યજ્ઞ માટે શ્રેષ્ઠ મનવાળા દેવ પધારો.

*

ત્રીજો કાંડ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : અગ્નિ, મરુત, ઇન્દ્ર

જ્ઞાની અગ્નિદેવ વિનાશ માટે તત્પર શત્રુસેનાનાં ચિત્તને ભરમાવીને તેમના હાથ શસ્ત્રો વિનાના કરી નાખો. તે શત્રુઓનાં અંગોને બાળતાં આગળ વધો. હે મરુતો ! આપ આવા સંગ્રામમાં ઉગ્ર થઈ અમારી પાસે રહો. આ વસુગણ પણ શત્રુનાશક છે. તેમના સંદેશવાહક અગ્નિદેવ પણ શત્રુઓની તરફ આગળ વધો. આપના પ્રચંડ વજ્રથી શત્રુઓ ઉપર પ્રહાર કરો. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ શત્રુ સેનાઓને સંમોહિત કરો અને મરુદ્‌ગણ બળપૂર્વક તેમનો વિનાશ કરે. અગ્નિદેવ તેમની આંખોને હરી લે. આ રીતે હારીને શત્રુસેના પાછી ચાલી જાય.

સૂક્ત-૨ દેવતા : અગ્નિ ઇત્યાદિ

દેવદૂત સમાન અગ્રણી અને વિદ્વાન અગ્નિદેવ અમારા શત્રુઓને બાળીને તેમની તરફ આગળ વધો. તેઓ શત્રુઓના ચિત્તને ભરમાવો અને તેમના હાથને શસ્ત્રો વિનાના કરો. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ શત્રુઓના મનને સંમોહિત કરી શુભ સંકલ્પો સાથે અમારી પાસે પધારો. તે પછી અગ્નિદેવ અને વાયુદેવ પ્રચંડ વેગથી શત્રુસેનાઓનો ચારે બાજુથી નાશ કરી નાખો. હે મરુતો જે શત્રુસેનાઓ પોતાના સામર્થ્યથી મદમાં સ્પર્ધાપૂર્વક અમારી તરફ આવી રહી છે તે સેનાઓને આપ આપના કર્મહિન કરનારા અંધકારથી સંમોહિત કરો જેથી એમાંનો કોઈ શત્રુ એકબીજાને ઓળખી ન શકે.

સૂક્ત-૩ દેવતા : અગ્નિ આદિ

હે અગ્નિદેવ ! પદભ્રષ્ટ પરંતુ પ્રજાપાલક આ રાજાને તેનું રાજ્ય પાછું આપવામાં આવે. આપ સંપૂર્ણ દ્યાવા-પૃથ્વીમાં વ્યાપ્ત થાઓ. મરુદ્‌ગણ અને વિશ્વેદેવા આપની સાથે જોડાઓ. આપ નમ્રતાપૂર્વક હવિદાતાને અહીં લાવો. હે તેજસ્વિન્ વરુણદેવ ! જળ માટે, સોમદેવ પર્વતો માટે તથા ઈન્દ્રદેવ પ્રજાઓ માટે આપને બોલાવે. આપ ગરુડની ગતિ આ સ્થાન પર આવો. હે ઈન્દ્રદેવ ! બધા વિજાતીય અને સજાતીય લોકો આપના આહવનીય પક્ષની સમીક્ષા કરો. તેને બહિષ્કૃત કરી આ વાંછનીયને અહીં લઈ આવો.

સૂક્ત-૪ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે રાજન ! આ તેજસ્વી રાષ્ટ્ર આપને ફરીથી પ્રાપ્ત થયું છે. આપ વર્ચસ્વપૂર્વક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરો. આપ પ્રજાઓના સ્વામી તથા તેમના એકમાત્ર અધિપતિ બનીને સુશોભિત થાઓ. સમસ્ત દિશાઓ તથા ઉપદિશાઓ આપને બોલાવો. આપ અહીં બધા માટે વંદનીય થાઓ. હે રાજન ! મિત્રાવરુણ, અશ્વિનીકુમારો, વિશ્વેદેવા અને મરુદ્દગણ આપને બોલાવો. આપ આપના મનને ધનદાનમાં જોડો અને પ્રચંડવીર થઈને અમને પણ યથાયોગ્ય ઐશ્વર્ય આપો. દ્યાવા-પૃથ્વી આપને માટે કલ્યાણકારી થાઓ. રાજા વરુણ પણ આપનું આહ્‌વાન કરે છે, તેથી આપ આવો અને પ્રાપ્ત કરો. હે શાસકોના શાસક ઈન્દ્રદેવ ! આપ મનુષ્યની નજીક પધારો. જળદેવતા અને અન્ય દેવતાઓ પણ હે રાજન તમને બોલાવે છે. તમે સો વર્ષ સુધી રાજ્યસુખ ભોગવો.

સૂક્ત-૫ દેવતા : પલાશમણિ

આ બળશાળી પલાશમણિ પોતાના બળે શત્રુઓનો નાશ કરનારી છે. આ દેવોનું ઓજસ તથા ઔષધિઓના સારરૂપ છે. આ પલાશમણિ અમારી અંદર શક્તિ તથા ઐશ્વર્ય સ્થાપિત કરો. જેનાથી અમે રાષ્ટ્રના વિશિષ્ટ વર્ગમાં ઉત્તમ આત્મીય બનીને રહીએ. આ મણિ લાંબા સમય સુધી અમારી પાસે રહીને અમારા માટે કલ્યાણકારી થાઓ. અમે દીર્ઘાયુ તથા શતાયુની પ્રાપ્તિ માટે આ મણિને પ્રિય માનીએ છીએ. સોમપર્ણથી ઉદ્ભવેલા હે મણિ ! આપ શરીર-રક્ષક છો, વીર છો. આપ સવિતાના તેજથી પરિપૂર્ણ છો. તેથી આપનું તેજ ગ્રહણ કરવા માટે અમે આપને ધારણ કરીએ છીએ. ધીવર (કેવટ), રથ બનાવનાર, લોહકર્મ કરનારા (લુહાર) જે બુદ્ધિમાન છે તે બધાને અમારી પાસે સેવાચાકરી માટે આપ ઉપસ્થિત કરો.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬ દેવતા : અશ્વત્થ

વીર્યવાનથી વીર્યવાનની ઉત્પત્તિ થાય છે તે જ રીતે ખદિરની અંદર સ્થાપિત અશ્વત્થ (પીપળો) ઉત્પન્ન થયો છે. તે અશ્વત્થ શત્રુઓનો નાશ કરો. હે અશ્વત્થ જેવી રીતે આપ અર્ણવને ભેદીને ઉત્પન્ન થયા છો તેવી જ રીતે આપ અમારા શત્રુઓનો સંપૂર્ણ નાશ કરો. આ અશ્વત્થમણિ-ધારક અમે

શત્રુઓને દબાવીને આગળ વધીએ. નદી તટનાં વૃક્ષોથી તૈયાર થયેલી નૌકા જેવી રીતે પ્રવાહમાં ગતિ પકડી લે છે, તેવી રીતે અમારા શત્રુઓ પણ પ્રવાહમાં જ રહે, કિનારે આવે નહિ.

સૂક્ત-૭ દેવતા : હરણ આદિ

કૃષ્ણ મૃગશ્રૃંગરૂપી ઔષધ (કાળા હરણના શિંગડામાં) રોગોનો નાશ કરનારી ઔષધિ છે. આ બળશાળી હરણ પોતાના ચારે પગથી તમને અનુકૂળ થઈને આક્રમણ કરે છે. હે વિષાણ ! આપ આના હૃદયમાં રહેલ ગુપ્ત ક્ષેત્રિય રોગોનો નાશ કરો. જળ બધા રોગની દવા છે. સ્નાન-પાન વગેરે દ્વારા જળ જ ઔષધિને રૂપે રોગોને દૂર કરે છે. જે અન્ય ઔષધિની જેમ કોઈ એક રોગની નહિ બલ્કે, સમસ્ત રોગોની ઔષધિ છે. હે રોગી, આવા જળથી તારા બધા રોગ દૂર થાઓ.

સૂક્ત-૮ દેવતા : મિત્ર, વિશ્વેદેવા

મિત્રદેવ પોતાનાં કિરણો દ્વારા પૃથ્વી પર વ્યાપી જઈને ઋતુઓ દ્વારા અમને દીર્ઘજીવી બનાવવા સક્ષમ થઈને પધારો. તે પછી વરુણદેવ, વાયુદેવ તથા અગ્નિદેવ અમારા માટે શાંતિદાયક બૃહત રાષ્ટ્રને સુસ્થિર કરો. બધાને ધારણકર્તા ધાતાદેવ, દાનશીલ અર્યમાદેવ તથા સર્વપ્રેરક સવિતાદેવ અમારી આહુતિઓનો સ્વીકાર કરો. ઈન્દ્રદેવ તથા ત્વષ્ટાદેવ અમારી સ્તુતિઓને સાંભળો. અમે અમારાં મનમાં આપના મનને ધારણ કરીએ છીએ. આપ પણ અમારા ચિત્તને અનુકૂળ પોતાના ચિત્તને બનાવો.

સૂક્ત-૯ દેવતા : દ્યાવા-પૃથ્વી, વિશ્વેદેવા

કૃશ ખરી (નખવાળા) પ્રાણી, વિશફ્ (ખરી વિનાના) પ્રાણીઓનું પાલન-પોષણ કરનારાં માતા-પિતા પૃથ્વી અને દ્યૌ છે. હે દેવતાઓ ! જે રીતે તમે આ વિઘ્નો-અડચણોને રજૂ કર્યા છે તેવી જ રીતે તમે આ વિઘ્નોને અમારાથી દૂર કરો. પિંગળ (રંગવાળા) સૂત્રથી ખૃગલ (મણિ)ને અમે બાંધીએ છીએ. આ રીતે બાંધનારા લોકો પ્રબળ, શોષક રોગને નિર્બળ બનાવો. ધરતી ઉપર એકસો પ્રકારનાં વિઘ્નો રહેલાં છે. હે મણિ ! તે વિઘ્નોના શમન માટે દેવતાઓએ આપને આ વિશિષ્ટ પદ આપ્યું છે. હે મનુષ્યો ! ઝડપથી જતાં રથોની જેમ આપ વિઘ્નોથી દૂર થઈને પોતાના કાર્યમાં લાગી જાવ.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : એકાષ્ટકા (પ્રકૃતિ)

જે એકાષ્ટકા પ્રથમ જ ઊગી, તે નિયમિત સ્વભાવવાળી ધેનુ સિદ્ધ થઈ. તે પથ-પ્રવાહિત કરનારી દિવ્ય ધેનુ અમારા માટે ઉત્તરોત્તર પ્રથ-પ્રદાયક બની રહો. હે રાત્રે ! અમે આપને સંવત્સરની પ્રતિમા માનીને ઉપાસના કરીએ છીએ. આપ અમારાં સંતાનોને દીર્ઘાયુ આપો અને અમને ગાય વગેરે ધન આપો. આ એકાષ્ટકા એ જ છે જે સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં ઉત્પન્ન થઈ અને અન્ય ઘટકોમાં સમાઈને ચાલે છે.

હે એકાષ્ટકે ! માસ, ઋતુ, ઋતુ સાથે જોડાયેલા રાત-દિવસ અને વર્ષ ધાતા-વિધાતા તથા સમૃદ્ધ દેવતા અને જગતના સ્વામીની પ્રસન્નતા માટે અમે આપનું પૂજન કરીએ છીએ. આ એકાષ્ટકાએ તપ દ્વારા પોતાને તપાવીને મહિમાવાન ઈન્દ્રદેવને પ્રગટ કર્યા. તે ઈન્દ્રદેવના સામર્થ્યથી દેવોએ અસુરોને જીત્યા. હે ઈન્દ્ર, સોમ, પ્રજાપતિની પુત્રી એકાષ્ટકા ! તમે હવિ ગ્રહણ કરીને અમારી કામના પૂર્ણ કરો.

• ત્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : ઇન્દ્ર, અગ્નિ આદિ

હે રોગી ! તમારા શરીરમાં પ્રવેશેલો ક્ષય (રોગ), રાજરોગથી હું હવિઓ દ્વારા તમને મુક્ત કરાવું છું. હે ઈન્દ્રદેવ અને અગ્નિદેવ ! પીડાથી જકડી લેનાર આ વ્યાધિથી રોગીને મુક્ત કરો. હે પ્રાણ અને અપાન ! જેમ ભાર વહન કરનાર બળદ પોતાની ગમાણમાં પ્રવેશ કરે છે તેમ આપ ક્ષયગ્રસ્ત રોગીના શરીરમાં પ્રવેશ કરો. મનુષ્યો મૃત્યુના કારણરૂપ જે સેંકડો રોગોનું વર્ણન કરે છે તે બધા દૂર થાઓ. વૃદ્ધાવસ્થા સુધી તમે આ રોગીના શરીરમાં રહો. હે બૃહસ્પતિ ! તમે અકાળ-મૃત્યુ રૂપી બંધનને દૂર કરો.

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : શાળા

અમે આ જગ્યાએ જ સુદૃઢ શાળા બનાવીએ છીએ. અમે બધા વીર આપની ચારેબાજુ અનિષ્ટોથી મુક્ત થઈ તથા શ્રેષ્ઠ સંતાનોથી સંપન્ન થઈને અહીંયા રહીએ. હે શાળા ! આપ અહીં અનેક ઘોડા-ગાયો તથા શ્રેષ્ઠવાણીથી યુક્ત થઈને રહો. નિર્માણ કરવાની વિધિ જાણનાર સવિતાદેવ, વાયુદેવ,

ઈન્દ્રદેવ તથા બૃહસ્પતિદેવ વગેરે આ શાળાને બનાવે. મરુદ્‌ગણ પણ જળ તથા ઘૃત દ્વારા આનું સિંચન કરો, તે પછી ભગદેવતા આને ખેતી વગેરે ક્રિયાઓ દ્વારા સુવ્યવસ્થિત બનાવો. આપની અંદર નિવાસ કરનારાની હિંસા ન થાય અને ઈચ્છિત સંતાનોથી સંપન્ન થઈને સો વર્ષનું આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરો. અમે જાતે રોગ રહિત અને રોગ વિનાશક જળને અનશ્વર અગ્નિદેવની સાથે ઘરમાં રાખીએ.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : આપ, વરુણ

હે સરીતાઓ ! આપ સારી રીતે સદૈવ ગતિશીલ રહેનારી છો. મેઘોના ગડગડાટ પછી આપ જે કલકલ નાદ કરો છો તેથી આપનું નામ નદી પડ્યું તે નામ આપને અનુરૂપ છે. વરુણદેવથી પ્રેરાઈને તરત જ મળીને નાચતી ચાલવા લાગી ત્યારે ઈન્દ્રદેવે આપને પ્રાપ્ત કરી. આ 'આપ્નોત' ક્રિયાને કારણે આપનું નામ 'આપઃ' પડ્યું છે. ઈન્દ્રદેવે પોતાના બળથી આપનું વરણ કર્યું તેથી આપનું નામ 'વારિ' પડ્યું. ઈન્દ્રના મહાન ઊર્ધ્વશ્વાસને કારણે આપનું નામ 'ઉદક' પડ્યું. ખરેખર જળ કલ્યાણકારી છે. ઘૃત છે. તેને અગ્નિ અને સોમ પુષ્ટ કરે છે તે જળ મધુરતાથી પુષ્ટ અને તૃપ્તિદાયક બને છે. જળના યથાયોગ્ય ઉપયોગથી પ્રાણીમાં દર્શનશક્તિ, શ્રવણશક્તિ અને બોલવાની શક્તિ આવે છે. તેના વડે ઈષ્ટ પ્રાપ્તિ થાય છે અને અમૃતઆનંદ ભોગવે છે.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : ગોષ્ઠ, અર્યમાદિ

હે ગાયો ! અમે આપને સુખપૂર્વક બેસવા યોગ્ય ગૌશાળા આપીએ છીએ. અમે આપને જળ, સમૃદ્ધિ તથા સંતાનોથી સંપન્ન કરીએ છીએ. હે ગાયો ! અર્યમા, પૂષા અને બૃહસ્પતિદેવ આપને ઉત્પન્ન કરે તથા શત્રુઓનું ધન જીતનારા ઈન્દ્રદેવ પણ આપને ઉત્પન્ન કરો. આપની પાસે ખીર, ઘી, આદિના રૂપે જે ઐશ્વર્ય છે તેનાથી સાધકોને પુષ્ટિ આપો.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : ઇન્દ્રાગ્નિ

અમે વ્યવસાયમાં કુશળ ઈન્દ્રદેવને પ્રેરિત કરીએ છીએ. તેઓ અમારી પાસે પધારો. અમારા અગ્રણી બનો. તેઓ અમારા જીવન-પંથના અવરોધને, હેરાન કરનારી વ્યક્તિઓ-ભૂચરોનો વિનાશ કરી અમને ઐશ્વર્ય આપનારા થાવ. હે ઈન્દ્રાગ્ને ! સંકટથી બચવા તથા બળ પ્રાપ્તિની કામનાથી અમે બળતણ અને ઘી સાથે આપને હવ્ય આપીએ છીએ. જ્યાં સુધી બ્રહ્મ દ્વારા

અપાયેલી દિવ્ય બુદ્ધિની વંદના કરતાં અમે સેંકડો સિદ્ધિઓ પર અધિકાર ન મેળવી લઈએ. હે અગ્નિ ! અમે તમને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ, તમે અમને ધન, અન્ન અને સુસંતતિ આપો અને અમારી રક્ષા કરો.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : અગ્નિ, ઇન્દ્ર

અમે પ્રાતઃકાળમાં ઈન્દ્ર, મિત્ર, વરુણ, અશ્વિનીકુમાર, પૂષા, ભગ, બ્રાહ્મણદંપતિ, સોમ અને રુદ્રનું આહ્‌વાન કરીએ છીએ. સહુના પોષણકર્તા, સામાન્ય લોકો અને રાજા માટે પણ પૂજનીય અદિતિ-પુત્ર સૂર્યનું અમે પ્રાતઃકાળમાં આહ્‌વાન કરીએ છીએ. હે સૂર્ય ! તમારી સંપદા ક્યારેય નાશ પામતી નથી. હે ભગ ! અમને પુત્ર-પૌત્ર-પશુ-ભૃત્યાદિથી સંપન્ન બનાવો. પ્રાતઃકાળ, મધ્યાહ્‌ન, સાયંકાળમાં અમે ઈન્દ્ર, ભગ, સૂર્ય, અગ્નિના કૃપાપાત્ર બની રહીએ. હે ઉષાદેવી ! તમે ભગ દેવતાને અમારી પાસે લાવો. અશ્વ અને ગાયોથી સંપન્ન કરાવનારી ઉષા સદાય અમારી પાસે રહો. હે ઉષા ! તમે અમને જળ આપનાર છો, તમે અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : સીતા

હળ ચલાવનાર ધીર પુરુષ દેવોની પ્રસન્નતા મળે હળ જોડે છે તથા ધૂંસરીને વિશેષરૂપે વિસ્તારીત કરે છે. હે કિસાનો ! ખેતરમાં અન્ન વાવો. ખેતરમાં જલદી અન્ન ઉત્પન્ન થાવ અને જલદી પાકી જાવ. લોખંડની ફાળ વાળું હળ ખેતરમાં જોડવાથી સારું રહે છે. તે અન્ન ઉત્પાદક અને સોમયાગકર્તા છે. ખેતરની રેખાના સ્વામી ઈન્દ્ર અને રક્ષક પૂષા છે. હે સૂર્ય ! હે વાયુ ! અન્નને સુંદર ફળવાળું બનાવો. કૃષક સુખપૂર્વક હળ ચલાવો. જળદેવતા જળ આપો. હે વિશ્વેદેવાપ્રેરિત સુંદર ફળ આપનારી સીતા ! મધુર રસ સિંચિત તમે જળ સહિત અહીં આવો.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : વનસ્પતિ

અમે આ બળવતી ઔષધિને ખોદી કાઢીએ છીએ. આનાથી શોક (દુર્બુદ્ધિ)ને અટકાવી શકાય છે અને સ્વામીની અસાધારણ પ્રીતિ મેળવી શકાય છે. હે ઉત્તાનપર્ણી ઔષધિ આપ મારી શોક્યને દૂર કરો. મારા સ્વામીને

માત્ર મારા માટે પ્રીતિયુક્ત કરો. હે શોક્ય ! હું તારું નામ (સપત્ની-દુર્બુદ્ધિનું) નામ નથી લેતી. તું પણ પતિની સાથે સુખ અનુભવતી નથી. હું મારી શોક્યને ખૂબ દૂર મોકલી દેવા ઈચ્છુ છું. હે ઔષધિ ! હું આપના સહયોગથી શોક્યનો પરાજય કરનારી છું. આપ પણ આ કામમાં સમર્થ છો. આપણે બંને શક્તિ-સંપન્ન બનીને સપત્નીને શક્તિહિન કરીએ.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : વિશ્વેદેવા – ઇન્દ્ર

અમારું બ્રાહ્મણત્વ તીક્ષ્ણ બનો અને પછી ઉચ્ચારેલા મંત્ર તેજસ્વી થાઓ. અમારા બળ અને વીર્યમાં તેજસ્વિતા આવે. જેમના અમે પુરોહિત છીએ, તેમનું ક્ષાત્રત્વ અજર બને. અમે આહુતિઓ દ્વારા આ રાષ્ટ્રને તેજસ્વી તથા સમૃદ્ધ બનાવીએ છીએ. હે સૂર્ય ! અમારા બળવાન દળનો ઉત્સાહ વધે તથા વિજયી વીરોના સિંહનાદ થાઓ.. ઝંડો લઈને આક્રમણ કરનારા વીરોનો જયઘોષ ચારેબાજુ ફેલાવો. હે ઈન્દ્રદેવ ! તમારી આગેવાનીમાં મરુદ્‌ગણ અમારી સેનાની સાથે ચાલો. હે વીરો ! યુદ્ધભૂમિ તરફ આગળ વધો. હે બાણ! મંત્રોના પ્રયોગથી તીક્ષ્ણ કરાયેલા આપ શત્રુઓની સેનાનો વિનાશ કરો. દૂર હોવા છતાં પણ શત્રુઓનો કોઈ પણ વીર બાકી ન બચે.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : અગ્નિ આદિ

હે અગ્નિદેવ ! આ અરણિ કે યજ્ઞવેદી આપની ઉત્પત્તિ માટે છે, જેના દ્વારા આપ પ્રગટ થઈને શોભાયમાન થાઓ છો. આપના એ મૂળને જાણીને આપ તેના પર પ્રતિષ્ઠિત થાવ અને અમારા ધન-વૈભવને વધારો. અર્યમા, ભગ અને બૃહસ્પતિદેવ અમને ઐશ્વર્યથી પરિપૂર્ણ કરો. બધા દેવો તથા વાણીની અધિષ્ઠાત્રી સત્યપ્રિય દેવી સરસ્વતી અમને ભરપૂર સંપદાઓ આપો. અમે અમારા સંરક્ષણ તેમજ પાલન માટે રાજા સોમ, અગ્નિદેવ, આદિત્યગણ, વિષ્ણુદેવ, સૂર્યદેવ, પ્રજાપતિ બ્રહ્મા અને બૃહસ્પતિદેવને સ્તોત્રો દ્વારા આમંત્રિત કરીએ છીએ.

હે સ્તાતાઓ ! આપ બધા અર્યમા, બૃહસ્પતિ, ઈન્દ્ર, વાયુ, વિષ્ણું, સરસ્વતી, અન્ન તથા બળ આપનાર સવિતાદેવનું આહ્‌વાન કરો. બધા દેવો અમને ઐશ્વર્ય આપવા માટે પધારો. હે વાગ્દેવતા ! આપ આપના તેજ દ્વારા અમને પ્રકાશિત કરો. ત્વષ્ટાદેવ અમારા શરીરને પુષ્ટ કરો.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : અગ્નિ, સાવિત્રી આદિ

જે અગ્નિઓ મેઘો, મનુષ્યો, મણિઓ, ઔષધિઓ, વૃક્ષ-વનસ્પતિઓ તથા જપમાં રહેલા છે તે બધા અગ્નિઓને આ હવિ પ્રાપ્ત થાઓ. જે અગ્નિઓ સોમલતાઓ, ગાયો, પક્ષીઓ, હરણો, બે પગવાળા મનુષ્યો અને ચાર પગવાળાં પશુઓની અંદર રહેલા છે તે બધા અગ્નિઓને આ હવિ પ્રાપ્ત થાઓ. જે અગ્નિદેવ ઈન્દ્રની સાથે એક રથ પર આરૂઢ થઈને જાય છે, જે બધાને બાળનાર દાવાગ્નિરૂપ છે, જે યુદ્ધમાં વિજય અપાવનારા છે તે અગ્નિદેવને આ આહુતિઓ પ્રાપ્ત થાવ. હે અગ્નિ ! તેર ભૌવન (સંવત્સરના તેર માસ) અને પાંચ ૠતુઓ, દ્યુલોક, પૃથ્વીલોક અને અંતરિક્ષ લોકમાં વ્યાપી છે, જે વિદ્યુત રૂપે સર્વત્ર વિચરણ કરે છે, જે બધી દિશાઓ અને વાયુની અંદર પ્રવેશી વિચરણ કરે છે તે અગ્નિઓને આ હવિ પ્રાપ્ત થાઓ. દેવતાઓની કૃપાથી માંસનું ભક્ષણ કરનારા ક્રવ્યાદ્ અગ્નિદેવ શાંત થઈ ગયા છે. મનુષ્યોની હિંસા કરનારા અગ્નિદેવ પણ શાંત થાઓ.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : બૃહસ્પતિ, વિશ્વેદેવા, વર્ચ

જે તેજસ દેવમાતા અદિતિના શરીરમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે તે તેજલ બધાં દેવો તથા દેવમાતા પ્રસન્નતાપૂર્વક અમને આપો. મિત્રાવરુણ, ઈન્દ્રદેવ તથા રુદ્રદેવ અમને ઉત્સાહ આપો. જે તેજસથી હાથી બળવાન થાય છે, રાજા મનુષ્યોમાં તેજસ્વી હોય છે, જળચરપ્રાણી શક્તિ-સંપન્ન થાય છે તેને ઈન્દ્રાદિ દેવોના તેજથી તેજસ્વી બનાવો. હે અગ્નિદેવ ! આપની અંદર અને સૂર્યની અંદર જે પ્રખર તેજસ છે તેને અશ્વિનીકુમાર અને અમારામાં સ્થાપિત કરો.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : યોનિ

હે સ્ત્રી ! જે પાપ કે પાપજન્ય રોગને કારણે આપ વન્ધ્ય થઈ છો તે રોગને અમે આપનાથી દૂર કરીએ છીએ. જેવી રીતે ભાથામાં બાણ સહજ રીતે પ્રવેશ કરે છે તેવી રીતે પુંસ્ત્વથી યુક્ત ગર્ભ આપના ગર્ભાશયમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. દસ મહિના સુધી ત્યાં રહીને વીરપુત્રના રૂપે ઉત્પન્ન થાઓ અને તેના પછી પણ આપને પુત્ર જ પેદા થાઓ. આપ એવા પુત્રને પ્રાપ્ત કરો જે આપને સુખ આપે, આ દિવ્ય ઔષધિઓ આપની વિશેષરૂપે રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : પ્રજાપતિ

અમે ધાન્યવૃદ્ધિકારક દેવતાનું આહ્વાન કરીએ છીએ. તેઓ સારયુક્ત ધન હજારો ભુજાઓમાં ભરીને અમારા માટે લાવે છે. જેઓ યજ્ઞ નથી કરતા (અયાજ્ઞિક) તેમનું ધન સંભૃત્વા નામના દેવ લઈને અમને આપો. હે દિશાઓ! તમે યજમાન માટે બધી દિશાઓમાંથી ધન-ધાન્ય લાવો. આ ધનનું દાન આપવા છતાં ક્ષીણ થતું નથી. સંપૂર્ણ કલા-સંપન્ન હે ધાન્ય ! અમે તમારો સ્પર્શ કરીએ છીએ. હે પ્રજાપતિ ! ધાન્યવૃદ્ધિકર્તા દેવોને અહીં લાવો.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : મિત્રાવરુણ

હે સ્ત્રી ! ઉત્કૃષ્ટ થઈને પીડા પહોંચાડનારા 'ઉત્તુદ' દેવ આપને વ્યથિત કરો. તીક્ષ્ણ કામબાણથી અમે આપનું હૃદય વીંધીએ છીએ તેનાથી વ્યથિત થઈને આપ આપની પથારી પર સુખની ઊંઘ પ્રાપ્ત ન કરી શકો. હે સ્ત્રી! કામદેવના આ દાહક બાણના પ્રભાવથી કરમાયેલા મુખે અમારી પાસે આવો. આપ કર્મો અને વિચારોથી અમને અનુકૂળ થઈ અમને પ્રાપ્ત થાવ. (આ મંત્રોમાં વિરોધાભાસ અલંકારનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આથી શબ્દોથી ઊલટો તેનો ભાવાર્થ સમજવો જોઈએ, એટલે કે કામવૃત્તિના હાનિકારક પાસાંઓ સમજાવવાનો સંદર્ભ છે.)

છઠ્ઠો અધ્યાય

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : ગંધર્વ

દક્ષિણ દિશામાં રહેનારા હે ગંધર્વો ! આ આહુતિ તમને પ્રાપ્ત થાવ. તમે અમારી રક્ષામાં સમર્થ છો. અમને સુખ આપો અને સાપ-વિંછી આદિથી અમને દૂર રાખો. પશ્ચિમ દિશાના વાસી વૈરાજ નામક હે દેવો ! વરસાદની ધારા એ આપના બાણ છે. જે અમારા માટે સુખદાયી બનો. દાન આદિ ગુણસંપન્ન હે પ્રાવિષ્યન્ત ગંધર્વો ! વાયુ તમારા બાણ છે, તે અમારા માટે સુખદાયી બનો. અધો (નીચેની) દિશામાં રહેનારા હે દેવો ! ધાન્ય, વૃક્ષ, ગુફા તમારા બાણ છે. આ આહુતિ સ્વીકારી અમને સુખ આપો. ઊર્ધ્વદિશાવાસી હે અવસ્વન્ત દેવો ! તમને પણ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. તમે અમને સુખ આપો.

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : પ્રાચી દિશા, અગ્નિ

હે દેવો ! પૂર્વ દિશા અમારા ઉપર અનુગ્રહ કરનારી થાઓ. પૂર્વ દિશાના સ્વામી અગ્નિ અને તે દિશામાં રહેનારા અદિતિપુત્ર સર્પ, અર્યમા

વગેરેને પ્રણામ કરીએ છીએ. તેઓ અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. દક્ષિણ દિશા અને તેના સ્વામી ઈન્દ્ર, પિતૃ આદિને પ્રણામ. અમે અમારા શત્રુઓને ભક્ષણ માટે તેમની દાઢોમાં નાંખીએ છીએ. પશ્ચિમ, ઉત્તર, ઊર્ધ્વ અને અધઃ બધી જ દિશાઓના સ્વામીઓને અમે પ્રણામ કરીએ છીએ. અમારા પ્રણામથી તેઓ પ્રસન્ન થાવ. અમે જેમની સાથે વેર રાખીએ છીએ અથવા જે અમારી સાથે વેર રાખે છે તે બધાને અમે ભક્ષણ માટે તમારા જડબામાં નાંખીએ છીએ. આ શત્રુઓનો તમે નાશ કરો.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : યામિનિ

અનેક જીવોવાળી વિધાતાની આ સૃષ્ટિમાં નિકૃષ્ટ રજ-વીર્યથી જો કોઈને ત્યાં ગાયને જોડકા વાછરડા જન્મે તો, તે વ્યક્તિને હાનિનું નિમિત્ત બને છે. આવી ગાયને જો બ્રાહ્મણને દાનમાં આપી દેવામાં આવે તો દાન કરનારનું કલ્યાણ થાય છે. હે જોડકા સંતાન ઉત્પન્ન કરનારી ગાય ! તમે આ યજમાનની વૃદ્ધિ કરનારી અથવા ધનદાત્રી બનો. જે સ્થાનમાં સ્વસ્થ, પ્રસન્ન, ઉત્તમકર્મા પુરુષ હોય ત્યાં જો આવી ગાય આવી જાય તો તે પુરુષને માટે હાનિ પહોંચાડનાર ન બનો. જ્યાં શુદ્ધ, સુંદર જ્ઞાન-કર્મવાળા પુરુષો હોય, યજ્ઞાદિ કર્મ થતા હોય ત્યાં આવી ગાય મનુષ્યો અને પશુઓ માટે હાનિકારક ન બનો.

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : કામ, ભૂમિ આદિ

યમના સભાસદ પાપીઓને દંડ આપનારા, સજ્જનો ઉપર કૃપા કરનારા, યજ્ઞ તથા નિર્માણકાર્યમાં થઈ જતા પાપથી પુણ્યને અલગ કરનારા હોય છે. યજ્ઞ-કર્મ સર્વત્ર વૃદ્ધિકર્તા અને કામ્યફળ આપનાર હોય છે. યજ્ઞમાં અવિનું દાન કરનારને સૂર્ય-ચંદ્ર લોકમાં અક્ષય ફળ મળે છે. આવી દાનમાં આપેલી અવિ અક્ષય અશ્વિનીકુમારો સમાન બને છે. દાનથી પારલૌકિક ફળની ઈચ્છા રાખનાર અને ઈહલૌકિક ફળની ઈચ્છા રાખનાર બન્ને દાતાઓની ઈચ્છા ફળે છે. પ્રતિગ્રહ કરનાર પણ આવી ભાવનાથી જ દાન લેતો હોવાથી કોઈને દોષ લાગતો નથી. હે આપવા યોગ્ય દ્રવ્ય ! આકાશ અને પૃથ્વી તમને ગ્રહણ કરો અને અમને અક્ષય પ્રાણ તેમજ સંતાન આપો.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : સૌમનસ્ય

ગાયો જેવી રીતે વાછરડાને પ્રેમ કરે છે તેવી રીતે હે પુરુષો ! તમે પણ પરસ્પર સ્નેહ રાખો. પુત્ર પિતાનો અનુગત હોય, માતા પુત્રથી અનુકૂળ બને,

પતિ-પત્નીનો વ્યવહાર મધુર થાવ. ભાઈ-ભાઈનું ખરાબ ન કરે. બહેન-ભાઈથી વેર ન રાખે. જેવી રીતે દેવતાઓમાં સૌમનસ્ય હોય છે તેવું સામંજસ્ય બધામાં રહે. તમે બધા સમાન મનવાળા, સમાન કર્મવાળા અને પરસ્પર સુંદર વચન બોલનારા થાવ. તમારાં અન્ન-પાણીનો ઉપભોગ સમાન થાવ. અમે તમને પ્રેમસૂત્રમાં બાંધીએ છીએ. તમને સમાન મનવાળા બનાવીએ છીએ. જેવી રીતે ઈન્દ્ર આદિ દેવતા સ્વર્ગમાં એકમત થઈ અમૃત-રક્ષા કરે છે એવી રીતે તમે બધા પણ એકમત રહો.

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : અગ્નિ આદિ

હે અશ્વિનીકુમારો ! તમે આ બ્રાહ્મણને વૃદ્ધાવસ્થાથી દૂર રાખો. હે અગ્નિ ! તમે આમને અદાનશીલતાથી દૂર રાખો. અમે કષ્ટદાયક પાપથી અને ક્ષય વગેરે રોગોથી દૂર રહીએ. વાયુદેવ પણ રોગ-દુઃખથી બચાવે. ગ્રામીણ પશુઓ જંગલી પશુથી અલગ રહે છે તેવી રીતે અમને પાપથી દૂર રાખો. જેવી રીતે ત્વષ્ટા દેવ પુત્રીને લગ્નમાં પૂરતું ધન આપીને વિદાય કરે છે અને આ બધા લોક અલગ-અલગ છે તેવી રીતે અમો પાપથી મુક્ત રહીએ. પ્રાણપોષક સૂર્યના તેજને આ બાળકમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ જેથી તે દીર્ઘાયુ બને. હે બાળક ! તું પ્રાણવાન થઈને જીવ, મરીશ નહીં. અમે તને બધાં પાપો અને રોગોથી મુક્ત કરીએ છીએ. જેવી રીતે વર્ષાનું જળ બધા માટે અમૃત સમાન અને જીવન આપનારું છે તેવી રીતે સંસારના પ્રાણને પણ મુક્ત રાખો. અમે પર્જન્યદેવના પર્જન્યવર્ષણથી અમરત્વ અને ઉન્નતિ મેળવીએ છીએ. અમે બધાં પાપો અને ક્ષય (રોગ)થી મુક્ત થઈને લાંબું આયુષ્ય મેળવીએ.

*

ચોથો કાંડ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : બૃહસ્પતિ, આદિત્ય

સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં સર્વપ્રથમ ઈશ્વર હિરણ્યગર્ભરૂપે સૂર્યમાં પ્રગટ થયા. સૂર્ય સત્-અસત્‌નું જ્ઞાન કરાવે છે. પ્રજાપતિ ઈશ્વર દ્વારા પ્રાપ્ત નાદરૂપથી વ્યાપ્ત વાણીવ્યવહારોની સ્વામિની છે. આ વાણી સૂર્યની સ્તુતિ કરે છે. સંસારમાં બંધુ સમાન હિતકારી, સર્વજ્ઞાતા, સૂર્ય, ઈન્દ્ર આદિ દેવતાઓની

ઉત્પત્તિને જાણે છે. સૂર્યે વેદોનો ઉદ્ધાર કર્યો. સૂર્યરૂપમાં પ્રથમ ઉત્પન્ન પરબ્રહ્મ આકાશ અને પૃથ્વીનું કારણ છે અને તેને વિનાશહિન રાખે છે. તેઓ જ રસાતાલ આદિ લોકમાં વ્યાપ્ત છે. દાન આદિ ગુણરૂપ બૃહસ્પતિ આ લોકના સ્વામી છે. સૂર્યનો ઉદય થવાથી ઋત્વિજ સ્તુતિ-હવિદાન વડે તેમની પૂજા કરે છે. યજ્ઞ દ્વારા જ સૂર્યનું તેજ ઉદયાચલ પર પૂર્વ દિશામાં પ્રગટ થાય છે. દેવ-બંધુ બૃહસ્પતિ તથા અથર્વાને અમે નમન કરીએ છીએ. બૃહસ્પતિ હવિદાનથી બધા ઉપર પ્રસન્ન રહે છે.

સૂક્ત-૨ દેવતા : આત્મા

દેવો-મનુષ્યો બધાના શાસક, જીવોના શક્તિદાતા, શ્વાસ-ઉચ્છ્વાસમાં બધાં પ્રાણીઓના કારણ અને મૃત્યુનાશના સાધન પ્રજાપતિને અમે હવિ આપીએ છીએ. 'ક્રન્દની' નામના દેવતાના પ્રભાવથી દ્યાવા-પૃથ્વી પોત પોતાના સ્થાને ટકી રહ્યા છે. દ્યાવા-પૃથ્વીને રક્ષણ માટે જે પ્રજાપતિને બોલાવ્યા હતા તેમને અમે હવિ આપીએ છીએ. જેમના પ્રતાપથી દ્યાવા-પૃથ્વી, સૂર્ય પ્રગટ થયા છે, પવન, નદી, સમુદ્ર ઉત્પન્ન થયાં છે, ચાર દિશાઓ જેમની ચાર ભુજાઓ છે, જે જળમાં ગર્ભભૂત છે, હિરણ્યગર્ભ રૂપે સૃષ્ટિમાં પ્રથમ ઉત્પન્ન થયા છે, જે જગત-પ્રપંચના અધિકાર છે – દ્યાવા-પૃથ્વીના ધારક છે એવા પ્રજાપતિને અમે હવિ અર્પણ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૩ દેવતા : વ્યાઘ્ર

જેમ અંતર્હિત થઈને નદીઓ પ્રવાહિત થાય છે, તેવી રીતે વાઘ, ચોર અને વરુ પણ પોતાની જગ્યાએથી ભાગી જાઓ. અમારા ચાલવાના માર્ગ ઉપર ચોર, સર્પ અને હિંસક કૂતરા-વરુ વગેરે આવશો નહિ. આ જે ચોર આવી રહ્યા છે તેઓ અમારા દ્વારા પિટાઈને ભાગી જાઓ. ઈન્દ્રદેવ તેમને પોતાના વજ્રથી મારી નાખો. વાઘ વગેરે હિંસક પ્રાણીઓના દાંત નબળા થઈ જાઓ, માથા પરનાં શિંગડાં અને પાંસળીઓનાં હાડકાં ક્ષીણ થઈ જાઓ. ઈન્દ્ર અને સોમનો નિયમ એ છે કે જ્યાં સંયમ સફળ ન થાય ત્યાં વિ-યમનો પ્રયોગ કરવામાં આવે અને જ્યાં વિ-યમ યોગ્ય ન હોય ત્યાં સંયમનો પ્રયોગ કરવામાં આવે.

સૂક્ત-૪ દેવતા : વનસ્પતિ

હે કપિત્થ ઔષધિ ! આપને વરુણદેવે ખોદી હતી. અમે પણ આપને ખોદીએ છીએ. આ ઔષધિને ઉષાદેવી શક્તિ સંપન્ન કરો. વર્ષણકારી

પ્રજાપતિદેવ પણ એને બળ-વીર્યથી યુક્ત બનાવી ઉન્નત કરો. અન્ય વીર્યવર્ધક ઔષધિઓમાં આ ઔષધિ વધુ શ્રેષ્ઠ બનો. હે ઔષધિ ! જળમંથન વખતે આપ પહેલા ઉત્પન્ન થયેલ અમૃતોપમ રસ છો અને વનસ્પતિઓમાં સારરૂપ છો. આપ સોમરસની સહોદરા છો. અંગિરા આદિ ઋષિઓએ મંત્રબળથી પ્રગટ કરેલા વીર્યરૂપ છો. હે અગ્નિદેવ, હે સવિતાદેવ, હે સરસ્વતીદેવી, હે બ્રહ્મણસ્પતિ ! આપ આ મનુષ્યોને બળ-વીર્ય આપી ધનુષ્ય જેવા પ્રહારક બનો. હે ઔષધિની ! ઘોડા, બળદ, ઘેટા આદિમાં શરીરને વશ કરનારું જે ઓજસ છે તેને આ પુરુષમાં સ્થાપિત કરો.

સૂક્ત-૫ દેવતા : વૃષભ, સ્થાપન

જળવર્ધક, કામનાવર્ધક, સહસ્ર રશ્મિ ચંદ્રમા ઉદિત થઈ રહ્યા છે. શત્રુવશકર્તા ચંદ્રમાની શક્તિથી અમે શત્રુઓને સુવાડી દઈએ છીએ. ઈન્દ્રના હે મિત્ર વાયુ ! આપ બધી સ્ત્રીઓ અને કૂતરાઓને સુવડાવી દો. જે નારીઓ ઘરના આંગણમાં સૂવે છે, જે ચાલતા વાહન પર સુનારી છે, જે પથારીમાં સૂવે છે, જે ઉત્તમ ગંધથી સુવાસિત પથારીમાં સૂવે છે, અમે તેમની જેમ બધી સ્ત્રીઓને સુખપૂર્વક સુવડાવી દઈએ છીએ. બધા જંગમ પ્રાણીઓને અમે સુવડાવી દીધાં છે. તેમની જોવાની અને સૂંઘવાની શક્તિ અમે લઈ લીધી છે. રાત્રિના અંધકારમાં એમનાં બધાં અંગોને નિદ્રાથી વશીભૂત કરી દીધાં છે. જે અહીં આવતો-જતો રહે છે અને અમારી તરફ જુએ છે તેની દૃષ્ટિને અમે નિશ્ચલ બનાવી દઈએ છીએ. હે સ્વપ્નના અધિષ્ઠાતા દેવ ! સ્વપ્નના સાધન દ્વારા આપ બધાને સુવાડી દો. આ રીતે બધા સૂઈ જાય ત્યારે અમે ઈન્દ્રની જેમ અહિંસિત તથા ક્ષયરહિત થઈને પ્રાતઃકાળ સુધી જાગતા રહીએ.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬ દેવતા : બ્રાહ્મણ આદિ

દસ માથાં (દાન, શીલ, ક્ષમા, વીર્ય, ધ્યાન, વૃદ્ધિ, સેના, અપાય, ગુપ્ત દૂત અને ઉપાય)વાળાં અને દશ દિશાઓમાં સ્થિતિવાળા એટલે કે દસમુખવાળા બ્રાહ્મણની ઉત્પત્તિ સૌથી પહેલા થઈ હતી. તેમણે સોમપાન કર્યું અને વિષના ઝેરનું ભારણ કર્યું. સંપૂર્ણ આકાશ-પૃથ્વી અને સમુદ્રમાં ફેલાયેલા વિષને દૂર કરનારી મંત્રયુક્ત વાણી અમે પ્રયુક્ત કરીએ છીએ. હે વિષ !

પહેલા ગરુડે ભક્ષણ કર્યું. આથી અન્નસદૃશ્ય બની ગયું. બાણના ફણા દ્વારા વિષ શરીરમાં પ્રવેશે છે તેને મંત્રો વડે અમે પ્રભાવહિન બનાવી દઈએ છીએ. હે બાણ ! આપનું વિષ-સંપન્ન ફલક વિષરહિત થઈ જાય અને બાળનું વિષ પણ વીર્યરહિત થઈ જાય. તે પછી રસહીન વૃક્ષમાંથી બનેલું આપનું ધનુષ્ય પણ વીર્યરહિત થઈ જાઓ. હે વિષયુક્ત ઔષધિ ! આપને ખોદનારા મનુષ્યો પ્રભાવ વગરના થઈ જાય. આપ પોતે પણ પ્રભાવહિન થઈ જાવ અને જે પહાડો અને પર્વતો ઉપર આપ ઉત્પન્ન થાઓ છો તે પણ પ્રભાવહિન થઈ જાવ.

સૂક્ત-૭ દેવતા : વિષાપહરણ

વરણાવતી ઔષધિમાં રહેલો રસ અમારા વિષને દૂર કરો. અમે જળ અને દહીં મિશ્રિત સત્તુ દ્વારા વિષ દૂર કરીએ છીએ. પૂર્વ દિશા, ઉત્તર દિશા, દક્ષિણ દિશા બધી જ દિશાઓનું વિષ નિર્વીર્ય બનો. હે વિષ ! અજાણતા તને ખાઈ જનાર આ પુરુષને તું ચેતનારહિત બનાવીશ નહિ. ગુપ્તરૂપે શરીરમાં ફેલાયેલા વિષને મંત્ર શક્તિ વડે બહાર કાઢીએ છીએ. હે વિષ-ઔષધિ ! મહર્ષિઓએ આપને પવિત્ર કરવા ફેલાવેલા દર્ભના તણખલાથી ખરીદી લીધી છે. આપને દુષ્ટ હરણોના ચામડાથી ખરીદ કરવામાં આવી છે.

સૂક્ત-૮ દેવતા : રાજ્યાભિષેક

અભિષિક્ત, ઐશ્વર્યપ્રાપ્ત, સેવકોને અન્નદાન કરનાર રાજા પ્રાણીઓનો સ્વામી છે. પ્રાણીઓ ઉપર શાસન કરવા અને દુષ્ટોને દંડ અપાવવા યમરાજ રાજા પાસે રાજસૂય યજ્ઞ કરાવે છે. હે રાજા ! તમે કાર્યાકાર્ય વિવેકી, દુષ્ટોને દંડ આપનારા અને મહાબલી છો. ઈન્દ્ર પણ તમને પોતાના ગણે છે. તમારું તેજ દશે દિશાઓમાં વ્યાપી થાવ. ભયથી ત્રસ્ત બનીને શત્રુઓ ભાગી જાય. તમારા દેશમાં અનાવૃષ્ટિ કે અકાળ પડે નહિ. હે રાજા ! પૃથ્વી-અંતરિક્ષમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત જળ વડે અમે તમારો અભિષેક કરીએ છીએ. નદીનું જળ જેવી રીતે સમુદ્રને, તેવી રીતે અભિષેક-જળ રાજાને સમૃદ્ધ કરે છે.

સૂક્ત-૯ દેવતા : આજ્જન

મેઘની જેમ પરમાત્મા જગતની રક્ષા કરનારા છે. તેઓ જ હૃદયમાં બિરાજમાન થઈને પ્રાણાધાર બને છે. પરમેશ્વર જ મનુષ્યો, ગાયો, અશ્વો અને ઘોડીઓની રક્ષા કરે છે. હે આજ્જન મણિ ! તમે સંસારને વ્યક્ત કરનાર

પરમેશ્વર છો. તમે અમારા રક્ષક, પીડાનાશક, જીવોના પાલક અને રોગોની ઔષધિરૂપ છો. હે આજ્જન મણિ ! તમે મનુષ્યના સાંધાઓમાં થતા રાજરોગના નાશક છો. હે મણિ ! જે તમને ધારણ કરે છે તેનામાં ક્રોધ, હિંસા, મહાશોક, વિઘ્ન આવતા નથી. તમે અમને અભિચારમંત્રો અને તેના દ્વારા થતા દુઃખો તેમજ અન્યના ક્રૂર નેત્રોથી અમને બચાવો. જ્વર, સંનિપાત, સર્પવિષ વગેરે તમારા પ્રભાવથી દૂર થઈ જાય છે. તમે પર્વત ઉપર ઉત્પન્ન થાવ કે યમુનામાંથી પ્રાપ્ત થાવ. બન્ને રૂપમાં તમે અમારું કલ્યાણ કરનારા છો.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : શંખમણિ

હે શંખમણિ ! પાપોથી અમારી રક્ષા કરો. અંતરિક્ષ-વાયુથી દમકતા, સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા શંખમણિ દ્વારા અમે પિશાચોને વશમાં રાખીએ છીએ. શંખરોગ અને અલક્ષ્મીને હરનારા છે. અમને પાપોથી બચાવો. અમારું આયુષ્ય વધારો. મેઘ દ્વારા ઉત્પન્ન શંખમણિ સૂર્યની જેમ ચમકે છે. દૈત્યોના ઉપદ્રવથી આ શંખદેવતા અમને બચાવો. ચંદ્રમા દ્વારા ઉત્પન્ન તમે આયુષ્ય વધારો. શંખનું કારણરૂપ સુવર્ણ છે. શંખ દેહરૂપે જળમાં રહે છે. હે યત્રોપવિતધારી ! તમારી દેહકીર્તિ, આયુષ્ય અને બળ માટે આ શંખમણિ તમને બાંધીએ છીએ. આ મણિ તમને શતાયુ બનાવે અને રક્ષા કરે.

• ત્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : ઇન્દ્રરૂપ અનડ્વાન

વિશ્વરૂપી ગાડાને ખેંચનાર વૃષભરૂપી ઈશ્વરે પૃથ્વીને ધારણ કરી છે. તેણે સ્વર્ગલોક, અંતરિક્ષલોક તથા પૂર્વ આદિ છ મહાદિશાઓ અને પૃથ્વીને ધારણ કર્યાં છે. આ રીતે આ અનડ્વાન ઈશ્વર બધા લોકમાં પ્રવેશ્યા છે. તે ઈન્દ્ર સમાન છે. ઈન્દ્ર વૃષ્ટિ દ્વારા ચરાચર જગતના પાલક છે. વૃષભ વીર્ય-સિંચન દ્વારા ગાય ઉત્પન્ન કરે છે. ગાય વડે સંસારનું પાલન થાય છે. સૂર્યરૂપે અનડ્વાન વિચરણ કરે છે અને જગતને પ્રકાશ આપે છે. કર્મોના પુણ્યરૂપે તે અક્ષયફળદાતા છે. સોમયજ્ઞમાં તૈયાર કરવામાં આવેલ સોમ પોતાના રસથી વૃષભને પૂર્ણ કરે છે. વર્ષા કરનારા પર્જન્ય એની ધારાઓ છે, મરુગણ એના સ્તન છે અને યજ્ઞ જ આનું પય છે. યજ્ઞમાં અપાતી દક્ષિણા આ

અનડ્વાનની દોહન ક્રિયા છે. તે વાયુરૂપે સંસારનું ભરણ-પોષણ કરે છે. સંસારનાં બધાં જ કર્મો તેઓના છે. આ વૃષભ દ્વારા જ દેહત્યાગ પછી મુક્તિ દ્વારા દેવતા સ્વર્ગ ઉપર ચઢીને જાય છે. તે ઈન્દ્ર, અગ્નિ, પ્રજાપતિ અને બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે.

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : રોહિણી વનસ્પતિ

હે લાલવર્ણવાળી રોહિણી (લાખ) ! આપ ઘા ભરી દેવા સમર્થ છો આથી આ વહેતું રક્ત અટકાવો. હે વીર ! શસ્ત્રોથી ઘાયલ થયેલાં તમારાં અંગોને આ વનસ્પતિ સાંધી દે છે. પ્રહારથી તૂટી ગયેલાં હાડકાં અને મજ્જા અલગ થઈ ગયાં હોય તોપણ લાખ વડે પૂર્વવત બની જાય છે. હે લાખ ! મજ્જાથી મજ્જાને, હાડકાથી હાડકાને અને ચામડીથી ચામડીને અને સોમથી સોમને તમે જોડી દો છો. હે વીર ! શસ્ત્ર પ્રહારથી જો તમારાં અંગ તૂટી જાય તો મંત્ર અને ઔષધિની શક્તિથી સાજા થઈ શકે છે. ઋભુ જેવી રીતે તૂટેલા રથનાં અંગોને મેળવીને એક કરે છે તેવી રીતે અથર્વ-મંત્ર તૂટેલાં અંગોને જોડી દે છે.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : વિશ્વેદેવા

હે દેવો ! આ બાળક ધર્મ પ્રત્યે અપ્રમાદિ અને જ્ઞાન સંપન્ન બનાવો. પાપ અને અપરાધોથી ક્ષીણ થનારા આયુષ્યને રોકીને તેને શતાયુ બનાવો. તેનો પ્રાણવાયુ સારી રીતે ચાલો. હે ઉપનીત ! પ્રાણવાયુ તને બળ આપે, અપાન રોગ દૂર કરી દે. આ ઉપનીત બાળકની બધા દેવો રક્ષા કરે. તે પાપલિપ્ત ન બનો. હે બાળક ! અમે તને બળ પ્રાપ્ત કરાવીએ છીએ. અમે તમને યક્ષ્માદિ રોગોથી અલગ કરીએ છીએ. અમારા હાથમાં રોગ-શોક દૂર કરવાનો ઔષધિ-પ્રભાવ છે. અમારા હાથના સ્પર્શથી તમારા રોગ-શોક દૂર થાવ.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : અગ્નિ-આજ્ય

અજ અગ્નિના તપથી ઉત્પન્ન થયા છે તેમણે પહેલા અગ્નિને જોયા. અજથી ઈન્દ્ર આદિ દેવોને દેવત્વ અને ઋષિઓને ઉચ્ચલોક પ્રાપ્ત થયો. હે મનુષ્યો ! અગ્નિ વડે યજ્ઞ કરીને શ્રેષ્ઠ લોકને પ્રાપ્ત થાવ, પછી સ્વર્ગમાં પહોંચો. સ્વર્ગમાં દુઃખ નથી. યજ્ઞ ફળ દ્વારા સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિ સાંસારિક સુખ ઈચ્છતો નથી. યાજ્ઞિક લોકત્રય ઉપર વિજય મેળવે છે. દેવોમાં

પ્રમુખ હે અગ્નિ ! તમે યજ્ઞસ્થળ ઉપર આવો. તમે હવિવાહક હોવાથી દેવપ્રિય છો, શ્રેષ્ઠ લોક બતાવનાર નેત્ર છો. અમે અજને ઘીમાં મેળવીએ છીએ. અજનાં અંગોનું સ્થાપન કરીએ છીએ. મસ્તકને પૂર્વ, પાંસળીઓ દક્ષિણમાં, કમર પશ્ચિમમાં, પાર્શ્વ ઉત્તર તરફ પૃષ્ઠ ઉપરના ભાગે, ઉદર નીચે અને મનને મધ્યમાં સ્થાપિત કરો અને આજ્ય સમર્પિત કરો. આ વિશ્વને જીવન સમર્પિત કરવાનો મંત્ર છે. મારાં અંગો વિશ્વહેતુ માટે છે.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : દિશાઓ, વર્ષાનું આહ્વાન

દિશાઓ મેઘાચ્છાદિત બનો. જળવર્ષક મેઘ એકત્ર થઈને ગર્જનાપૂર્વક ભૂમિને વર્ષાથી તૃપ્ત કરો. હે મરુદ્‌ગણ ! તમે વર્ષા કરાવો. ધાન્ય જળ મેળવો. જળથી પૃથ્વીનો અભિષેક થાવ. ઘાસ-ઔષધિ ઊગવા દો. હે પર્જન્ય ! મરુદ્‌ગણ તમારી સ્તુતિ કરે છે. વાયુ વાય, વીજળી ચમકે, મેઘ વરસવા માટે એકત્ર થાવ, સૂર્ય અદશ્ય થાવ. વિદ્યુતરૂપીણી અગ્નિઓ વનસ્પતિ માટે ઈશ્વર સમાન છે. આ અગ્નિ અમારાં બધાં પ્રાણીઓ માટે પ્રાણદાયિની અમૃત-વર્ષા કરો.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : વરુણ

આ વરુણ અવિનાશી તથા નાશવાન પદાર્થોના જ્ઞાતા છે, મહિમાવાન છે, પાપીઓના નિયંત્રક છે, અતીન્દ્રિય છે, આથી સર્વજ્ઞાતા છે. જે શત્રુ છળથી દશ્ય-અદશ્ય ફરે છે, તેને વરુણ જાણે છે. પૃથ્વી તથા દ્યુલોક વરુણના વશમાં છે. હે વરુણ ! તમારા સાત પાશ પાપીઓને બાંધવા માટે ફેલાવો. આ પાશ પાપી માટે તાપદાયી અને પુણ્યાત્મા માટે સુખદાયી છે. મિથ્યાવાદી વરુણના સત્યપાશથી બચી શકતા નથી. તેમનું ઉદર જલોદરથી નષ્ટ થાવ. 'સામાન્ય પાશ' રોગી બનાવે છે. કામ્યપાશ અને સંદેશ્યપાશ અત્યંત પ્રભાવશાળી છે. અમે અમુક નામ ગોત્ર શત્રુને વરુણ પાશમાં બાંધીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : અપામાર્ગ ઔષધિ

હે સહદેવી (અપામાર્ગ) તું ઔષધિ-સ્વામિની છે. તું શત્રુ-અભિચારને નષ્ટ કરનારી, અન્યનો આક્રોશ દૂર કરનારી અને રોગનાશિની છે. શત્રુ દ્વારા

પ્રેરિત સક્રોધ શાપદાયિની, પિશાચી જો પુત્રનું રક્ત હરણ કરવા સ્પર્શ પણ કરે તો તેનાથી શત્રુનો પુત્ર જ નષ્ટ થઈ જાવ. ભૂખ-તરસથી વ્યાકુળ તથા સંતાનહિન માટે હે અપામાર્ગ ! તમે જ ઉપાયરૂપ છો. અમારા આવા બધા સંતાપ તમે દૂર કરો. કૃત્યાના અભિચાર અમે આપના વડે દૂર કરીએ છીએ. અપામાર્ગ અન્ય ઔષધિઓને વશ કરનારી છે.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : અપા માર્ગ

જેવી રીતે પ્રભા અને સૂર્યનું તથા દિવસ અને રાત્રીનું સમાનતત્ત્વ સત્ય છે તેવી જ રીતે અમે પણ સત્યની રક્ષા માટે પ્રયત્ન કરીએ છીએ, જેથી હિંસા કરનારી કૃત્યાઓ નિષ્ક્રિય થઈ જાઓ. હે દેવો ! જે દુષ્ટ, અજાણી વ્યક્તિને ઘેર કૃત્યાને પ્રેરે તે કૃત્યા પાછી વાળીને તે અભિચારી પુરુષને એવી રીતે વળગે જેવી રીતે દૂધ પીનારું બાળક પોતાની માતાને વળગે છે. જે પાપાત્મા ગુપ્ત સ્થાનમાં કૃત્યા પ્રયોગ કરીને તેનાથી બીજાની હિંસા કરે છે તે દગ્ધ ક્રિયાવાળી વિધિમાં ઘણાં પથ્થર ફટ અવાજ કરે છે. હે સહદેવી ઔષધિ ! (અપામાર્ગ) આપ અમારા શત્રુઓને કપાયેલા વાળવાળા તથા કપાયેલા ડોકાવાળા કરી નષ્ટ કરો. તેમની પ્રિય કૃત્યાશક્તિને તેમની પાસે જ પહોંચાડી દો. જે અમારા પગની આંગળી વગેરે તોડવાનો પ્રયાસ કરે છે તેમને પીડા પહોંચાડો. હે અપામાર્ગ ! આપ યાતના આપનારા બધા યક્ષ-રાક્ષસો તથા નિર્ધન બનાવનારા પાપદેવતાઓને અમારાથી દૂર કરી દો. અમારાં બધાં દુઃખો દૂર કરી દો.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : અપામાર્ગ

હે સહદેવી ! આપ શત્રુઓનો નાશ કરનાર છો. આપ કૃત્યાનો પ્રયોગ કરનાર શત્રુઓના સંતાનોનો નાશ કરો. નૃષદના પુત્ર કણ્વ નામના બ્રાહ્મણનું આપે વર્ણન કર્યું છે. આપ યાજકની સુરક્ષા માટે તેજસ્વી સેનાની જેમ જાઓ છો. સૂર્યદેવ જે રીતે જ્યોતિઓમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે તેવી જ રીતે હે સહદેવી ! આપ બધી ઔષધિઓમાં શ્રેષ્ઠ છો. ઈન્દ્રાદિ દેવોએ આપના દ્વારા 'રાક્ષસો'ને તિરસ્કૃત કર્યા હતા. આપ સેંકડો શાખોવાળી થઈને 'વિભિન્દતી' નામ પ્રાપ્ત કરો છો. આપ જે ભૂમિમાં જાવ છો ત્યાં જેણે કૃત્યા મૂકી હોય તેની પાસે જ તેને પાછી પહોંચાડી દો છો. હે ઔષધિ ! અમારું રક્ષણ કરો.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : ઔષધિ

હે સદમ્પુષ્પા ઔષધિ ! તમારો મણિ ધારણ કરનાર સાધક એવી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરે છે, નજીક અથવા દૂર રહેલી વસ્તુ, પૃથ્વી, આકાશ, અંતરિક્ષ બધે જોઈ શકે છે. ત્રણે સ્વર્ગ, ત્રણે પૃથ્વીલોક, આ છ દિશાઓ તથા બધા પ્રાણીઓને પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ. સ્વર્ગમાં રહેલ ગરુડ (સુપર્ણ)ની આંખોની કીકી છો. પૃથ્વી ઉપર ગરુડની આંખોથી અવતરણ કર્યું છે. ઈન્દ્રએ અમને ધારણ કરાવી છે. તારા દ્વારા અમે ચારેય વર્ણો અને રાક્ષસોને વશીભૂત કરીએ છીએ. તમારા ગુણોને પ્રગટ કરો. પિશાચોને અમારી દૃષ્ટિમાં લઈ આવો.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : ગાયો

અમારી ગાયો ગૌશાળામાં રહીને દૂધ આપે. મને આનંદિત રાખે. સંતાનવતી અનેકવર્ણની અનેક ગાયો ઉષાકાળમાં દોહવાના સમયે ઈન્દ્રનું આહ્વાન કરો. ઈન્દ્ર સ્તોતાને ગૌ-પ્રાપ્તિનો ઉપાય બતાવે છે અને ઘણી બધી ગાયો આપે છે. સૂર્ય યાજ્ઞિકને એવું સ્વર્ગ આપે છે જ્યાં અયાજ્ઞિક જઈ શકતા નથી.

ઈન્દ્ર દ્વારા આપવામાં આવેલી ગાયોનો નાશ ન થાય. યજમાન આ ગાયો વડે દેવપૂજન કરે છે તથા તેને દાનમાં આપે છે. સોમ ગોરસમાં સિદ્ધ થાય છે. હે ગાયો ! તમે ચરો, જળ પીવો, સંતાનવાળી બનો અને અમને દુગ્ધાદિથી પુષ્ટ કરો.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : ઈન્દ્ર, ક્ષત્રિય રાજા

હે ઈન્દ્ર ! રાજાને પુત્ર-પૌત્ર-સંપત્તિવાન કરો. શત્રુ-શૂન્ય કરો. બધા રાષ્ટ્રો પશુઓને તમારા વશમાં કરો. આ યજ્ઞ-કર્મ દ્વારા અમે આપના સ્નેહપાત્ર બનીએ. હે રાજા ! ઈન્દ્રની મિત્રતાથી વૃષભ-સમાન પરાક્રમી બનો, ભોગ-સાધન અને ઐશ્વર્ય પામો.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : અગ્નિ

દેવ, પિતૃ, ભૂત, મનુષ્ય અને બ્રહ્મ યજ્ઞો દ્વારા અગ્નિદેવની આરાધના કરવામાં આવે છે. તેમની મહત્તાને અમે જાણીએ છીએ. અગ્નિદેવ અમારી રક્ષા કરો. હે અગ્નિ ! તમે સર્વજ્ઞાતા છો, દેવો પાસે હવિ પહોંચાડો છો,

પ્રાણીઓમાં જઠરાગ્નિરૂપે રહો છો. અમને બુદ્ધિ પ્રદાન કરો અને પાપથી બચો. અંગિરાઓએ અગ્નિથી મિત્રતા કરી. ઈન્દ્ર આદિએ અગ્નિની સહાયતાથી અમૃત મેળવ્યું અને ઔષધિઓને રસ સંપન્ન કરી. એવા અગ્નિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : ઇન્દ્ર

અમે ઈન્દ્રના ઐશ્વર્ય-મહત્ત્વને જાણીએ છીએ. તેઓ યજમાનના આહ્‌વાનથી યજ્ઞમાં આવે છે. ઈન્દ્રે વૃત્રનો નાશ કર્યો. તેઓ સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિમાં સહાયક હોય છે. જેનો સોમયાગ સાત હોતાઓ માટે હર્ષદાયક છે, જેનું પરાક્રમ અસાધારણ છે, જેમની શક્તિ તથા કાર્યો પ્રસંશનીય છે એવા ઈન્દ્રનું આહ્‌વાન કરીએ છીએ. ઈન્દ્ર અમને પાપથી બચાવો.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : વાયુ, સવિતા

અમે સૂર્ય અને વાયુને જાણીએ છીએ. તેઓ પ્રાણીઓમાં વ્યાપ્ત છે, તેઓ ધારણ-પોષણ કરે છે, તેઓ અમને પાપથી બચાવો. હે સૂર્ય ! તમે ઉદિત થાવ એટલે બધા લોકો કામે લાગી જાય છે. હે વાયુ ! હે સૂર્ય ! તમે પ્રાણરક્ષક છો. પાપથી રક્ષા કરો. તેજમયી કૃત્યાથી બચાવો. અન્ન-રસ-ઉત્પાદન પુષ્ટિ આપો. તેજ-આરોગ્ય આપો. સદ્‌બુદ્ધિ, ઐશ્વર્ય આપો. અમે ઉત્તમ સ્તુતિ કરીએ છીએ.

• છઠ્ઠો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : દ્યાવા-પૃથ્વી

હે સુંદર ભોગ-સંપન્ન દ્યાવા-પૃથ્વી ! તમારો મહિમા જાણીને અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે અપરિમિત માર્ગોવાળા અને વિસ્તૃત છો. તમે દેવતા મનુષ્યોના ઐશ્વર્યદાતા છો, પ્રાણીઓના અધિષ્ઠાતા છો, ધનદાતા છો, મંગળમય છો. તમે હવિ ધારણ કરો છો, નદીઓને ધારણ કરો છો, ગાયો અને વનસ્પતિઓના પોષક છો. તમારા વગર કોઈ કંઈ કરી શકતું નથી. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમને હવિ આપીએ છીએ. અમને પાપથી બચાવો.

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : મરુદ્‌ગણ

અમે મરુદ્‌ગણનો મહિમા જાણીએ છીએ. તેઓ અમારી રક્ષા કરો. રણક્ષેત્રને કુશળ રાખો. તેઓ અગ્નિ-વૃક્ષ-ઔષધિઓને જળ આપી વૃદ્ધિ કરો

છો, દૂધ અને ઔષધિ-રસને શરીરમાં પ્રસરાવો છો. મરુદ્‌ગણો અંતરિક્ષમાં મેઘને પ્રેરિત કરે છે, સમુદ્રમાં જળ પહોંચાડે છે અને અન્ન વડે બધાને તૃપ્ત કરો છો. તમે વૃષ્ટિકર્તા અને દિવ્ય શક્તિદાતા છો. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ, તમે અમને પાપમુક્ત કરો.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : ભવ-શર્વ

હે ભવ તેમજ શર્વ દેવો ! અમે આપનો મહિમા જાણીએ છીએ. આ આખું જગત આપના સામર્થ્યથી આલોકિત થાય છે. આપ બધા મનુષ્યો તથા પશુઓના સ્વામી છો. આપ બન્ને અમને બધા પાપોથી મુક્ત કરો. પાસે તથા દૂરના પ્રદેશમાં જે કંઈ બને છે તે આપ બંનેના નિયંત્રણમાં જ છે. તેઓ ધનુષ પર બાણનું સંધાન કરવામાં તથા ચલાવવામાં વિખ્યાત છે. તે મનુષ્યો તથા પશુઓના ઈશ્વર અમને બધા પાપોથી મુક્ત કરો. જે ભવ અને શર્વના સંહારક હથિયારોથી દેવો તથા મનુષ્યોમાંથી કોઈ પણ બચી શકતું નથી તથા જે મનુષ્યો અને પશુઓના સ્વામી છે તે દેવ અમને બધા પાપોથી બચાવો. હે ભવ-શર્વ ! અમારા શત્રુઓ અને હિંસક રાક્ષસોને શસ્ત્રોથી ભેટ કરાવો. તમે અમારા પક્ષમાં રહો, અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ, અમને પાપ મુક્ત કરો.

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : મિત્રા વરુણ

હે મિત્ર-વરુણ ! તમે જળ સ્વરૂપ અને જળના વૃદ્ધિકર્તા છો. અમે તમારા મહિમાનું ગાન કરીએ છીએ. તમે શત્રુ-તિરસ્કારક છો અને સત્યનિષ્ઠોના રક્ષક છો. તમે બન્ને સમાન જ્ઞાની છો. તમે પ્રાણીઓના બધાં કર્મોને જાણો છો. તમે અંગિરા, અગસ્ત્ય, અત્રિ, કશ્યપ, વસિષ્ઠ, શ્યાવાશ્વ, પુરુમીઢ ઋષિ તથા સપ્ત ઋષિઓના રક્ષક છો. ભારદ્વાજ, વિશ્વામિત્ર, કુત્સ, કણ્વાદિ, ઋષિઓના રક્ષક છો. અમે તમને પોકારીએ છીએ. અમને પાપથી બચાવો.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : વાક

હું (વાગ્દેવી) ૧૧ રુદ્રો, ૮ વસુઓ, ૧૨ આદિત્યો, વિશ્વેદેવાના રૂપમાં વિચરણ કરું છું. હું બ્રહ્મવાદિની છું, હું મિત્રાવરુણ, ઈન્દ્રાગ્નિ અને અશ્વિનીકુમારોને ધારણ કરું છું. વિશ્વની અધિશ્વરી છું. હું આત્મારૂપ, યજ્ઞના દેવતાઓમાં પ્રમુખ, સ્વર્ગ-આકાશને ધારણ કરનાર, સોમ, ત્વષ્ટા, પૂષા, ભગની પોષિકા અને સંસાર માટે કરુણારૂપ છું.

• સાતમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : મન્યુ

હે મન્યુ ! તમે ઉત્સાહના દેવતા અને મરુદ્‌ગણ-સદૃશ્ય વેગવાન છો. તમે તેજસ્વી બનીને શત્રુને વશમાં કરો. સેનાપતિ બની યુદ્ધમાં જાવ, શત્રુઓને નષ્ટ કરી અમને ધન આપો. અપરિચિત બળશાળી તમે બધાને વશમાં કરો છો. રાજાના હાથી, ઘોડાના મારક સૈનિકોને નષ્ટ કરો. પ્રજાજનોને યુદ્ધ-કુશળ બનાવો. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે અમારા રક્ષક બનો.

સૂક્ત-૩૨ દેવતા : મન્યુ (ક્રોધ)

હે મન્યુ ! તમારા સેવકો શત્રુનો તિરસ્કાર કરે છે. બધા દેવતાઓ મન્યુ છે. ઈન્દ્ર, અગ્નિ, વરુણ આદિ બધા દેવતા મન્યુ છે. તમે અમિત્રના ઘાતક, દુઃખાપહારક, પોતાના આત્મામાં ઉદિત અને ઉત્તમ જ્ઞાની છો. અમને યુદ્ધકાળમાં બળ આપો, શત્રુનો નાશ કરો. બળ આપતા આવો. અમે તમને સોમાહુતિ આપીએ છીએ. આપણે બન્ને ગુપ્તરૂપે સોમપાન કરીએ.

સૂક્ત-૩૩ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિ ! અમારા પાપ દૂર કરો. અમને ધન-સંપન્ન કરો. અમે સુંદર માર્ગ અને સુંદર સ્થાન મેળવવા તમને હવિથી તૃપ્ત કરીએ છીએ. અમે પુત્રો સહિત તમારા સ્તોતા છીએ. અમને પુત્ર-પૌત્રાદિથી યુક્ત રાખો. અમારા પાપ દૂર કરો.

સૂક્ત-૩૪ દેવતા : ઓદન

આ ઓદન (અન્ન) પ્રજાપતિ માટે બનાવ્યું છે. ઓદન આપતા અમે મૃત્યુને દૂર કરીએ છીએ. ઓદન પૃથ્વીધારક છે. સંવત્સર અને ત્રીસ દિવસ ઓદનથી જ ઉત્પન્ન થયા છે. ઓદનના તેજથી દિશાઓ સંપન્ન બની છે. ઓદનના પ્રકાશમાં અમૃત ઉત્પન્ન થયું. ચારે વેદ જે ઓદનમાં વ્યાપ્ત છે તે બ્રહ્મરૂપ ઓદનને અમે સંસ્કૃત કરીએ છીએ. હે દેવતા ! અમારી સ્તુતિ સાંભળો.

સૂક્ત-૩૫ દેવતા : સોમ

રથન્તર સોમ આ વેદનું મસ્તક, બૃહત્સામ પૃષ્ઠ, વામદેવ દ્વારા દૃષ્ટ મંત્રભાગ તેનું ઉદર, ગાયત્રી આદિ છંદ પાંખો અને સત્ય તેનું નામ છે. તે બ્રહ્મથી જ ઉત્પન્ન છે. યાજ્ઞિકનું સૂક્ષ્મ શરીર વાયુ દ્વારા યમલોકમાં જાય છે.

દેવતાઓનું સામીપ્ય પામી સોમપાન દ્વારા પ્રસન્ન થાય છે. જે ઓદનનું દાન કરે છે તે દરિદ્ર રહેતો નથી.

• આઠમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૩૬ દેવતા : અગ્નિ

અમારા ઉપર ખોટા આરોપો મૂકનારા અમારા શત્રુઓનો અગ્નિ નાશ કરે. શત્રુઓને અમે અગ્નિની દાઢમાં નાંખીએ છીએ. અમારા શત્રુ-રાક્ષસો-પિશાચોને અમે મંત્રશક્તિથી વશ કરીએ છીએ. અમારો સંકલ્પ સુખ-સમૃદ્ધિમય બનો. અમે રાક્ષસોથી બચીએ અને પશુ-ધન યુક્ત બનીએ. જેવી રીતે દુષ્ટ અશ્વને દોરડાથી બાંધવામાં આવે છે તેવી રીતે પાપ દેવતા નિર્ઋતિ અમારા પર ક્રોધ કરનાર શત્રુને બાંધી દે.

સૂક્ત-૩૭ દેવતા : ઔષધિ

હે ઔષધિ ! અથર્વા, કશ્યપ અને કણ્વ ઋષિએ તારા રાક્ષસોનો નાશ કર્યો છે. અમે પણ તેવું જ કરીએ છીએ અને તમારા દ્વારા ઉપદ્રવી ગંધર્વ, અપ્સરાઓનો નાશ કરું છું. ગુગળ, ઔક્ષગંધી, પ્રમદની આદિ પાંચ હવન દ્રવ્યોથી ભયભીત ગંધર્વ સ્ત્રીઓ પોતાના સ્થાનમાં પાછી ફરે. અજશ્રૃંગી ઔષધિ પિશાચોનો નાશ કરે. ઈન્દ્ર ગાંધર્વોનો નાશ કરે. અનેક રૂપાકૃતિવાળા ગંધર્વને અમે મંત્રશક્તિથી સ્ત્રીઓ પાસેથી ભગાડીએ છીએ.

સૂક્ત-૩૮ દેવતા : અપ્સરા

દ્યુત-ક્રિયાના દેવતા અપ્સરાને અમે દ્યુત-વિજય માટે બોલાવીએ છીએ. તે અક્ષો પર પોતાની માયા સાથે પ્રતિષ્ઠિત બની અમને વિજિત ધન અપાવે, અપ્સરાઓના સ્વામિ સૂર્ય અમારા યજ્ઞમાં આવે અને હવિ ગ્રહણ કરે. હે સૂર્ય! ગોષ્ઠસ્થ શ્વેત ગાય અને વાછડાનું પોષણ કરતા અમારી સામે આવો અને નમસ્કાર સ્વીકારો. આ ઘાસ પૌષ્ટિક છે. અમારી ગૌશાળાને ગાયોથી ભરી દો.

સૂક્ત-૩૯ દેવતા : પૃથિવી, અગ્નિ

પૃથ્વી ગાય છે, બધાને પ્રાપ્ય અગ્નિ તેના વાછડા છે. અગ્નિ અમને અન્ન, ધન અને શતાયુ આપો. જેમ અંતરિક્ષમાં વાયુની પાસે એકત્ર થનારા ગંધર્વાદિ શતાયુ બને છે તેવી રીતે અમે પણ શતાયુ બનીએ. અંતરિક્ષ ગાય

અને વાયુ વાછડા સમાન છે. વાયુ અમને ઈચ્છિત વસ્તુઓ આપે. આકાશ ધેનુ અને સૂર્ય વાછડો છે. સૂર્ય અમને ઈચ્છિત વસ્તુઓ આપે. દિશાઓ ગાય છે અને ચંદ્રમા વાછડો છે. ચંદ્રમા અમને ઈચ્છિત આપે. સાત જિહ્વાઓ વાળા, દાનશીલ, સર્વજ્ઞ, મિથ્યાપવાદરક્ષક અંગિરાપુત્ર અગ્નિને અમે હવિ આપીએ છીએ.

સૂક્ત-૪૦ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિ ! તમે સર્વજ્ઞ છો. અભિચાર કર્મથી અમને નષ્ટ કરવા ઈચ્છનારા અમારા પૂર્વ દિશાના શત્રુ, હે પૂર્વ દિશાના સ્વામી ! તમારી પાસે આવીને ભસ્મ થઈ જાવ, દક્ષિણ દિશાના આવા શત્રુ, દિશા-સ્વામી યમની પાસે આવીને નાશ પામો અને પશ્ચિમ દિશાના આવા શત્રુ દિશા સ્વામી વરુણ પાસે આવીને તેમજ ઉત્તર દિશાના શત્રુ સોમ પાસે આવીને, 'અધો' દિશાના શત્રુ પૃથ્વી પાસે આવીને, ઊર્ધ્વ દિશાના શત્રુ, ઊર્ધ્વ દિશાના સ્વામી સૂર્ય પાસે આવીને અને અંતરિક્ષના શત્રુ અંતરિક્ષના દેવ વાયુ પાસે આવીને, દિક્કોણોના શત્રુ સત્સ્વરૂપ પરબ્રહ્મની પાસે આવીને, અંતરિક્ષના શત્રુ વાયુ પાસે આવીને ભસ્મ થઈ જાવ. અમે પ્રતિસરકર્મ દ્વારા તેમનો (શત્રુઓનો) નાશ કરીએ છીએ.

*

પાંચમો કાંડ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : વરુણ

જે દિવસના જેવો પ્રકાશમાન છે, ત્રણે લોકોનું પાલન તથા સંરક્ષણ કરનાર છે અને જેણે ત્રણે ભુવનોને ધારણ કર્યા છે તે હિંસારહિત અને અનશ્વર પ્રાણવાળો, શ્રેષ્ઠજન્મ લઈને વિકસનાર, સમૃદ્ધિવાળો તથા મનનશીલ પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનેથી પ્રગટ થયો. તે ધર્માચારી આત્માને દ્યાવા-પૃથ્વી અમર નામ પ્રદાન કરે છે અને પ્રજાઓ વસ્ત્ર આપે છે. હે બળવાન વરુણદેવ ! આપ કોઈનાથી આવૃત્ત નથી. હે દ્યાવા-પૃથ્વીના અધિષ્ઠાતા દેવ ! વિદ્વાન ઋષિઓ દ્વારા પ્રશંસિત શરીરોનું અમે વરુણદેવ પાસે વર્ણન કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨ દેવતા : વરુણ, ઇન્દ્ર

સંસારના કારણભૂત બ્રહ્મ પોતે જ બધા લોકોમાં પ્રકાશરૂપે વ્યાપી રહ્યા જેનાથી પ્રચંડ તેજસ્વી બળયુક્ત સૂર્યનું પ્રાગટ્ય થયું. જેના માત્ર ઉદય થવાથી શત્રુ નાશ પામે છે, તેને જોઈને બધાં પ્રાણીઓ આનંદિત થઈ જાય છે. હે ઈન્દ્ર ! બધાં પ્રાણીઓ પોતાની બુદ્ધિથી તમારી સાથે જોડાયેલાં છે. તમે જ સુંદર રીતે પદાર્થોને સુસ્વાદુ બનાવો છો. હે બળવાન ઈન્દ્ર ! તમે સ્થિર બળ આપો. તમારા દ્વારા અમે બધા શત્રુઓને પરાસ્ત કરાવી દઈએ છીએ. અમારા ઘરમાં શક્તિની સ્થાપના કરો અને તેને વિચિત્ર પદાર્થોથી પૂર્ણ કરો. હે પુરુષો ! રાજાની સ્તુતિ કરો. સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ માટે ઈચ્છુક એવા ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરે છે જે વર્ષોથી સંસારને તૃપ્ત બનાવે છે.

સૂક્ત-૩ દેવતા : અગ્નિ આદિ

હે અગ્નિદેવ ! સંગ્રામ કે યજ્ઞ વખતે અમારામાં તેજસ્વિતા જાગૃત થાઓ. આપને સમિધાઓથી પ્રજ્વલિત કરીને અમે અમારા દેહને પરિપુષ્ટ કરીએ છીએ. અમારા માટે યુદ્ધકાળમાં અગ્નિદેવની સાથે મરુદ્ગણ, વિષ્ણુ અને ઈન્દ્ર બધા સહયોગ કરો. ભારતી, પૃથ્વી અને સરસ્વતી તેમજ સવિતાદેવ, આદિત્ય, રુદ્ર, અશ્વિનીકુમાર બધા મુખ્ય દેવો આ યજ્ઞનું સંરક્ષણ કરો. આપ અમારા સ્નેહી બનો.

સૂક્ત-૪ દેવતા : કૂટ વનસ્પતિ

હે વ્યાધિ નિવારક કુષ્ઠ ઔષધિ ! અહીંથી ત્રીજા દ્યુલોકમાં જ્યાં દેવોને બેસવાનું સ્થાન 'અશ્વત્થ' છે ત્યાં દેવોએ અમૃતનાં વખાણ કરનારી આ કુષ્ઠ ઔષધિને પ્રાપ્ત કરી. જેના દ્વારા કુષ્ઠ ઔષધિ લાવવામાં આવી હતી તેનો માર્ગ, હલેસાં તથા તેની નૌકાઓ સોનાની હતી. હે ઔષધિ ! આપ સોમ-ઔષધિની હિતેચ્છુ-સખા-છો. તેથી આપ અમારા આ પુરુષના વ્યાન, પ્રાણ અને આંખોને સુખ આપો. કુષ્ઠ નામવાળી ઔષધિ હિમાલયની ઉત્તરે ઉત્પન્ન થઈ તથા પૂર્વ દિશામાં મનુષ્યો પાસે લાવવામાં આવી. માથાનો દુઃખાવો, આંખની નબળાઈ અને શારીરિક દોષ આ બધા રોગોને કુષ્ઠ ઔષધિએ દૂર કર્યા.

સૂક્ત-૫ દેવતા : લાક્ષા (લાખ)

હે લાક્ષા (લાખ) ! ચંદ્રનાં કિરણો દ્વારા પોષાયેલ હોવાના કારણે રાત્રી આપની માતા છે અને વૃષ્ટિ દ્વારા ઉત્પન્ન થવાને કારણે આકાશ આપના પિતા છે. આપનું નામ 'સિલાચી' છે અને આપ દેવોની બહેન છો. પુરુષની કામના

કરનારી કન્યા જેવી આપ દરેક વૃક્ષ પર ચડો છો. લાકડીથી, બાણથી અથવા ઢસડાવાથી જે ઘા પડે છે તે બધાના હે લાખ ઔષધે ! આપ ઉપાયરૂપ છો. આપ કદંબ, પાકડ, પીપળો, ધવ, ખેર, ભદ્ર, નગોડ તથા પર્ણથી ઉત્પન્ન થાવ છો. આપ રોગોની પાસે પહોંચો છો તેથી આપનું નામ 'નિષ્કૃતિ' છે. આપનું નામ 'સિલાચી' તથા 'કાનીન' છે. આપ વૃક્ષોને સિંચનારી અને સરકનારી છો. આપ ટપકનારી કે પ્રવાહમાન થઈને અમારી પાસે આવો.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬ દેવતા : આદિત્ય

જગતના કારણરૂપ બ્રહ્મ, સૃષ્ટિ પૂર્વે જ ઉત્પન્ન થયું. આપ સર્વત્ર વ્યાપી છો, અન્ય કે બળવૃદ્ધિ માટે આપ શત્રુનિવારક થઈને વૃત્રોને દૂર કરો. આપ સમુદ્રમાંથી આક્રમણ કરો છો આથી આપનું નામ 'સનિસ્રસ' છે. હે તીક્ષ્ણ આયુધવાળા સોમ અને રુદ્ર દેવો ! યુદ્ધમાં અમને સુખ આપો. હે આંખ, મન તથા મંત્રને લગતાં શસ્ત્રો ! આપ હથિયારોમાં પણ હથિયાર છો. જે અમારો વિનાશ કરવા ઈચ્છે છે તેઓ શસ્ત્રરહિત થાવ. હે અગ્ને ! આપ ઈન્દ્રદેવના ઢાલ સ્વરૂપ છો. આપ સર્વગામી, સર્વ આત્મા, સર્વ શરીર અને સર્વપુરુષ છો. ઈન્દ્રના કવચ અને મુખરૂપ છો. અમે મિત્રો-સાથીઓ અને કુટુંબીજનો સહિત આપના શરણમાં આવીએ છીએ.

સૂક્ત-૭ દેવતા : અરાતિ, સરસ્વતી

હે અરાતિ ! અમને ધનયુક્ત બનાવો. અમારા દ્વારા લાવવામાં આવેલ દક્ષિણાને આપ રોકી ન રાખો. ઈર્ષાયુક્ત અસમૃદ્ધિ તથા અદાનની અધિષ્ઠાત્રી દેવીને અમે નમન કરીએ છીએ. હે અરાતે (લક્ષ્મીથી વિપરિત ગુણવાળી) દેવી ! આપ જે બકવાદી (અભાવોનાં વખાણ કરનાર) મનુષ્યને પોતાની સામે રાખો છો, તેને અમે દૂરથી જ નમન કરીએ છીએ, પરંતુ આપ અમારી ભાવનાને પીડિત ન કરશો. દૈવીસંપદા પ્રત્યેની અમારી ભક્તિ રાત-દિવસ વધતી રહો. અમે 'અરાતિ'ના આશ્રમે જઈએ છીએ (સાદું જીવન સ્વીકારીએ છીએ) અને એમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. હે અસમૃદ્ધે ! અમે આપને ક્લેશ તથા પીડા આપનારી રૂપે જાણીએ છીએ. આપ અમારાથી દૂર ચાલી જાવ. જે સ્વર્ણીય રંગવાળી 'હિરણ્યકશિપુ' મહીં રમણીયતાનો નાશ કરનારી છે, તે અદાનશીલતાને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૮ દેવતા : અગ્નિ આદિ

હે અગ્નિદેવ ! આપ બળવાન ઔષધિગુણયુક્ત વૃક્ષના ઈંધણથી દેવો માટે ઘૃત પહોંચાડો અને તેમને હર્ષિત કરો. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ અમારા યજ્ઞમાં પધારો અને અમારા દ્વારા કરવામાં આવતી સ્તુતિને સાંભળો. હે યોદ્ધાઓ ! આપ ઈન્દ્રદેવના વચનોથી આગળ વધો અને શત્રુઓનો સંહાર કરો. હે વૃત્રસંહારક ઈન્દ્રદેવ ! અમારા શત્રુઓએ જે યોદ્ધાઓને અગ્રગામી બનાવ્યા હતા અને અત્યારે જેમને બનાવી રહ્યા છે તેમને આપ ફરીથી પાછળ કરો, જેથી અમે શત્રુઓના સૈન્યદળનો વિનાશ કરીએ. આપ સંગ્રામમાં પ્રચંડ બનીને શત્રુઓના મર્મસ્થળમાં ઘા કરો. આપ શત્રુઓ ઉપર ચઢાઈ કરો. આપ અમારા ઉપર અનુગ્રહ બુદ્ધિ રાખો.

સૂક્ત-૯ દેવતા : દ્યાવા-પૃથ્વી, અંતરિક્ષ

દ્યુલોક, પૃથ્વી, અંતરિક્ષના અધિષ્ઠાતા દેવતાઓ માટે આ હવિ સમર્પિત કરીએ છીએ. સૂર્યદેવ અમારી આંખો છે, વાયુદેવ પ્રાણ છે, અંતરિક્ષ દેવ આત્મા અને પૃથ્વી શરીર છે. અમર નામવાળા દ્યાવા-પૃથ્વી દ્વારા સંરક્ષિત બનીએ. આયુષ્ય વધારનારા તથા આયુષ્યની રક્ષા કરનારા સ્વધાવાન દ્યાવા-પૃથ્વી આપ બંને અમારા સંરક્ષક છો. આપ અમારામાં રહીને અમારી સુરક્ષા કરો, અમારો વિનાશ ન થવા દો.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : ગૃહ

હે અશ્મવર્મ (પથ્થરનું કવચ) ! આપ અમારા છો. અમને મારવાની ઈચ્છાવાળા જે મનુષ્ય પૂર્વ દિશામાંથી અમારો વિનાશ કરવા ઈચ્છે છે તેઓ સ્વયં નાશ પામો. બૃહત્, ચંદ્રદેવ પાસે અમે મનનું આહ્‌વાન કરીએ છીએ. વાયુદેવ પાસે પ્રાણ-અપાન, સૂર્યદેવ પાસે ચક્ષુ, અંતરિક્ષ પાસે શ્રોત્ર, ધરતી પાસે શરીર તથા મનોયોગપૂર્વક આપનારી સરસ્વતી પાસે અમે વાણીની યાચના કરીએ છીએ.

• ત્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : વરુણ

હે દેવગણ ! આપ સૂર્યદેવને જળરૂપી દક્ષિણા આપો છો અને મનથી અમારી ચિકિત્સા કરો છો. હે ઋત્વિજ ! આપ કઈ કુશળતા દ્વારા જાતવેદા અગ્નિદેવ જેવા ઓજસ્વી થઈ જાવ છો. હે વરુણદેવ ! આપના સિવાય બીજો

કોઈ કવિ નથી અને બુદ્ધિને કારણે બીજું કોઈ ધૈર્યવાન નથી. આપ બધા પ્રાણીઓના જ્ઞાતા છો તેથી તે કપટી મનુષ્ય આપનાથી ભયભીત થાય છે. હે વરુણદેવ ! મનુષ્યોવાળી બધી દિશાઓમાં આપના સ્તોત્ર વ્યાપ્ત બનો. જાઓ. આપ અમને જે કાંઈ આપવામાં સક્ષમ છો તે અમને આપો. આપ અમને અનુરૂપ 'સપ્તપદા' મિત્ર છો. આપ સ્તુતિ કરવાથી દેવો માટે અન્ન કે આયુષ્ય આપનારા દેવ છો તથા બ્રાહ્મણો માટે શ્રેષ્ઠ મેધા સંપન્ન વિપ્ર છો. હે સ્વધા વાન વરુણદેવ ! દેવોના બંધુ અને અમારા પિતારૂપ અથર્વવેત્તાઓને આપે ઉત્પન્ન કર્યા છે તેથી આપ અમને ઉત્તમ ઐશ્વર્ય આપો. આપ અમારા શ્રેષ્ઠ બંધુ તથા મિત્ર છો.

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિ ! તમે યજ્ઞમાં પ્રદીપ્ત થઈને દેવોને મળો છો. મિત્રોના પૂરક અને જ્ઞાતા છો. દેવોનું આહ્‌વાન કરો. તમે દેવદૂત, ક્રાંતદર્શી, મહાજ્ઞાની છો. આપ સત્યરૂપ યજ્ઞના માર્ગને વાક્ માધુર્યથી સુસંગત કરીને હવિઓને ગ્રહણ કરો. હે હોતાઓ ! દ્યાવા-પૃથિવી પ્રાણીઓને જન્મ આપનારી છે. તેમને ત્વષ્ટાદેવ સુશોભિત કરે છે. આપ જ્ઞાનવાન, શ્રેષ્ઠ કામનાયુક્ત તથા યજ્ઞશીલ છો. તેથી આજે આ યજ્ઞમાં તે ત્વષ્ટાદેવની યોગ્ય અર્ચના કરો. હે યૂપ આપ સ્વયં જ પોતાના સામર્થ્યથી દેવો માટે અન્નાદી અને અન્ય યજનીય સામગ્રી શ્રેષ્ઠ રીતે લાવીને પ્રસ્તુત કરો. વનસ્પતિદેવ, શમિતાદેવ અને અગ્નિદેવ મધુર ઘૃતાદિની સાથે યજનીય હવિષ્યાન્નનું સેવન કરો. સ્વાહાની સાથે યજ્ઞાગ્નિમાં સમર્પિત કરવામાં આવેલા હવિષ્યાન્નને દેવો ગ્રહણ કરો.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : સર્પ વિષનાશન

દ્યુલોકના દેવતા વરુણદેવે અમને ઉપદેશ આપ્યો છે. તેમના પ્રચંડ વચનોથી અમે વિષધરના વિષને દૂર કરીએ છીએ. જે વિષ માંસમાં ઘૂસી ગયું છે, જે નથી ઘૂસ્યું અથવા જે ઉપર જ ચોંટેલું છે તે બધા વિષને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. જેવી રીતે રેતીમાં જળ નાશ પામે છે તેવી રીતે આપના વિષનો સંપૂર્ણ નાશ કરીએ છીએ. આપના ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ વિષને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. તે અમારા ભયથી નાશ પામો. અમારા શબ્દો (મંત્ર) મેઘસમાન પ્રચંડ છે. આ પ્રચંડ વચનોથી અમે વિષધરને બાંધીએ છીએ. હે સર્પ ! અમે અમારા નેત્રબળથી તમારા નેત્રબળનો નાશ કરીએ છીએ. ભૂરા

રંગવાળા, કાળા તથા નિંદનીય સાપો, તમે અમારી વાત સાંભળો. તમે અમારા મિત્રના ઘરની પાસે નિવાસ ન કરો. બધા ક્રોધી સાપોના વિષને અમે એવી રીતે ઉતારીએ છીએ જેવી રીતે ધનુષની દોરી અને રથના બંધન ઉતારીએ છીએ. વિશાળ ગુલર વૃક્ષથી પેદા થયેલી. કાળા રંગની સાપણો દાંતથી ક્રોધ પ્રગટ કરનારી સાપણોનું દુઃખદાયક વિષ પ્રભાવ વિનાનું થઈ જાવ.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : વનસ્પતિ

હે ઔષધિ ! સુપર્ણે (ગરુડ કે સૂર્ય) આપને પ્રાપ્ત કરી હતી અને સૂકરને પોતાના નાકથી ખોદી હતી. હે ઔષધિ ! કૃત્યા પ્રયોગ દ્વારા અમને મારનારાઓનો આપ વિનાશ કરો. હે દેવી ! હિંસા કરનારાઓનાં શસ્ત્રો તેમની ત્વચા ઉપર ઘા કરીને અલગ કરો. હે ઔષધિ ! આપ કૃત્યાને કૃત્યાકારીઓની પાસે હાથ પકડીને ફરીથી લઈ જાઓ અને તે કૃત્યાકારીઓને કૃત્યાની સામે મૂકી દો, જેથી તે કૃત્યાકારીઓનો વિનાશ કરી નાખે. અભિશાપ આપનારાઓને જ અભિશાપ પ્રાપ્ત થાઓ. હે કૃત્યા ! જો આપ દેવો દ્વારા અથવા મનુષ્યો દ્વારા પ્રેરિત કરવામાં આવી છો તોપણ અમે ઈન્દ્રના સખા આપને ફરી પાછા વાળીએ છીએ. હે દ્યાવા-પૃથ્વી ! તે કૃત્યા, કૃત્યાકારી પર બાણની જેમ સીધી પડે અને મૃગની જેમ તે કૃત્યાકારીને ફરીથી પકડી લે.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : ઔષધિ

યજ્ઞ નિમિત્તે ઉત્પન્ન થતી હે ઔષધિ ! અમારી નિંદા કરનારા એક હોય કે દસ કે અગિયાર હોય, આપ મધુરતા ઉત્પન્ન કરનારી થઈને અમારી વાણીને મધુર કરો. હે ઋતમયી ઔષધિ ! અમારી નિંદા કરનારા બે હોય કે વીસ હોય, ત્રણ હોય કે ત્રીસ હોય, ચાર હોય કે ચાલીસ હોય, પાંચ હોય કે પચાસ હોય, છ હોય કે સાંઈઠ હોય, સાત હોય કે સિત્તેર હોય, આઠ હોય કે એંસી હોય, નવ હોય કે નેવું હોય, ૧૦ હોય કે ૧૦૦ હોય કે હજાર હોય, આપ અમારી વાણીને મધુરતા ઉત્પન્ન કરનારી બનાવો.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : મંત્રોક્ત

હે મનુષ્ય ! જો આપ એક વૃષથી સંપન્ન છો, તો આપ વધારે સર્જન કરો. નહિતર આપ રસરહિત (સામર્થ્યહિન) ગણાશો. જો આપ બે વૃષ, ત્રણ

વૃષ, ચાર વૃષ, પાંચ વૃષ, છ વૃષ, સાત વૃષ, આઠ વૃષ, નવ વૃષ, દસ વૃષ શક્તિથી સંપન્ન છો તો સર્જન કરો, જો આપ અગિયારમાં છો તો ઉદક રહિત કે તેનાથી પર છો.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : બ્રહ્મજાયા

ઉગ્ર તપથી પહેલાં દિવ્ય આપ તથા સોમ પ્રગટ થયાં. દૂર રહેલ સૂર્ય, જળ તથા વાયુ તેજસથી યુક્ત થયા. તેમણે પહેલાં બ્રહ્મકિલ્બિષને વ્યક્ત કર્યું. સંકોચનો ત્યાગ કરી રાજા સોમે પાવન ચરિત્રવતી તે બ્રહ્મજાયા, બૃહસ્પતિને આપી. મિત્રાવરુણદેવોએ આ કાર્યને અનુમોદન આપ્યું. જેમ શક્તિશાળી નરેશનું રાજ્ય સુરક્ષિત રહે છે તેવી જ રીતે આ જાયાની ચારિત્રનિષ્ઠા અડગ રહી. ગ્રામ ઉપર પડતી વિપત્તિ, અવિદ્યાને જાણકારો વિરુદ્ધ પ્રભાવવાળી 'તારકા' કહે છે. જ્યાં ઉલ્કાઓની જેમ 'તારકા' પડી હોય ત્યાં આ બ્રહ્મજાયા અવિદ્યાને દૂર કરી બ્રહ્મવિદ્યા સ્થાપે છે. સપ્તર્ષિગણ તપશ્ચર્યામાં સંલગ્ન હતા તેમના દ્વારા તથા ચિરપ્રાચીન દેવોએ આના વિશે ઘોષણા કરી હતી. અવાંછનીયનો વિકાસ ક્રમ ક્ષીણ થાય છે, જગતમાં જે ઊથલપાથલ થાય છે તથા પરસ્પર લોકો લડે-ઝઘડે છે તે બધાનો બ્રહ્મજાયા નાશ કરી નાખે છે. જે રાષ્ટ્રમાં બ્રહ્મવિદ્યા પર જડતાપૂર્વક પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે તે રાષ્ટ્રનાં ઘરોમાં મોટા કાનવાળા (બહુશ્રુત) અને મેધાવી પુત્ર ઉત્પન્ન થતા નથી. જે રાષ્ટ્રમાં બ્રાહ્મણ-વિશિષ્ટ જ્ઞાનરહિત બનીને રાત્રિમાં પાપબુદ્ધિથી નિવાસ કરે છે તે રાષ્ટ્રમાં ન તો કલ્યાણ કરનારી ધેનુ થાય છે અને ન ભાર વહન કરવામાં સમર્થ વૃષભ ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યાં વિપરિત આચરણ કરવામાં આવે છે તે દેશ-જાતિનું પતન થાય છે.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : મંત્રોક્ત

હે રાજન્ ! દેવોએ આ ગાયનું ભક્ષણ કરવા માટે આપને આપી નથી. બ્રાહ્મણની નષ્ટ ન કરવા યોગ્ય ગાયનો નાશ ન કરો. ઈન્દ્રિય-વિદ્રોહી, આત્મ-પરાજિત તથા પાપી રાજા જો બ્રાહ્મણની ગાયોનું ભક્ષણ કરે તો તે અલ્પ કાળમાં નાશ પામે છે. જેવી રીતે પોતાના પ્રિય શરીરનો કોઈ નાશ કરવા ઈચ્છતું નથી તેવી જ રીતે અગ્નિ સ્વરૂપ બ્રાહ્મણોનો વિનાશ ન કરવો જોઈએ. સોમદેવતા તેના સંબંધી છે અને ઈન્દ્રદેવ તેના શાપના પાલક અર્થાત્ પૂર્ણ કરનારા છે. બ્રાહ્મણની જીભ ધનુષ્યની દોરી હોય છે, તેની વાણી જ કુલ્મલ (ધનુષનો દંડ) હોય છે. તપથી ક્ષીણ થયેલા તેના દાંત જ બાણ હોય છે.

દેવો દ્વારા પ્રેરિત આત્મબળના ધનુષ્યથી તે દેવશત્રુઓને વીંધે છે. 'વીતહવ્ય' વંશના જે હજારો રાજા પૃથ્વી પર શાસન કરતા હતા તેઓ બ્રાહ્મણની ગાયના શાપ ખાઈને નાશ પામ્યા. જે મનુષ્ય દેવોના ભાઈ જેવા બ્રાહ્મણોની હત્યા કરે છે તે પિતૃયાન દ્વારા પ્રાપ્ત થનારા લોકને પણ પ્રાપ્ત થતા નથી. સેંકડો એવા લોકો જેમણે પોતાના શૌર્યથી પૃથ્વીને હલાવી નાખી હતી તેઓ બ્રાહ્મણનાં સંતાનોને મારવાને લીધે કોઈ સંભાવના વિના જ પરાજિત થયા. હે રાજન! બ્રાહ્મણના બાણ (શાપ આદિ) ફૂંફાડા મારતી સાપણ જેવા ભયંકર હોય છે તે એ બાણોથી હિંસકોને વીંધે છે.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : મંત્રોક્ત

સૃંજય નામવાળા ખૂબ જ વધી ગયા હતા, પરંતુ તેમણે ભૃગુવંશી બ્રાહ્મણોનો નાશ કરી નાખ્યો આથી તેમનો પરાજય થયો. જે લોકો બૃહતસામવાળા આંગિરસ બ્રાહ્મણોને હેરાન કરતાં રહ્યા તેમના સંતાનોને હિંસા કરનારાઓએ પોતાના જડબામાં પીસી નાખ્યા. જે લોકો બ્રાહ્મણોને અપમાનિત કરે છે અથવા જે તેમની પાસેથી બળપૂર્વક કર વસૂલ કરે છે તેઓ લોહીની નદીઓમાં વાળ ખાતાં પડ્યા રહે છે. જે રાષ્ટ્રમાં બ્રાહ્મણની સંતપ્ત કરવામાં આવેલી ગાય તરફડતી રહે છે તે કારણે રાષ્ટ્રનું તેજ મરી જાય છે. બ્રાહ્મણ પર નાંખવામાં આવેલી વિપત્તિ તેને પીડા આપનાર રાજાના રાજ્યને આઠ પગવાળી, ચાર આંખોવાળી, ચાર કાનવાળી, ચાર દાઢીવાળી, બે મોંવાળી તથા બે જીભવાળી થઈને હલાવી નાખે છે. જે રાષ્ટ્રમાં બ્રાહ્મણોની હિંસા થાય છે તે રાષ્ટ્રનો આપત્તિ વિનાશ કરી નાખે છે. જેવી રીતે પાણી તૂટેલી હોડીને ડુબાડી દે છે તેવી રીતે પાપ રાષ્ટ્રને ડુબાડે છે. હે નારદ ! જે લોકો બ્રાહ્મણની સંપત્તિનું હરણ કરી પોતાની માની લે છે. વરુણ કહે છે બ્રાહ્મણનું ધન હડપ કરીને રાષ્ટ્રમાં કોઈ જીવિત રહેતું નથી.

જે ૮૧૦ પુરુષોથી ભૂમિ કાંપતી હતી તેઓ બ્રાહ્મણના સંતાનને નષ્ટ કરવાથી હારી ગયા. બ્રાહ્મણ દુઃખદાયી હોય તે રાજ્યમાં વર્ષા થતી નથી. તેની સેના મિત્રોને પણ વશમાં રાખી શકતી નથી.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : વનસ્પતિ

હે દુંદુભિ વાદ્ય ! આપ બળવાન પ્રાણીઓની જેમ વ્યવહાર કરીને મોટો અવાજ કરનારા છો. આપ વનસ્પતિમાંથી બનેલા અને ગાયના ચામડાથી ઢંકાયેલા છો. આપ ઉદ્‌ઘોષ કરીને શત્રુઓનું દમન કરો તથા સિંહની જેમ

વિજયની અભિલાષાથી ગર્જના કરો. હે દુંદુભિ ! આપ મોટો અવાજ કરી યુદ્ધ જીતો. તેમની લેવા જેવી વસ્તુઓ લઈ તેનું નિરીક્ષણ કરો. દિવ્યવાણીનો ઉદ્‌ઘોષ કરો. વિધાતા બનીને શત્રુઓનું ઐશ્વર્ય લાવીને અમને આપો. આપની ગર્જનાથી જાગેલી શત્રુઓની સ્ત્રીઓ સંગ્રામમાં પતિના મરવાને કારણે ભયભીત બની પોતાના પુત્રોને લઈને ભાગી જાઓ. તે દ્યાવા-પૃથ્વીની વચ્ચે આપતો ઉદ્‌ઘોષ થાઓ. આપનો ધ્વનિ તરત જ ચારે દિશાઓમાં ફેલાઓ. આપ ગામોની ઘોષણા કરનારા, તેમનું કલ્યાણ કરનારા અને વિદ્વાનોને જાણનારા છો. આપ કલ્યાણ કરનારા, ઐશ્વર્ય જીતનારા, બળવાળા તથા યુદ્ધને જીતનારા છો. વૈરીઓને વશીભૂત કરનારા છો. આપ ન પડનારા શત્રુઓને પાડી દો છો. આપ ઈન્દ્રથી રક્ષિત છો આથી આપની સાથે કોઈ યુદ્ધ કરી શકતું નથી.

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : વનસ્પતિ

હે દુંદુભિ વાદ્ય ! આપ શત્રુઓમાં વમનસ્ય તથા હૃદયની વ્યાકુળતાનો સંચાર કરો. અમે શત્રુઓમાં દ્વેષ, ભય તથા દ્વિધાપૂર્ણ મનઃસ્થિતિ સ્થાપિત કરવા ઈચ્છીએ છીએ. આપ તેમને તિરસ્કૃત કરી મારી નાંખો. ઘીની આહુતિ આપતાં જ અમારા શત્રુઓ કાંપી જાઓ અને મન, આંખ તથા હૃદયથી ભયભીત થઈને ભાગી જાઓ. જેવી રીતે વનના હરણ મનુષ્યોથી ભયભીત થઈને ભાગે છે તેવી જ રીતે આપ ગર્જના કરી શત્રુઓને ભયભીત કરી દો. તેમનાં મનને મોહિત કરી નાખો. શત્રુઓની સંઘબદ્ધ સેનાઓ પરાસ્ત થઈને જે દિશામાં જઈ રહી છે તે તરફ અમારા નગારા તથા પ્રત્યંચાઓના ઉદ્‌ઘોષ સાથે મળીને જાઓ. આપ રાજા સોમ, રાજા વરુણ, મહાદેવ, મૃત્યુદેવ તથા ઈન્દ્રદેવની સાથે જોડાઈને શત્રુઓને મસળી નાખો. આ દેવસેનાઓ સૂર્યની ધ્વજા લઈને અને સરખા વિચારોથી યુક્ત થઈને અમારા શત્રુઓને જીતી લો. અમે આ હવિ સમર્પિત કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : તક્‌મનાશન

હે અગ્નિદેવ, સોમદેવ, ઈન્દ્ર, વરુણ, વેદી, કુશા તથા પ્રજ્વલિત સમિધાઓ વગેરે રોગોને દૂર કરો અને અમારા શત્રુઓ અહીંથી દૂર ચાલ્યા જાઓ. હે જીવનને દુઃખમય બનાવનાર જ્વર ! આપ જે સમસ્ત મનુષ્યોને નિસ્તેજ બનાવો છો અને અગ્નિની જેમ તપાવીને તેમને કષ્ટ આપો છો. તેથી આપ નીરસ થઈ જાવ અને દૂર ચાલ્યા જાવ. અમે તાવને નમસ્કાર કરીએ

છીએ. શાક ખાનારાના મુક્કાથી નાશ પામનારો આ રોગ ખૂબ જ વરસાદવાળા દેશોમાં વારંવાર આવી જાય છે. હે સાપની જેમ જીવનને દુઃખમય બનાવનારા તથા અંગોને કદરૂપા કરનારા જ્વર ! આપ વિશિષ્ટ રોગ છો તેથી આપ અમારાથી ખૂબ જ દૂર ચાલ્યા જાઓ. આપ 'મૂંજ' વાળી જગ્યા અથવા તેનાથી પણ દૂર 'બાલ્હીક' દેશોમાં જવાની ઈચ્છા કરો. આપ જે ઠંડીની સાથે આવનારા છો અથવા શરદી પછી આવનારા છો અથવા ખાંસી સાથે કંપાવનારા છો. આપના આ ભયંકર હથિયારોથી અમને મુક્ત કરો. આપ ત્રીજે દિવસે આવનારા, ત્રણ દિવસ પછી આવનારા, કાયમ રહેનારા, પીડા આપનારા તથા શરદ ઋતુ, વર્ષા ઋતુ અને ગ્રીષ્મ ઋતુમાં થનારા તાવો તથા ટાઢ લાવનારા તાવોનો નાશ કરો. જેવી રીતે ખજાનાની સુરક્ષા કરનાર મનુષ્ય ગાંધાર, મુંજવાન, અંગ તથા મગધ દેશોમાં મોકલવામાં આવે છે તેવી રીતે અમે કષ્ટદાયક રોગોને દૂર મોકલીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : ઇન્દ્રાદિ

દ્યુલોક, પૃથ્વીલોક, દેવી સરસ્વતી, ઈન્દ્રદેવ તથા અગ્નિદેવ પરસ્પર એકઠા થઈને અમારા માટે કૃમિઓનો વિનાશ કરો. જે કીડા આંખોમાં ભ્રમણ કરે છે, જે નાકોમાં ભ્રમણ કરે છે, જે દાંતોની વચ્ચે ચાલે છે, જે સમાનરૂપવાળા છે, જે બે રૂપવાળા છે, બે કાળા રંગવાળા છે, બે લાલ રંગવાળા છે, એક ભૂરા રંગવાળા, એક ભૂરા કાનવાળા, એક ગીધ અને એક શિયાળ બધા મંત્રજળ દ્વારા નાશ પામો. ત્રણ માથાં, ત્રણ શિખર, વિચિત્ર રંગ તથા સફેદ રંગવાળા કીટાણુઓનો અમે વિનાશ કરીએ છીએ. હે કૃમિઓ ! જેવી રીતે અત્રિ, કણ્વ અને જમદગ્નિ ઋષિઓએ આપને કચડી નાખ્યા તેવી જ રીતે અમે પણ કરીએ છીએ. અગત્સ્ય ઋષિના મંત્રબળથી આપનો નાશ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : સવિતા આદિ

બધા પદાર્થોના અધિપતિ પરમેશ્વર છે. તેઓ વેદોક્ત કર્મ, પ્રતિષ્ઠા, સંકલ્પ, દેવ આહ્વાન, આશીર્વાદ બધાના રક્ષક છે. વનસ્પતિના સ્વામી અગ્નિ ઉક્ત કર્મોમાં અમારી રક્ષા કરો. દ્યાવા-પૃથ્વી, વરુણ, મરુદ્ગણ, મિત્ર, સોમ, વાયુ, સૂર્ય, ચંદ્ર, ઈન્દ્ર, મૃત્યુ, યમ, બધા પિતૃઓ, પ્રતિષ્ઠા-સંકલ્પ, દેવાહ્વાન, આશીર્વાદાત્મક કર્મમાં અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : યોનિ, ગર્ભ, પૃથ્વી આદિ

પર્વતની ઔષધિઓ, સ્વર્ગલોકના સૂક્ષ્મ પ્રવાહો તથા અંગ-પ્રત્યંગથી એકત્રિત તેમજ પુષ્ટ વીર્ય ધારણ કરનાર પુરુષ ગર્ભસ્થાનમાં ગર્ભ સ્થાપિત કરે છે. જેવી રીતે આ વિસ્તૃત પૃથ્વી સમસ્ત ભૂતોના ગર્ભને ધારણ કરે છે તેવી રીતે હું આપનો ગર્ભ ધારણ કરું છુ. હે સીનીવાલી ! આપ ગર્ભને સંરક્ષણ આપો. હે સરસ્વતીદેવી ! આપ ગર્ભ ધારણમાં સહાયક થાઓ. અશ્વિનીકુમારો, મિત્ર, વરુણદેવ, બૃહસ્પતિદેવ, ઈન્દ્રદેવ, અગ્નિદેવ અને ધાતાદેવ આપના ગર્ભને ધારણ કરો. હે અગ્નિદેવ ! આપ ઔષધિઓ અને વનસ્પતિઓનો ગર્ભ છો. આપ સમસ્ત ભૂતોનો પણ ગર્ભ છો. હે સામગાન કરનારી સાધ્વી ! આપ વિશેષરૂપથી સજગ રહો. આપના ગર્ભાશયમાં અમે ગર્ભની સ્થાપના કરીએ છીએ. સોમપાયી દેવોએ આપ બન્નેની સુરક્ષા કરનારો પુત્ર આપ્યો છે. હે ત્વષ્ટાદેવ, સવિતાદેવ અને પ્રજાપતિ ! આ સ્ત્રીની બંને ગર્ભધારણ કરનારી નાડિઓની વચ્ચે મનોહર રૂપવાળા પુરુષ સંતાનની સ્થાપના કરો અને તેને દસમા મહિનામાં ઉત્પન્ન થવા માટે યોગ્ય બનાવો.

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : અગ્નિ

હે યજુર્વેદીય મંત્ર તથા સમિધાઓ ! વિશેષ જ્ઞાની અગ્નિદેવ આ યજ્ઞમાં આપને મળે તે માટે અમે હવિ સમર્પિત કરીએ છીએ. હે શિષ્ટ મનુષ્યો ! આપ આપની પત્નીઓ સાથે મળીને તેમની સાથે આ યજ્ઞમાં આજ્ઞારૂપ વચનોને ધારણ કરો. આપને માટે અમે હવિ સમર્પિત કરીએ છીએ. મરુદ્ગણ આ યજ્ઞમાં જોડાઈને છંદોનું પોષણ કરે. ભગવાન વિષ્ણુ પોતાની તપ શક્તિને આ યજ્ઞમાં સામેલ કરે. ભગદેવતા આશીર્વાદ આપો, સોમ આ યજ્ઞમાં પોતાનું જળ સામેલ કરે, ઈન્દ્ર પોતાના પરાક્રમને આ યજ્ઞમાં સામેલ કરે. હે અશ્વિનીકુમારો ! આપ બંને મંત્ર અને દાન દ્વારા આ યજ્ઞને સમૃદ્ધ કરવા પધારો. આ યજ્ઞ વાજકને સ્વર્ગ આપનાર થાઓ.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : અગ્નિ

આ અગ્નિદેવ અત્યંત પ્રકાશવાળા તથા મનોહર રૂપવાળા છે. તેઓ સૂર્યની જેમ પ્રાણ આપનારા તથા યજ્ઞમાં અનેક હાથોવાળા છે. સમસ્ત દેવતાઓ મધ અને ઘી વડે માર્ગોને પવિત્ર કરે છે. અગ્નિદેવ ઘી, જળ તથા

હવિષ્યાન્નથી સ્તુતિ પામીને સન્મુખ પધારે છે. યજ્ઞોમાં અન્ન પોષક વસુઓ વાસ કરે છે. તેઓ આ યજ્ઞના રક્ષક છે. હે હોતાઓ ! અમારા માટે કલ્યાણકારી યજ્ઞની પ્રસંશા કરો. ઈડા (પૃથ્વી), ભારતી અને સરસ્વતી આ ત્રણે દેવીઓ ગુણગાન કરતી આ કુશા પર બિરાજો. હે ત્વષ્ટા ! અમને પ્રચુર અન્ન, જળ તથા ઐશ્વર્ય આપો. અગ્નિદેવ આપ ઈન્દ્ર માટે સ્વાહાકાર યજ્ઞ સંપાદિત કરો અને બધા દેવતાઓ આ હવ્યનું સેવન કરો.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : ત્રિવૃત્ત, અગ્નિ, આદિ

સો વર્ષના પૂર્ણ આયુષ્ય માટે નવ પ્રાણોને નવ ચક્રો સાથે જોડીએ છીએ. આમાંના સુવર્ણ, રજત અને લોખંડના ત્રણ-ત્રણ તાર છે. આ ત્રિવૃત્તના (નવ) સંયોગથી અગ્નિ, સૂર્ય, ચંદ્ર, પૃથ્વી, જળ, અંતરિક્ષ, દ્યુલોક, દિશા-ઉપદિશા તથા ઋતુ-ઋતુ અમને લક્ષ્ય સુધી પહોંચાડી દો. આ ત્રિવૃત્તમાં ત્રણ પુષ્ટિઓ આશ્રિત થાઓ. પૂષા દેવતા તમારા આશ્રયમાં દૂધ-ઘીની વૃદ્ધિ, અન્નની પ્રચુરતા, પુરુષો તથા પશુઓની અધિકતા આપો. હે અગ્નિદેવ ! આપ સ્વયં વિકસીને આજે પણ વિકાસ કરો. જમદગ્નિ ઋષિ (પ્રજ્વલિત અગ્નિ)ના ત્રણ આયુષ્ય, કશ્યપના ત્રણ આયુષ્ય અને અમૃત તત્ત્વને ત્રણ રીતે ધારણ કરનારાં દર્શન, આ ત્રણેય દ્વારા તમારા આયુષ્યને પુષ્ટ કરીએ છીએ. હિરણ્ય (સુવર્ણ) આપની દ્યુલોકથી સુરક્ષા કરો. ચાંદી (રજસ) મધ્યલોકથી સુરક્ષા કરો તથા અયસ્ (લોઢું) ભૂલોકની સુરક્ષા કરો. આ જ્ઞાન દેવોના નગરમાં પ્રાપ્ત થયું. અર્યમાદેવ, પૂષાદેવ તથા બૃહસ્પતિદેવ આપને સારી રીતે બાંધો. અમે આપને આયુષ્ય તથા વર્ચસની પ્રાપ્તિ માટે ઋતુઓ, તેના વિભાગો અને સંવત્સરોના તેજથી યુક્ત કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : અગ્નિ (જાતવેદા)

હે જાતવેદા અગ્નિ ! આપ ઔષધિ જાણનારા વૈદ્ય છો. આપની સહાયતાથી અમે ગાય, ઘોડા, મનુષ્યોને રોગરહિત અવસ્થામાં પામીએ. આપ દેવોની સાથે મળીને એવો ઉપાય કરો જેનાથી તે રોગની ઘેરાબંધી તૂટી જાય. જે પિશાચ આને ખાવાની ઈચ્છા કરી ચૂક્યા છે તેમની આંખો અને હૃદયોને આપ વિંધી નાંખો. તેમની જીભ કાપી નાખો. આના શરીરમાં માંસ તથા પ્રાણોને અમે મંત્ર-વિધિથી પુનઃ સ્થાપિત કરીએ છીએ. જે પિશાચ જળપાન કરતી વખતે તથા પથારીમાં સૂતી વખતે અમને પીડા આપે છે તે પિશાચ પોતાની પ્રજાઓ સાથે દૂર હટી જાઓ અને આ રોગી નીરોગી થઈ જાઓ.

હે અગ્નિદેવ ! આપ માંસભક્ષક પિશાચોનો વિનાશ કરો, શક્તિશાળી ઈન્દ્ર તેમને વજ્રથી મારો, સોમદેવ તેમનું મસ્તક કાપો. હે અગ્નિદેવ ! કષ્ટ આપનારા યાતુધાનિઓનો આપ હંમેશા વિનાશ કરો છો અને સંગ્રામમાં અસુરગણ આપને પરાજિત કરી શકતા નથી. આમ આ નિર્દોષ વ્યક્તિને પવિત્ર અને નિરોગી કરો. ચંદ્રમાની કળાઓની જેમ તે વૃદ્ધિ પામો. આપની આ સમિધાઓ પિશાચો(કૃમિ)નો નાશ કરનારી છે. આપ આને ગ્રહણ કરો. આપની જ્વાળાઓ દ્વારા તૃષા છિપાવનારી સમિધાઓનો સ્વીકાર કરો.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : આયુ, મંત્રોક્ત

આપની ખૂબ જ પાસે તથા ખૂબ જ દૂરની જગ્યાએથી અમે આપના પ્રાણોને દઢતાથી બાંધીએ છીએ. આપ પૂર્વ પિતૃઓનું અનુસરણ કરશો નહિ અને અહીં જ રહો (શરીર છોડશો નહિ). આપના પોતાના લોકો અથવા કોઈ હિન વ્યક્તિ અભિચાર કરે છે તો તેનાથી છૂટવાની વિધિ અમે બતાવીએ છીએ. જો આપ માતા અથવા પિતા દ્વારા કરવામાં આવેલાં પાપોને કારણે સૂઈ રહ્યા છો તો તે રોગથી છૂટવા તથા દૂર થવાની બંને રીત બતાવીએ છીએ. જે ઔષધિ આપનાં માતા, પિતા, ભાઈ તથા બહેને તૈયાર કરી છે તે ઔષધિનું આપ સારી રીતે સેવન કરો. અમે આપને આ લોકમાં વૃદ્ધાવસ્થા સુધી જીવિત રહેનારા બનાવીએ છીએ. આપનાં અંગોમાંથી યક્ષ્મા તથા અંગ-જ્વર બહાર કાઢીએ છીએ. આપનાં અંગોની પીડા, અંગોનો તાવ, હૃદયરોગ તથા ક્ષયરોગ અમારી વાણીથી પરાજિત થઈ બાજપક્ષીની જેમ દૂર ભાગી જાઓ.

આ અગ્નિદેવની પાસે રાખવા યોગ્ય છે. અહીં આપના માટે સૂર્યદેવ ઉદય પામો. આપ ઘોર અંધકારરૂપી મૃત્યુથી નીકળીને ઉદયને પ્રાપ્ત થાઓ. હે અગ્ને ! આપ આ વ્યક્તિને પ્રાણ તથા ચક્ષુથી યુક્ત કરો અને શરીરબળથી સારી રીતે સંયુક્ત કરી પ્રેરિત કરો. આપ અમૃતને જાણનારા છો. આ વ્યક્તિ આ લોકમાંથી ન જાઓ. આપનો પ્રાણ નાશ ન પામે, અધિષ્ઠાતા સૂર્યદેવ પોતાનાં કિરણો દ્વારા આપને મૃત્યુથી ઉપર લાવે.

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : કૃત્યાપ્રતિહરણ

અભિચારકોએ જેને કાચા માટીના વાસણમાં કર્યું છે, જેને ધાન, જવ, ઘઉં, ઉપવાક, તલ, કાંગ આદિ મિશ્ર ધાનમાં કર્યું છે. જેને કુકડા આદિના કાચા માંસમાં કરી છે તેવી કૃત્યાને અમે અભિચારકો પર પાછી વાળીએ છીએ. જે કૃત્યાને અભિચારકોએ મરઘા પર કરી છે અથવા જેને ખૂબ વાળવાળા બકરા

ઉપર કરી છે અથવા જેને ઘેટા પર કરી દે એવી કૃત્યાને અમે અભિચારકો પર પાછી વાળીએ છીએ. જે કૃત્યાને અભિચારકોએ એક ખરીવાળાં પશુઓ પર કરી છે, જેને બંને બાજુ દાંતવાળા ગધેડા પર કરી છે, તેને અમે પાછી વાળીએ છીએ. જે કૃત્યાને અભિચારકોએ મનુષ્યો દ્વારા પૂજિત ભક્ષણીય પદાર્થોમાં ઢાંકીને ખેતરમાં કરી છે તે કૃત્યાને પાછી વાળીએ છીએ. જે કૃત્યાને અભિચારકોએ સભામાં કરી છે, જેને જુગારના પાસામાં કરી છે તેને અમે પાછી વાળીએ છીએ. સેનામાં, બાણરૂપ હથિયારો પર કરી છે તથા દુંદુભિઓમાં કરી છે તે કૃત્યાને અમે પાછી વળીએ છીએ. અમારા મર્યાદાપાલકો ઉપર અજ્ઞાનવશ મનુષ્યોએ કુમાર્ગે જઈને અજ્ઞાનપથ જે કૃત્યાઓ મોકલી છે તેને અમે પાછી વાળીએ છીએ. અમારા ભાગ્યશાળીઓ ઉપર કોઈ પણ કૃત્યાના અભિચારની શક્તિ ક્ષીણ થાવ. છુપાઈને આવી કૃત્યાઓ મોકલનારાઓનો ઈન્દ્રદેવ પોતાના વિશાળ હથિયારો નાંખીને નાશ કરો.

*

છઠ્ઠો કાંડ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : સવિતા

હે અથર્વા પુત્ર ! સતત બૃહત્સોમનું ગાન કરો. તેના વડે પરબ્રહ્મના પ્રથમ પુત્ર, અંધકારનાશક સવિતાને સ્તુતિથી પ્રસન્ન કરો. અમારા હવિદાનથી સવિતા પ્રસન્ન થાવ.

સૂક્ત-૨ દેવતા : સોમ વનસ્પતિ

હે અધ્વર્યુ ! આદરસહિત અમારી સ્તુતિને સાંભળનારા, વજ્રધારી, સોમપાન કરનારા ઈન્દ્ર માટે સોમાભિષવ કરો. જાતે આવી પહોંચેલા સોમના પાનથી પ્રસન્ન થયેલા હે ઈન્દ્ર ! શત્રુઓનો નાશ કરો. ઈન્દ્ર વિશ્વના સ્વામી છે.

સૂક્ત-૩ દેવતા : ઇન્દ્ર, પૂષા આદિ

ઈન્દ્ર, પૂષા, અદિતિ, અપાનપાત જળ, સાત સમુદ્ર, વિષ્ણુ, દ્યાવા-પૃથ્વી, સોમ વાટવા માટેના પથ્થર અને નિષ્પન્ન સોમ, સરસ્વતી, અગ્નિ, અશ્વિનીકુમાર, અપાનપાત અગ્નિ અને ત્વષ્ટા અમારી રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૪ દેવતા : ત્વષ્ટા આદિ

હે ત્વષ્ટા, પર્જન્ય, બ્રહ્મણસ્પતિ, અદિતિ, ભગ, મિત્ર, વરુણ અને વાયુ અમારી સ્તુતિઓને સાંભળો અને અમારી રક્ષા કરો. અમારા અનિષ્ટકારી હિંસકશત્રુ અને તેમનાં કર્મો અમારાથી દૂર રહો.

સૂક્ત-૫ દેવતા : અગ્નિ

ઘી દ્વારા આવાહનીય હે અગ્નિદેવ ! આપ પોતાના યજમાનને ઉત્તમ સ્થાન આપીને શ્રેષ્ઠ બનાવો, અને શરીરને તેજલ-સંપન્ન બનાવો, પુત્ર-પૌત્રાદિની વૃદ્ધિ કરો. હે ઈન્દ્ર ! તમારી કૃપાથી યજમાન સ્વતંત્ર, બધાને વશ કરનાર, ધનવાન, દીર્ઘજીવી બનો.

સૂક્ત-૬ દેવતા : બ્રહ્મણસ્પતિ

હે બ્રહ્મણસ્પતે ! જે શત્રુ દેવ-વિમુખ થઈને અમને ખતમ કરવાની ઈચ્છા રાખે છે, આપ તેને અમારા સોમાભિષય કરનારા યાજકના વશમાં કરી દો. હે સોમ ! શ્રેષ્ઠ વિચારવાળા એવા અમારા ઉપર, જે કટુભાષી શત્રુ શાસન કરે, આપ તેના મોં ઉપર વજ્રથી આઘાત કરો, જેથી તે વિચૂર્ણ થઈને દૂર ચાલ્યો જાય. હે સોમ ! અમારો નાશ કરવા ઈચ્છનાર સંતાપકારી શત્રુનો સંહાર કરો.

સૂક્ત-૭ દેવતા : સોમ, વિશ્વેદેવા

હે સોમ ! આપના જે સારા નિયમને કારણે દેવયાન નામના માર્ગ પર મિત્ર આદિ બાર આદિત્ય અને તેમની માતા અદિતિ એક-બીજા સાથે અથડાયા વિના ચાલે છે તેવી જ રીતે આપ ભાવનાથી અમારી રક્ષા કરવા આવો. રાક્ષસોને વશ કરનારું આપનું બળ અમને પ્રાપ્ત થાવ. હે દેવતાઓ ! અમને બળ આપો અને સુખી બનાવો.

સૂક્ત-૮ દેવતા : કામાત્મા

હે દેવી ! જેવી રીતે વેલ વૃક્ષના આધારે ઉપર ચઢે છે તેવી જ રીતે તું મારી કામનાવાળી થઈને મારી સાથે જોડાઈને રહે, મારાથી દૂર ન જા. તને ઊર્ધ્વગામી બનાવવા માટે તારા મનને મારી તરફ લાવું છું.

સૂક્ત-૯ દેવતા : કામાત્મા

હે પત્ની ! મારા અંગ-પ્રત્યંગને સ્નેહભરી દૃષ્ટિથી જો. સેવનની કામનાથી યુક્ત તારી આંખો અને કેશ મારા ચિત્તને પ્રેરે છે.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : અગ્નિ

પૃથ્વી, શ્રવણશક્તિ, વૃક્ષોના દેવતા, ભૂસ્વામી અગ્નિ, વાયુ અને અંતરિક્ષ આદિના માટે આ હવિ-આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : મંત્રોક્ત

શમીના વૃક્ષ ઉપર પીપળો ઊગે તો તેનાથી ઔષધિ-યોગ બનાવી અગ્નિ દ્વારા અમે પુત્રોત્પત્તિનું કાર્ય કરીએ છીએ. તે પ્રભાવ અમે સ્ત્રીઓમાં ભરી દઈએ છીએ. અમાસ, પૂર્ણિમા, સિનીવાલી દેવતા તથા પ્રજાપતિ ગર્ભસ્થ સંતાનની ઉત્પત્તિ કરાવે છે.

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : વિષ નિવારણ

અમે સર્પોની બધી જાતિઓને જાણી લીધી છે. આ ઔષધિઓથી તેમના વિષને દૂર કરીએ છીએ. ઈન્દ્ર, વશિષ્ઠ આદિએ બતાવેલા ઉપચાર વડે અમે તમારા શરીરમાંથી વિષ દૂર કરીએ છીએ. ગંગા તથા પરુષ્ણી નદી તારા શરીરમાં વિષનાશક મધુનું સિંચન કરો.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : મૃત્યુ

ઈન્દ્રાદિ દેવોના મારક મંત્રોને નમન. હે મૃત્યુ ! રાજા, વૈશ્યો અને દેવતાઓના અસ્ત્રોની રક્ષા માટે તમને નમન કરીએ છીએ. તમારા દૂતો, તમારી કૃપા અને નિગ્રહ બુદ્ધિ, તમારી રક્ષક ઔષધિઓ, પીડા કરનાર યાતુધાનોને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : શ્લેષ્મા રોગ

શરીરનાં અંગોમાં વ્યાપ્ત પીડાદાયક શ્લેષ્મા રોગનો આ મંત્રશક્તિ નાશ કરે. આ રોગને અમે સમૂળ ઉખેડી નાંખીએ છીએ. હે શ્લેષ્મા રોગ ! અમારા શરીરમાંથી ભાગી જા. તું પાછો આવીશ નહિ.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : વનસ્પતિ

હે ઔષધિશ્રેષ્ઠ સોમપર્ણ ! તમારી કૃપાથી શત્રુ ક્ષીણ થાવ. સગોત્ર અને અસમગોત્ર શત્રુઓ સામે અમે સોમ ઔષધિ દ્વારા શ્રેષ્ઠ બનીએ.

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : મંત્રોક્ત

હે સરસવ ! તમે રોગનાશક છો. તમારું તેલ બળદાયક છે. તમારા

તેલમાં શેકેલા પાંદડાનું શાક અભિમંત્રિત કરીને ખાઈએ છીએ. તમારા પિતા વિહલ્હ (ચમત્કારી) અને માતા મદાવતી (મસ્તી પેદા કરનારી) નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

હે તૌવિલિકે ! આપ અમને શક્તિ આપીને રોગોનો વિનાશ કરો. 'એલબ' નામનો આંખોનો રોગ, 'નિરાલ' નામનો રોગ, અભ્રુકર્ણ નામનો રોગ દૂર થાવ. હે સસ્ય મંઝરી (શલાજ્જલા) તું અણુઓ સુધી પહોંચનારી અને અંતે ગ્રહણ કરવાને કારણે ઉત્તરા છે. હે નીલાગલસાલા ! તને વચ્ચે ગ્રહણ કરવામાં આવે છે.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : ગર્ભસ્થિકરણ

હે સ્ત્રી ! જેવી રીતે આ વિશાળ પૃથ્વી પ્રાણીમાત્રના બીજરૂપ ગર્ભને ધારણ કરે છે, તેવી જ રીતે તારો ગર્ભ પણ પ્રસવકાળ સુધી સ્થિર (દસ માસ સુધી) થાવ.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : ઈર્ષ્યા-વિનાશન

હે ઈર્ષાળુ મનુજ ! અમે તારી ઈર્ષ્યાથી થનારી પ્રથમ ગતિ તેમજ તે પછીની ગતિને તથા તેનાથી ઉત્પન્ન હૃદયને સંતપ્ત કરનાર અગ્નિ અને શોકને કાયમ માટે દૂર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : મંત્રોક્ત

દેવજન, મનુષ્યજન, બધાં પ્રાણીઓ, અંતરિક્ષસ્થ વાયુ, ગરણીમાં શુદ્ધ થયેલ સોમ બધા અમને પવિત્ર કરો. કર્મ, બળ-પ્રાપ્તિ, અહિંસા નિમિત્ત શુદ્ધ સોમ અમને પવિત્ર કરો. સવિતા પવિત્ર કરો.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : યક્ષ્મા-પિત્તજ્વર

અગ્નિની જેમ અંગોને તપાવનાર, સૂકવનાર અને ફેલાઈ જનાર, પ્રલાપ કરાવનાર યક્ષ્મા-તાવને નમન. તું અમારી પાસેથી દૂર જતો રહે. રુદ્રદેવને નમસ્કાર, પીડા આપનાર તાવને નમસ્કાર, તેજસ્વી રાજા વરુણ, દ્યુલોક, પૃથ્વી તથા ઔષધિઓ આદિ બધાને અમારા નમસ્કાર.

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : ચંદ્રમા

ત્રણે લોકોમાં શ્રેષ્ઠ, લૌકિક અને પારલૌકિક કર્મોનું સમ્યક્ ફળ આપનારી, ત્વચા જેવી ભૂમિમાંથી ઉત્પન્ન વ્યાધિ નિવારક આ ઔષધિને હું ગ્રહણ કરું છું. હે હરિદ્રા ઔષધિ ! તમે બધી ઔષધિઓમાં શ્રેષ્ઠ અને અન્ય

બૂટીઓમાં સૌથી વધુ ઉત્તમ રસ, ગુણ તથા વીર્યથી યુક્ત છો. આપ બળ આપનાર હોવાથી કદી હિંસિત નથી કરતી તેથી આપ આરોગ્ય આપવાની ઈચ્છા કરો, કેશ વધારનારી સિદ્ધ થાવ.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : આદિત્ય, રશ્મિ, મરુત

શ્રેષ્ઠ ગતિમાન સૂર્ય કિરણો પોતાની સાથે જળ લઈને બધાનાં આકર્ષણનું કેન્દ્ર યાનરૂપી સૂર્યમંડળની પાસે પહોંચે છે. ત્યાં અંતરિક્ષના મેઘોના રહેલા જળને વરસાવીને પૃથ્વીને ભીંજવે છે. હે મરુતો ! જે વૃષ્ટિ, અન્ન, આદિ ધાનો અને નીચેની જગ્યાઓને પાણીથી ભરી દે છે. આપ તેને પ્રેરિત કરો.

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : જળ

સંસારના રક્ષક સતત ગતિમાન જળધારાઓમાં પ્રવાહિત દિવ્ય આપ (જળ)નું આહ્‌વાન કરીએ છીએ. હે જળ ! અમને પાપથી છોડાવો. સૂર્યની પ્રેરણાથી મનુષ્ય યજ્ઞ કર્મમાં જોડાવ.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : જળ

હિમાચ્છાદિત પર્વતોની જળધારાઓ વહેતી જઈને સમુદ્રને મળે છે. એવી પાપનાશક ધારાઓ અમારા હૃદયની બળતરાને શાંતિ આપનારી ઔષધિઓ આપો. અમારી આંખો, પગની એડીઓ અને પગના આંગળાના ભાગોને વ્યથિત કરી રહ્યા છે તે બધા દુઃખોને પણ વૈદ્યો અમારા શરીરમાંથી બહાર કાઢો. જેથી અમે અન્નાદિ બળ આપનારી વસ્તુઓનો ઉપભોગ કરી શકીએ.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : કંઠમાળા-નાશ

ગળાના ઉપરના ભાગમાં નસોમાં જે પંચાવન પ્રકારની કંઠમાળાની ફોલ્લીઓ વ્યાપેલી છે તે આ પ્રયોગથી એવી રીતે નાશ પામો જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીની સામે દોષપૂર્ણ વચન નાશ પામે છે.

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : પાપ-નાશ

હે પાપાભિમાની દેવ ! તમે મને વશ કરીને દુઃખ આપો છો એટલે મને સુખી કરો. હે પાપાન્ ! તમે મને સરળ નિષ્કપટરૂપે સ્થાપિત કરો. અસદ્‌વિચારવાળા જે અમારો દ્વેષ કરે છે તેમનો તમે નાશ કરો.

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : યમ, નિઋતિ

હે દેવો ! પાપદેવતા દ્વારા મોકલાયેલ અશુભ સૂપક સંદેશ દ્વારા અમને કષ્ટ આપવામાં આવ્યું છે તેના (અશુભ) નિવારણ માટે હવ્યાદિ કર્મોથી અમે

આપની પૂજા કરીએ છીએ. હે અગ્નિદેવ ! અમારા દ્વારા સમર્પિત હવ્ય ગ્રહણ કરીને આ કબૂતરના આવવાથી થનારા અનિષ્ટ કે આયુધનું નિવારણ કરો.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : યમ, નિઋતિ

હે દેવતાઓ ! આપ મંત્ર દ્વારા મોકલવા યોગ્ય કબૂતરને દૂર મોકલો. આ કબૂતર અમારી અન્નશાળાને છોડીને ઊડી જાંઓ. એના માટે ઋત્વિજ અગ્નિને ઘરમાં લાવે છે. દેવોને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. આને આજે, આને કાલે મારવાનો છે એમ વિચારી યમરાજા ફળ આપવા પ્રસ્તુત થાય છે. એ યમરાજાને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : યમ : નિઋતિ

આ પાંખવાળું (સપક્ષ) શસ્ત્ર દૂર દેખાતા શત્રુઓ સુધી પહોંચો. અશુભ બોલનાર ઘુવડ અને પગ પચનાગ્નિ પાસે રાખનાર આ અશુભ સૂચક કબૂતરને હે યમરાજ અમારાથી દૂર કરો, તે નિર્વીર્ય થાવ. અમારા વીરો અસફળ થઈને આવે એવું ન બને.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : શમી

સરસ્વતી નદીના તટની પાસે મનુષ્યોને દેવતાઓએ રસયુક્ત મધુર 'યવ' આપ્યો, ત્યારે ભૂમિમાં ધાન ઉપજાવવા માટે સુદાની મરુદ્‌ગણ ખેડૂત થયા અને ઈન્દ્રદેવ હળના અધિપતિ થયા. હે શમી ! આપનો આનંદદાયક રસ કેશ ઉત્પાદક અને વર્ધક હોય છે, જેથી આપ પુરુષને આનંદિત કરો છો. આપ વૃદ્ધિ પામો, આપનાં વૃક્ષોને અમે કાપતા નથી. આપ કેશ માટે સુખકારી બનો.

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : ગૌરૂપી સૂર્ય

આ ગો (વૃષભ-નિરંતર પોષણ આપનાર સૂર્ય) પ્રાણીઓની માતા પૃથ્વીને વિકસાવે છે. આ પિતા દ્યુલોકને પણ પ્રકાશથી ભરી દે છે. વરસાદનું જળ આપવાને કારણે સૂર્યને ગૌ કહેવાય છે. પ્રાણ-અપાનધારી આ શરીરમાં સૂર્યની પ્રભા જ વિચરણ કરે છે. દિવસ અને રાત્રીના અવયવરૂપ ત્રીસ મુહૂર્ત (૨૪ કલાક) પ્રતીક્ષણ દેદીપ્યમાન રહે છે.

સૂક્ત-૩૨ દેવતા : અગ્નિ, રુદ્ર, મિત્રાવરુણ

હે ઋત્વિજો ! યાતુધાનો (સ્વાસ્થ્ય માટે હાનિકારક રોગાણુ)નો નાશ કરવા માટે પ્રજ્વલિત અગ્નિમાં ઘી સાથે હવિની આહુતિઓ આપો. હે

અગ્નિદેવ ! આપ આ ઉપદ્રવી રાક્ષસો (રોગાણુ)ને ભસ્મ કરી અમારા ઘરને દુઃખથી બચાવો. તમે પરસ્પર લડીને નાશ પામો.

સૂક્ત-૩૩ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે મનુષ્યો ! વૃત્ર-વધ (શત્રુ-વિનાશ)ની પ્રેરણા આપનારી, જે ઈન્દ્રદેવની રંજક જ્યોતિ છે તે જ ઈન્દ્રદેવના પરમ સુખદાતા તેજનું સેવન કરો. તે ઈન્દ્રદેવ દેવતાઓ અને મનુષ્યો આદિના સ્વામી છે. તેઓ અમને પીળા વર્ણની આભાવાળું ધન (સોનું) આપો.

સૂક્ત-૩૪ દેવતા : અગ્નિ

હે મનુષ્ય ! કામનાપૂરક, યાતુધાન-સંહારક અગ્નિની સ્તુતિ કરો. યાતુધાન નાશક અગ્નિ અમને શત્રુ-મુક્ત કરો. મરુભૂમિની રેતીમાં અધિક તીક્ષ્ણ તથા અનેક રૂપધારી, સૂર્યરૂપમાં વિદ્યમાન હે અગ્નિ અમને શત્રુમુક્ત કરો.

સૂક્ત-૩૫ દેવતા : અગ્નિ

સર્વજન-હિતકારી હે અગ્નિ ! અમારી રક્ષા અર્થે અહીં આવી અમારી ઉકથરૂપ સ્તુતિઓથી પ્રસન્ન થાવ. અંગિરાઓની ઉકથ-સ્તોત્ર સ્તુતિઓને અગ્નિએ સમર્થ બનાવી તેમને ઉજ્જ્વળ યશ, અન્ન અને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવ્યું.

સૂક્ત-૩૬ દેવતા : અગ્નિ

યજ્ઞવાન તથા યજ્ઞાત્મક જ્યોતિના અધિપતિ સદા પ્રકાશિત અગ્નિની પૂજા કરીને અમે ઉત્તમ ફળ માંગીએ છીએ. અગ્નિદેવ, દેવતાઓને હવિ પહોંચાડે છે, સૂર્યરૂપમાં ઋતુઓની રચના કરે છે, ઉત્તમ સ્થાનોના સ્વામી છે અને કામનાપૂરક છે.

સૂક્ત-૩૭ દેવતા : ચંદ્રમા

શાપ-ક્રિયાના કર્તા ઈન્દ્ર અહીં આવો અને શાપદાતા શત્રુનો નાશ કરો. હે શપથ ! તું બાધક બનીશ નહિ, અમને શાપ દેનારા શત્રુઓને તું બાળી નાખ. જો કોઈ અમને શાપ આપે, કઠોર ભાષા બોલે તેવા શત્રુને અમે મૃત્યુની સામે ફેંકી દઈએ છીએ.

સૂક્ત-૩૮ દેવતા : ઇન્દ્ર-તેજ

હે ઈન્દ્રદેવ ! તમે હિંસક જીવોના આક્રમણાત્મક, અગ્નિના દાહકાત્મક અને સૂર્યના તાપાત્મક તેજથી યુક્ત છો. એ તેજ અમે પ્રાપ્ત કરીએ. હાથીમાં

બળ, ગેંડામાં હિંસા, સુપર્ણમાં આહ્લાદરૂપે જે તેજ છે તે બધામાં વ્યાપ્ત તેજ ઈન્દ્રનું જ છે, તે અમને પ્રાપ્ત થાવ. વર્ષાકારક મંત્ર, રથ, બળદ, વાયુ, વરુણમાં વ્યાપ્ત ઈન્દ્રનું તેજ અમને પ્રાપ્ત થાવ. દુન્દુભિ-ધ્વનિ, અશ્વ પુરુષની ઉચ્ચ ધ્વનિમાં વ્યાપ્ત ઈન્દ્ર-તેજ અમને પ્રાપ્ત થાવ.

સૂક્ત-૩૯ દેવતા : ઇન્દ્ર

ઈન્દ્રને આપવામાં આવતી અમારી આહુતિ વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત થાવ. હે ઈન્દ્ર ! આ હવિ વડે અમારી ચિર-વૃદ્ધિ કરાવો, ઈન્દ્રને નમન હો. અમે રાજ્ય પામીને યશસ્વી બનીએ. યશસ્વી ઈન્દ્ર, અગ્નિ અને સોમની જેમ અમે યશસ્વી બનીએ.

સૂક્ત-૪૦ દેવતા : મંત્રોક્ત

દ્યાવા-પૃથ્વી, ચંદ્ર, સૂર્ય, અંતરિક્ષ અને સપ્તર્ષિઓને અપાતી આહુતિ દ્વારા અમે અભય મેળવીએ. હે સૂર્ય ! અમારા ગામમાં પ્રચુર અન્નોત્પત્તિથી કુશળ બનો. હે ઈન્દ્ર ! રાજાના ભય, શત્રુ ભયને દૂર કરો. હે ઈન્દ્ર ! બધી દિશાઓમાં અમે શત્રુ-રહિત બનીએ, અમારા દ્વેષી ક્યાંય ન રહો.

સૂક્ત-૪૧ દેવતા : મન, દિવ્ય ઋષિ

મન, ચેતના, ધ્યાન-બુદ્ધિ, શ્રુતિ અને દર્શન-શક્તિ માટે અમે ઈન્દ્ર-પૂજન કરીએ છીએ. પ્રાણ, અપાન, વ્યાનની અને તેને ધારણ કરનારાં પ્રાણીની અને સરસ્વતીની અમે હવિ દ્વારા પૂજા કરીએ છીએ. અમારી ઈન્દ્રિઓના રૂપમાં ઉત્પન્ન સપ્તર્ષિ અમારી રક્ષા કરો. હે દેવતા અમને દીર્ઘાયુ કરો.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૪૨ દેવતા : મંત્ર

જેમ ધનુષ્યની પણછ ઉતારીએ એવી રીતે અમે તારા ક્રોધને ઉતારીએ. અમે સમાન મનવાળા બનીએ. અમે તારા ક્રોધને પથ્થર નીચે દબાવી દઈએ છીએ. તારા ક્રોધ ઉપર ઊભા રહીને તેને અમારે આધિન કરીએ છીએ. તને અમારા સ્વાનુકૂળ બનાવું છું.

સૂક્ત-૪૩ દેવતા : ક્રોધ, નાશ

આ દર્ભ સ્વજાતિના અથવા શત્રુના ક્રોધને દૂર કરવામાં સક્ષમ છે. ઊંડા મૂળિયાવાળા, પૃથ્વીથી અંતરિક્ષમાં જતા આ દર્ભ ક્રોધ-શાંતિનો ઉપાય

છે. હે ક્રોધી ! ક્રોધ-દશામાં મુખ ઉપર દેખાતી તારી નસને શાંત કરીને તારા ક્રોધને દબાવી અમારા અનુકૂળ બનાવું છું.

સૂક્ત-૪૪ દેવતા : મંત્રોક્ત

આકાશ, પૃથ્વી, વૃક્ષ જેવી રીતે સ્વસ્થાન ઉપર ટકી રહે છે, જેવી રીતે પ્રાણી પૃથ્વી ઉપર ટકે છે તેવી રીતે લોહી ટકે, વહે નહિ. રક્તસ્રાવરોધી આ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. હે શિવમંત્ર શ્રૃંગોદક ! તમે રોગનો નાશ કરો. હે ગોશ્રૃંગ ! તારા 'વિષણ' નામ જ સ્રાવ તથા રોગનું શમન કરવાનું સૂચક છે.

સૂક્ત-૪૫ દેવતા : દુઃસ્વપ્નનાશ

હે પાપાસક્ત મન ! અમે તને ઈચ્છતા નથી. તું સ્ત્રી, પુત્ર, પશુઓમાં ઉચિત ભાવથી રહે. દુઃસ્વપ્નોના કારણરૂપ પાપ અમને અગ્નિથી દૂર રાખે. હે મંત્રસ્વામી ! હે બ્રહ્મણસ્પતિ ઈન્દ્ર ! જે પાપના કારણે અમે દુઃસ્વપ્ન સમી પીડા પામીએ છીએ તે પાપને હે વરુણ નાશ કરો.

સૂક્ત-૪૬ દેવતા : દુઃસ્વપ્નનાશ

હે સ્વપ્ન ! તું જીવિત પણ નથી કે મૃત નથી, તું જાગૃતાવસ્થાના અનુભવથી સંપન્ન છે. વરુણ દંપતિ તારાં માતા-પિતા છે, તારું નામ 'અસુર' છે. હે સ્વપ્નદેવતા ! દુઃસ્વપ્નથી રક્ષા કરો. અમે દુઃસ્વપ્નોના ભયને શત્રુ પાસે મોકલીએ છીએ.

સૂક્ત-૪૭ દેવતા : અગ્નિ, વિશ્વેદેવા, સુધન્વા

હે અગ્નિ ! પ્રાતઃ સવન કર્મમાં રક્ષા કરો. વિશ્વકર્તા, પ્રાણી હિતૈષી, દુઃખનાશક અગ્નિ ધન, સંતાન દીર્ઘાયુ પ્રદાન કરો. બીજા સવન સ્તુતિથી પ્રસન્ન મરુદ્‌ગણ અને ઈન્દ્ર શતાયુ બનાવો. તૃતીય સવનમાં ઋભુ અમને સિદ્ધિ આપો.

સૂક્ત-૪૮ દેવતા : મંત્રોક્ત

બાજપક્ષીની જેમ શીઘ્રગામી, ગાયત્રી છંદા હે પ્રાતઃકાલ સવન યજ્ઞ ! અમે દંડની સમાન તમને ધારણ કરીએ છીએ. આ આહુતિ તમને આપીએ છીએ. જગચ્છંદા, ઋભુ પ્રસન્નકર્તા હે તૃતીય સવનવાળા યજ્ઞ ! તમને દંડની સમાન ધારણ કરીએ છીએ. અમારી આહુતિ તમારા માટે છે. હે ત્રિષ્ટુપ છંદ, ઈન્દ્ર, પ્રસન્નકર્તા, માધ્યન્દિન સવનમાં અમે તમને નમન કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૪૯ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિદેવ ! આપની કાયાની ક્રૂરતાને કોઈ સહન નથી કરી શકતું. જેમ ગાયો પોતે જ ઉત્પન્ન કરેલી ઓર ખાઈ જાય છે તેવી જ રીતે અગ્નિદેવ પોતાના દ્વારા ઉત્પન્ન પદાર્થોને ખાઈ જાય છે. વનોમાં દાવાગ્નિરૂપે તૃણનું ભક્ષણ કરો છો. શવાગ્નિરૂપે પોતાની જ્વાળાથી માથું તથા સમગ્ર રૂપને પોતાનામાં સમાવી લો છો. હે અગ્નિ ! આપની બાજ પક્ષી જેવી શીઘ્રગામી જ્વાળાઓ અવાજ કરે છે તેમજ નૃત્યની જેમ ગતિ કરે છે. આ જ્વાળાઓ ધુમાડો કરીને મેઘ બનાવે છે અને સંસાર માટે જળને ધારણ કરે છે.

સૂક્ત-૫૦ દેવતા : અશ્વિનીકુમાર

હે અશ્વિ દેવો ! આપ હિંસક ઊંદરોનો નાશ કરો. આપ તેમનાં માથાં કાપી નાખો. આપ ઉંદરનું મોં બંધ કરી અમારા પાક, ધાન આદિની રક્ષા કરો. હે હિંસા કરનારા ઉંદરો અને પતંગિયા ! તમારો નાશ કરવાના હેતુથી જ અશ્વિનીકુમારોને આ આહુતિ આપીએ છીએ. આથી આહુતિ અપાય તે પહેલા જ અમારા જવ-અન્ન વગેરે છોડીને નાસી જાવ.

સૂક્ત-૫૧ દેવતા : સોમ, જળ, વરુણ

વાયુ દ્વારા પવિત્ર થયેલા સોમરસનું મુખ વડે સેવન કરવાથી તુર્ત જ નાભિ સુધી ફેલાઈ જાય છે. તે ઈન્દ્રનો મિત્ર છે. માતૃવત પોષક જળ અમને પાવન બનાવો. ઘી રૂપી જળ અમારી અશુદ્ધતાનું નિવારણ કરો. જળની દિવ્યતા પોતાના દિવ્ય સ્રોતથી બધા પાપોનું શોધન કરો. હે વરુણ ! શુદ્ધ અને પવિત્ર બની અમે ઊર્ધ્વગામી થઈએ.

• છઠ્ઠો અધ્યાય •

સૂક્ત-૫૨ દેવતા : સૂર્ય, ગૌ, ભેષજ

પિશાચાદિ રાત્રે અંધકારમાં ઉપદ્રવ કરે છે તેને સમાપ્ત કરવા સૂર્યદેવ ઉદયાચળ-શિખર પર બધાની સામે અંતરિક્ષમાં પ્રગટ થઈ રહ્યા છે. અમને ન દેખાતા યાતુધાનોનો પણ દેવ પોતાના સામર્થ્યથી નાશ કરો. સૂર્યદેવ પ્રગટ થવાથી અંધકારમાં સંતાઈ ગયેલી નદીઓની લહેરો સ્પષ્ટ દેખાવા લાગી, હિંસક પશુ જંગલોમાં બેસી ગયા, અમારી ગાયો પણ નિર્ભય બનીને ગૌશાળામાં બેસી ગઈ છે. રોગનો નાશ કરનાર અને લાંબું આયુષ્ય આપનાર

મહર્ષિ કણ્વ દ્વારા બતાવાયેલ શમી ઔષધિ અમે મેળવીએ છીએ. આ ઔષધિ અદશ્ય જિવાણુઓનો નાશ કરી અમને રોગથી સંપૂર્ણ મુક્ત કરો.

સૂક્ત-૫૩ દેવતા : પૃથ્વી આદિ

હે સૂર્યદેવ ! દક્ષિણ દિશામાં અમારી રક્ષા કરો, દ્યાવા-પૃથ્વી અમારી કામના પૂર્ણ કરો. પિતૃઓ અન્નાદિ આપો, સોમ, અગ્નિ, સવિતા, ભગદેવ અનુકૂળ બનો. જીવનદાતા પ્રાણવાયુ અમને પ્રાપ્ત થાવ, અમારું અંતઃકરણ શુદ્ધ બનો, શરીરનાં અંગો સ્વસ્થ રહો, હે ત્વષ્ટા ! અમારા રોગપીડિત અંગને રોગ-રહિત કરો અને શરીરને પુષ્ટ કરો.

સૂક્ત-૫૪ દેવતા : અગ્નિ, સોમ

અમે અભિચાર-દોષના શમન માટેનું કર્મ કરી, ઈન્દ્રને પ્રસન્ન કરીએ છીએ. ઈન્દ્ર અમને ધન, બળ, સંતાનવૃદ્ધિ આપો. હે અગ્નિ ! હે સોમ ! યજમાનને ફલ-પ્રાપ્તિ અર્થે યજ્ઞ કરીએ છીએ, તેમને ધન-બળ આપો. સગોત્ર અથવા અસગોત્ર શત્રુને યજમાનના વશમાં કરો.

સૂક્ત-૫૫ દેવતા : રુદ્ર

દેવયાનમાં જે બુદ્ધિપ્રદ માર્ગ હોય તે અમને પ્રાપ્ત થાવ. હે ઋતુઓ ! અમે તમારા આશ્રિત છીએ, અમને પશુ-સંતાનયુક્ત કરો. હે મનુષ્યો ! ઈદાવત્સર, પરિવત્સર અને સંવત્સરને પ્રણામ કરી તેમને પ્રસન્ન કરો અને શ્રેષ્ઠફળ મેળવો.

સૂક્ત-૫૬ દેવતા : વિશ્વેદેવા, ઇન્દ્ર

હે વિષશમનકર્તા દેવો ! તમને નમસ્કાર. સર્પો અમારી અને અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિની હિંસા ન કરી શકો. દંશ દેવા તેમનું ખૂલેલું મોં ખુલ્લું જ રહી જાય અને બંધ મોં બંધ રહે. કાળા વર્ણવાળા, આડી લીટીઓવાળા અને 'સ્વજ' નામના સર્પો તમારી દાઢના ઉપરના અને નીચેના ભાગને મંત્રો વડે સીવી લઉં છું, બન્ને જીભોને જોડું છું, અનેક ફેણ એક સાથે બાંધી દઉં છું.

સૂક્ત-૫૭ દેવતા : રુદ્ર, ભેષજ

રુદ્રદેવની રોગશામક ઔષધિનો અમે પ્રયોગ કરીએ છીએ. હે પરિવારકો ! રોગીઓને આ ઔષધિયુક્ત જળ વડે સાફ કરો. હે રુદ્રદેવ ! અમને સ્વસ્થ રાખો, અમારાં પશુ તથા પ્રજા રોગ-મુક્ત રહો. રોગના મૂળ કારણ પાપોનો નાશ થાઓ. રોગનાશક શક્તિઓનું અમને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાવ.

સૂક્ત-૫૮ દેવતા : ઇન્દ્ર આદિ મંત્રોક્ત

ધનવાન ઈન્દ્ર દેવ, દ્યાવા-પૃથ્વી તેમજ સવિતાદેવ અમને યશ આપો. અમે ઋત્વિજોના પ્રિય બનીએ. જેવી રીતે આકાશમાંથી પૃથ્વી પર જળવર્ષા કરવાને કારણે ઈન્દ્રદેવ યશસ્વી છે, જળ ઔષધિઓમાં યશસ્વી છે, તેવી જ રીતે બધા દેવતાઓ તેમજ મનુષ્યોમાં અમે યશ પ્રાપ્ત કરીએ. ઈન્દ્રદેવ, અગ્નિ તેમજ સોમદેવ આદિ જેવા અમે પણ યશસ્વી બનીએ.

સૂક્ત-૫૯ દેવતા : સહદેવી ઔષધિ

હે સહદેવી (ઔષધિ) ! આપ બળદો, ગાયો અને અન્ય ચાર પગવાળા પશુઓ તેમજ પક્ષીઓને સુખ આપો અને અમારા ગોત્રને દૂધ-સંપન્ન બનાવી, પુત્ર-પૌત્રાદિને રોગમુક્ત કરો. હે ઔષધિ ! આપ રુદ્ર દ્વારા ફેંકવામાં આવેલા શસ્ત્રોથી અર્થાત રોગોથી અમારાં પશુઓને બચાવો.

સૂક્ત-૬૦ દેવતા : અર્યમા

પૂર્વમાં ઉદિત થનારા હે સૂર્યદેવ ! કન્યાને પતિ અને સ્ત્રી રહિત પુરુષને પત્ની પ્રાપ્ત કરાવો. પતિની ઈચ્છાવાળી આ કન્યાઓ ખિન્ન થઈ રહી છે. હે અર્યમન્ (સૂર્યદેવ) ! બધી કન્યાઓને ઈચ્છિત પતિ પ્રદાન કરવાની કૃપા કરો.

સૂક્ત-૬૧ દેવતા : રુદ્ર

સર્વપ્રેરક સૂર્યદેવ સુખદાયક તેજસ બધી બાજુ ભરી દે છે. જળના અધિષ્ઠાતા દેવ મધુર જળ આપો. તપથી ઉત્પન્ન દેવતા અમને ઈષ્ટ ફળ આપો. સવિતાદેવતા અમારા માટે વિસ્તૃત થાવ. સૂર્યદેવે દ્યુલોક અને પૃથ્વીને અલગ કર્યા છે. વસંત આદિ છ ઋતુઓ અને સાતમી ઋતુ (અધિમાસ) પણ તેમણે જ બનાવી છે. પૃથ્વી, સ્વર્ગ, ગંગા આદિ સાત નદીઓ તેમજ સાત સમુદ્રનો ઉત્પાદક (હું) સૂર્ય જ છે. હું જ સત્યાસત્યનો વક્તા તથા મિત્ર, અગ્નિ અને સોમને એક સાથે જોઉં છું.

સૂક્ત-૬૨ દેવતા : અગ્નિ આદિ

વૈશ્વાનર અગ્નિ, સૂર્ય, પ્રાણ આદિ તથા અંતરિક્ષ, વાયુ, દ્યાવા-પૃથ્વી અમને પવિત્ર કરો. હે મનુષ્યો ! પૃથ્વીના સ્વામી વૈશ્વાનરની સ્તુતિનો પ્રારંભ કરો. બ્રહ્મવર્ચસ આદિ તેજ પ્રાપ્તિ માટે વાણીથી સ્તુતિ કરો. તેજસ્વી બનીને અન્યને પવિત્ર કરો. અમે ચિરકાળ સુધી સૂર્યદેવનું દર્શન કરીએ.

સૂક્ત-૬૩ દેવતા : નિઋતિ આદિ

હે પુરુષ ! નિઋતિ (અવિદ્યા)એ તારા ગળામાં જે બંધન બાંધી રાખ્યું છે તેને અમે કાપીએ છીએ. આયુ, બળ તેમજ તેજસ્વિતા માટે આ પાપરૂપી દોરીથી તને મુક્ત કરીએ છીએ. હે નિઋતે ! જ્યારે આપ પુરુષને લોહ-બંધનથી બાંધો છો ત્યારે મૃત્યુના જ્વર આદિરૂપ દુઃખોને હજારો બંધનથી તે બંધાઈ જાય છે. પોતાના અધિષ્ઠાતા દેવ યમ તેમજ પિતૃઓની સંમતિથી આને આનંદમય સ્વર્ગમાં પહોંચાડી દો. હે અગ્નિદેવ ! પ્રસન્ન થઈને અમને ધન આપો.

સૂક્ત-૬૪ દેવતા : સૌમનસ્ય

હે સમાન મનવાળા સાધકો ! તમે સમાનરૂપે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો. પરસ્પર મળીને (સંગઠિત) રહો તથા તમારા મન સંયુક્ત થઈને પોતાનો પ્રભાવ પ્રગટ કરે. હે સ્તોતાઓ ! આપ બધાના મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા વ્રત-સિદ્ધાંત સમાન થાઓ. તમારા હૃદય એક સમાન થાઓ, તમારાં મન એક જેવા થાઓ, જેથી તમે સંગઠિત થઈને પોતાના કાર્ય પૂર્ણ કરી શકો.

સૂક્ત-૬૫ દેવતા : ઇન્દ્ર

શત્રુઓનો ક્રોધ શાંત થાવ, શસ્ત્રાસ્ત્ર દૂર થાવ, શત્રુઓની ભુજા અશક્ત તેમજ મન સાહસહીન થાઓ. હે દેવતાઓ ! આપ જે બાણોનો પ્રયોગ કરો છો, તેનાથી જ આહુતિ દ્વારા અમે શત્રુઓની ભુજાઓ કાપીએ છીએ. અમારા પરાક્રમી વીર યોદ્ધા શત્રુઓને જીતો.

સૂક્ત-૬૬ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે ઈન્દ્રદેવ ! અમારા પર આક્રમણ કરનારા શત્રુઓનું બાહુબળ ક્ષીણ થાઓ. અમારી સામે આવનારા શત્રુને આપ તેમના જ ઘોર સંહારક શસ્ત્રથી નષ્ટ કરો. અમારા શત્રુઓનું ભુજબળ નાશ પામો. તેમનાં અંગો શક્તિ વિનાના થઈ જાઓ. ઈન્દ્રદેવની કૃપાથી શત્રુઓની સંપત્તિ અમે પ્રાપ્ત કરીએ.

સૂક્ત-૬૭ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર અને પૂષા દેવો ! આપ શત્રુઓના માર્ગને રોકી લો. હે શત્રુઓ ! ઈન્દ્રદેવ તમારા મુખ્ય વીરોનો નાશ કરી દો અને તમે ફેણ કપાયેલા સાપની જેમ તેજહિન થઈને નકામા જ સંગ્રામ સ્થાનમાં ભટક્યા કરો. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ શત્રુઓમાં ભય ઉત્પન્ન કરો, જેથી પરાજિત થઈને ભાગેલા તે શત્રુઓનું ધન, ગાયો આદિ અમને પ્રાપ્ત થાય.

સૂક્ત-૬૮ દેવતા : સંવિતા આદિ

સર્વપ્રેરક સવિતાદેવ મુંડન કરનારા છરા (અસ્ત્રા) સાથે આવ્યા છે. હે વાયુદેવ ! આપ પણ માથું પલાળવા ગરમ પાણી લઈ આવો. રુદ્ર તેમજ આદિત્યગણ એકચિત્ત થઈને બાળકના માથાને પલાળો. હે જ્ઞાનવાનો ! આપ સોમના કેશોનું મુંડન કરો. અદિતિ માતા આના વાળોનું મુંડન કરો. જળદેવ પોતાના તેજસથી વાળોને ભીનાં કરો, દીર્ઘાયુ અને દર્શનશક્તિ માટે પ્રજાપતિ આની ચિકિત્સા કરો. શ્રેષ્ઠ સંસ્કારો દ્વારા આ ગાયો, ઘોડા, પુત્ર-પૌત્રાદિથી સમૃદ્ધ થાઓ.

સૂક્ત-૬૯ દેવતા : બૃહસ્પતિ, અશ્વિનીકુમાર

હિમવાન પર્વતમાં, રથારૂઢ વીરોના જયઘોષોમાં, સોનું તથા ગાયોનું દૂધ આપવામાં જે યશ છે તથા પર્જન્ય ધારા અને અન્નના મધુર રસમાં જે મધુરતા છે, તે અમને પણ પ્રાપ્ત થાઓ. હે અશ્વિનીકુમારો ! અમને મધુર તત્ત્વથી યુક્ત કરો, જેથી અમારી વાણી મધુર બને. હે પ્રજાપતિ ! અમને યશ અને તેજસ્વિતા આપો.

સૂક્ત-૭૦ દેવતા : ગૌ

જેવી રીતે માંસાહારીને માંસ, દારૂડિયાને દારૂ, જુગારીને પાસા અને કામી પુરુષને સ્ત્રી પ્રિય હોય છે તેવી રીતે હે અવધ્ય માતા (ગાય કે પ્રકૃતિ) આપ પોતાના વાછડા (બાળકો)ને પ્રેમ કરો છો. જેમ હાથી હાથણીના પગ સાથે પગ મેળવીને પ્રસન્ન થાય છે અને કામી પુરુષનું મન સ્ત્રીઓમાં જ રમે છે, તેવી જ રીતે હે મા ! આપનું મન વાછડા સાથે જોડાયેલું રહે છે. જેમ રથનાં ચક્રને ધરી જોડી રાખે છે અને કામી પુરુષનું મન સ્ત્રીમાં રમે છે તેવી રીતે હે માતા આપ પોતાના વાછડા સાથે જોડાયેલી રહો.

સૂક્ત-૭૧ દેવતા : અગ્નિ

અમે વિવિધ પ્રકારનાં અન્ન, સોનું, ઘોડા, ગાય, બકરી, ઘેટા આદિનો સંગ્રહ કરી લીધો છે. અમારા બન્ને પ્રકારના દ્રવ્ય જે અમને પિતૃઓ, દેવતાઓ અને મનુષ્યો દ્વારા પ્રાપ્ત થયા છે તે બધાને અગ્નિદેવ સુહુત બનાવો. અસત્ય વહેવારથી ખાધેલું અન્ન કે ઋણ ચૂકવ્યા વિના જે સંગ્રહ કરીએ છીએ તે વૈશ્વાનર-અગ્નિની કૃપાથી અમારા માટે મધુર અને કલ્યાણકારી થાઓ.

સૂક્ત-૭૨ દેવતા : અર્ક

જેવી રીતે બંધનરહિત પુરુષ આસુરી માયા દ્વારા વિવિધ રૂપોનું સર્જન કરે છે, તેવી જ રીતે હે દેવ ! આપ પ્રજજનાંગ ને સંતાનોત્પત્તિ માટે સમર્થ બનાવો.

• આઠમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૭૩ દેવતા : વરુણ આદિ

અગ્નિદેવ, સોમદેવ, વરુણદેવ અહીં આવો. સમસ્ત દેવોના સ્વામી બૃહસ્પતિ દેવ આઠ વસુઓ સાથે આવો. હે સમાન જન્મવાળા ! આપ સમાન મનવાળા થઈને આ ઉગ્રચેતના સંપન્નને શ્રી સંપન્ન બનાવો. આપના હૃદયમાં રહેલા બળ અને મનમાં રહેલા સંકલ્પને હવિષ્યાન્ન તેમજ ઘી દ્વારા પરસ્પર જોડીએ છીએ.

સૂક્ત-૭૪ દેવતા : બ્રાહ્મણસ્પતિ

હે સાંમનસ્ય ઈચ્છનારા ! આપના તન અને મન પરસ્પર સ્નેહથી મળેલા રહો. કર્મ પણ પરસ્પર હળીમળીને સંપન્ન થાવ. ભગદેવતાના શ્રમપૂર્વકના તપ જેવા શ્રેષ્ઠ કર્મ દ્વારા અમે આપને સમાન જ્ઞાનવાળા બનાવીએ. અદિતિનો પુત્ર મિત્રાવરુણ જેવી રીતે આઠ વસુઓની સાથે તેમજ ઉગ્ર રુદ્ર પોતાની ઉગ્રતાને ત્યાગીને મરુદ્‌ગણોની સાથે સમાન જ્ઞાન સંપન્ન થાય તેવી રીતે હે ત્રણ નામવાળા અગ્નિદેવ ! આપ ક્રોધનો ત્યાગ કરો.

સૂક્ત-૭૫ દેવતા : મંત્રોક્ત

અમને પીડા પહોંચાડવા એકત્ર થતી સેના પોતાના સ્થાનેથી પતીત થાવ. શત્રુનાશ માટે અર્પિત આહુતિઓથી પ્રસન્ન થઈને ઈન્દ્રદેવ શત્રુઓનો નાશ કરો. તેમને દૂર ભગાડી મૂકો જેથી સેંકડો વર્ષો પછી પણ પાછા ન વળી શકે.

સૂક્ત-૭૬ દેવતા : અગ્નિ

જ્વાળારૂપી જિહ્‌વા ધરાવતા આ અગ્નિ (યજ્ઞ)ની ચારેબાજુ જે લોકો ઉપાસના કરવા બેસે છે તેમના હૃદયમાં જ્ઞાનાગ્નિ પ્રગટો. દીર્ઘજીવનની કામનાથી જે જ્ઞાતા ક્ષત્રિય અગ્નિદેવનાં સ્તોત્રનો પય કરે છે તેને શત્રુ પણ મારી શકતો નથી.

સૂક્ત-૭૭ દેવતા : અગ્નિ

દ્યુલોક, ભૂલોક તેમજ બન્નેની વચ્ચેનું સંપૂર્ણ જગત જેમ પોતાની જગ્યામાં અને મર્યાદામાં સ્થિર છે, તેવી રીતે અમે સ્થામ્નિ (આત્મશક્તિ) દ્વારા મર્યાદામાં સ્થિર રહીએ છીએ. હે ગો (ઇન્દ્રિય આદિ શક્તિઓ)ના પાલનકર્તા પરમ સ્થાન પામીને પણ નિમ્ન સ્થાનો તરફ આવે છે તેમનું અમે આહ્વાન કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૭૮ દેવતા : ચંદ્ર

દહીં, મધ, ઘી યુક્ત હવિ આ પુરુષ અને જે સ્ત્રીને વિવાહ માટે લાવવામાં આવી છે તે બન્નેને પુષ્ટ કરો. પુષ્ટિકારક રસથી બન્નેની વૃદ્ધિ થાઓ. ત્વષ્ટાદેવે આ સ્ત્રીને ઉત્પન્ન કરી છે. હે પતિ ! આપને પણ ત્વષ્ટાદેવે આ સ્ત્રી માટે ઉત્પન્ન કર્યા છે. તે ત્વષ્ટાદેવ આપ બન્નેને દીર્ઘાયુષ્ય આપીને, હજારો વર્ષ સુધી જીવનયાપન કરનારા બનાવો.

સૂક્ત-૭૯ દેવતા : અગ્નિ, વાયુ, આદિત્ય

અગ્નિદેવ આહુતિઓને દ્યુલોક સુધી પહોંચાડે છે, આથી તેઓ પાલક ગણાય છે. તે અગ્નિદેવ અમારા ઘરોને ધન-ધાન્ય આદિ સામગ્રીથી ભરપૂર રાખો. હે વાયુ ! અમારા ઘરોને બળવર્ધક રસ-અન્નથી ભરી દો. હે આદિત્ય ! અમને ઐશ્વર્યના ભાગીદાર બનાવો.

સૂક્ત-૮૦ દેવતા : ચંદ્ર

દિવ્યલોકના શૂનઃને અમે હવિષ્ય અર્પણ કરીએ છીએ. તમે અંતરિક્ષમાંથી અવતરણ કરો છો. આ જે ત્રણ કાલકાંજ (અસુર) દ્યુલોકમાં આપનું સ્થાન છે. હે અગ્નિદેવ ! દિવ્ય શ્વાન (સૂર્ય)નાં તેજ રૂપ હવિથી અમે આપનું પૂજન કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૮૧ દેવતા : આદિત્ય

હે અગ્નિ ! આપ આસુરી વૃત્તિઓ અને આસુરી શક્તિઓને વશમાં રાખો છો, તેમજ તેમનો નાશ કરો છો. હે તેજોવલય (કંકણ) આપ ગર્ભ અને યોનિની સુરક્ષા કરો. પુત્રની કામનાવાળા અદિતિ દેવીએ જે કંકણ ધારણ કર્યું હતું તેને ત્વષ્ટાદેવ આ નારીને ધારણ કરાવો જેથી તે પુત્ર ઉત્પન્ન કરવામાં સમર્થ બને.

સૂક્ત-૮૨ દેવતા : ઇન્દ્ર

વૃત્રાસુરને હણનાર, વસુઓના ઉપાસિત શતક્રતુ ઈન્દ્રદેવના શક્તિ પ્રવાહોનું હું વરણ કરું છું. અશ્વિનીકુમારોએ જે માર્ગ દ્વારા સૂર્યા-સાવિત્રીને પ્રાપ્ત કરી હતી તે જ ઉત્તમ માર્ગે તમે પણ સ્ત્રી પ્રાપ્ત કરો. હે ઈન્દ્રદેવ ! મને પુત્રની ઈચ્છાવાળાને આપ સ્ત્રી આપો.

• નવમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૮૩ દેવતા : સૂર્યોદય

હે કંઠમાળ રોગ ! માળામાંથી નીકળનારા ગરુડની જેમ તું આ શરીરમાંથી નીકળી જા. સૂર્યદેવ રોગની ઔષધિ બનાવો અને ચંદ્રમા રોગને દૂર કરો. હે કંઠમાળાઓ ! તમે કાબર-ચીતરી, સફેદ, કાળી તથા લાલ રંગની છો. આ રીતે બધા નામ અમે લીધાં છે. હે અપચિતો ! વીરપુરુષની હિંસા ન કરો, અહીંથી (શરીરમાંથી) ચાલી જા.

સૂક્ત-૮૪ દેવતા : નિઋતિ

હે નિઋતે (દુર્ગતિનાં બંધનો) ! પીડિતોને મુક્ત કરવા માટે અમે તમારા મુખમાં આહુતિ આપીએ છીએ. તમે મનથી તેને ગ્રહણ કરી રોગીને રોગ મુક્ત કરો. ઔષધિઓથી તૈયાર થયેલું આ જળ રોગીને રોગ-મુક્ત કરો. તમે રોગ-બંધનથી મુક્ત કરી અમને સુખ આપો. હે રોગીન ! તમને મૃત્યુના દેવતા યમે ફરીથી અમારા માટે પાછા લાવ્યા છે. તે પ્રાણાપહારી યમદેવને નમસ્કાર.

સૂક્ત-૮૫ દેવતા : વનસ્પતિ

આ વરણ-વૃક્ષનો મણિ રાજ્યક્ષ્મા આદિ રોગોનો નાશ કરો. મણિ બાંધનારા અમે ઈન્દ્રદેવ, મિત્ર, વરુણ તથા અન્ય દેવતાઓનાં વચનો દ્વારા તમારો ક્ષયરોગ મટાડીએ છીએ. જેવી રીતે વૃત્રાસુરે જગત-પોષક મેઘમાં રહેલ જળપ્રવાહને રોક્યો હતો તેવી રીતે હે રોગિન્ ! અમે વૈશ્વાનર અગ્નિદેવ દ્વારા તમારા રોગને રોકીએ છીએ.

સૂક્ત-૮૬ દેવતા : એક વૃષ

આ શ્રેષ્ઠતાની ઈચ્છાવાળો પુરુષ, ઈન્દ્રદેવની કૃપાથી તૃપ્ત કરનારો થાઓ. આ દ્યુલોકને તૃપ્ત કરી પર્જન્યની વર્ષા દ્વારા બધાં પ્રાણીઓને તૃપ્ત

કરો. જળના સ્વામી સમુદ્ર, પૃથ્વીના સ્વામી અગ્નિ, નક્ષત્રોના સ્વામી ચંદ્રમા છે. તેવી જ રીતે હે શ્રેષ્ઠતા ચાહનારા પુરુષ તમે પણ સર્વશ્રેષ્ઠ બનો.

સૂક્ત-૮૭ દેવતા : ધ્રુવ

હે રાજન્ ! આપને આ રાષ્ટ્રના અધિપતિ નિયુક્ત કર્યા છે. આપ આના સ્વામી બનો. પ્રજાજન આપની ઈચ્છા કરો. આપના માધ્યમથી રાષ્ટ્રનું ગૌરવ ક્ષીણ ન થાઓ. જેમ સ્વર્ગમાં ઈન્દ્રદેવ છે, તેવી રીતે આપ પૃથ્વી પર સ્થિર થઈ શાસન કરો અને રાષ્ટ્રનું નેતૃત્વ કરો.

સૂક્ત-૮૮ દેવતા : ધ્રુવ

જેવી રીતે આકાશ, પૃથ્વી, બધા પર્વત અને આખું વિશ્વ અવિચલ છે, તેવી જ રીતે આ પ્રજાજનોનાં સ્વામી રાજા પણ સ્થિર રહો. આ રાષ્ટ્રનો વરુણદેવ, બૃહસ્પતિદેવ, ઈન્દ્રદેવ અને અગ્નિદેવ સ્થિરતા પ્રદાન કરો. બધી દિશાઓની પ્રજા સમાન બુદ્ધિ તેમજ સમાન મનવાળી થાઓ.

સૂક્ત-૮૯ દેવતા : મંત્રોક્ત

સોમે આપેલું, પ્રેમ કરનારું આ બળવાન મસ્તક છે. તેનાથી ઉત્પન્ન બળ અર્થાત પ્રેમથી અમે આપના હૃદયના ભાવોને ઉદીપ્ત કરીએ છીએ. જેવી રીતે ધુમાડો વાયુને અનુકૂળ થઈને એક જ દિશામાં જાય છે, તેવી રીતે તમારા મનને પ્રેમભાવથી પ્રભાવિત કરીએ જેથી તમે અમારી સાથે અનુકૂળ થઈ જાવ. મિત્રાવરુણ, દેવી સરસ્વતી તેમજ બધાં પ્રાણીઓ તેમને અમારી સાથે જોડો.

સૂક્ત-૯૦ દેવતા : રુદ્ર

હે પીડિત ! શૂળરોગના અધિષ્ઠાતા રુદ્રદેવે તમારા અંગોને વીંધવા બાણો છોડ્યા છે. અમે આજે તેને ઉપાડીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર આપને નમસ્કાર ! આપના ધનુષ પર ચઢાવેલા બાણ તેમજ છોડવામાં આવેલા વાહકોને પણ નમસ્કાર.

સૂક્ત-૯૧ દેવતા : યક્ષ્માનાશન જળ

આ જવને આઠ બળદવાળા તથા છ બળદવાળા હળથી ખેડીને ઔષધિ માટે ઉત્પન્ન કર્યા છે. હે રોગિન્ ! અમે આ જવ દ્વારા રોગના બીજને દૂર કરીએ છીએ. વાયુદેવ નીચેના લોકમાં આવે છે, સૂર્યદેવ નીચે તરફ તાપ

આપે છે, ગાય નીચે તરફ દોહવામાં આવે છે તેવી રીતે આપનું અમંગળ પણ અધોગામી થાવ. આ જળ બધા માટે હિતકારી ઔષધિરૂપ છે, આપના રોગોનો નાશ થાવ.

સૂક્ત-૯૨ દેવતા : અશ્વ

હે અશ્વ ! રથમાં જોડાવ. મરુદ્‌ગણ તમને મન જેવી ગતિ આપે. વાયુના બળથી યુદ્ધમાં વિજય મેળવો, ગ્રામ અને નગર સુધી પહોંચવા સરળ ગતિથી ચાલો.

• દસમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૯૩ દેવતા : યમ આદિ

મૃત્યુના દેવતા યમ, પાપીઓને મારનારા, ઉત્પાદક, પોષક, હિંસક, શસ્ત્ર ફેંકનારા, ભૂરી શિખાવાળા, સેના સાથે પાપીઓ સામે ચઢાઈ કરનારા છે, તેઓ અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિને સુરક્ષિત રાખી સુખ આપે. શર્વ શસ્ત્રના સ્વામી રુદ્રદેવ અને અન્ય દેવોને નમસ્કાર કરીએ છીએ. હે મરુદ્‌ગણ અને વિશ્વે દેવા તેમજ મિત્ર, વરુણ, અગ્નિ અને સોમદેવ અમને મારક કૃત્યાઓથી બચાવો, પર્જન્ય અમારા પર અનુગ્રહ કરો.

સૂક્ત-૯૪ દેવતા : સરસ્વતી

હે વિરુદ્ધ મનવાળા મનુષ્યો ! તમારા મન, વિચાર તેમજ સંકલ્પોને એક ભાવે જોડી, પરસ્પર વિરોધી કાર્યોને અનુકૂળતામાં પરિવર્તિત કરીએ છીએ. તમે અનુકૂળ ચિત્રવાળા અહીં આવો. દ્યાવા-પૃથ્વી, વાક્‌દેવી સરસ્વતી, ઈન્દ્રદેવ અને અગ્નિદેવ પણ અમારી સાથે જોડાયેલા છે. બધાની કૃપાથી અમે સમૃદ્ધ બનીએ.

સૂક્ત-૯૫ દેવતા : વનસ્પતિ

અહીંથી ત્રીજા લોકમાં દેવતાઓને બેસવાનો પીપળો છે, ત્યાં અમૃતનું વર્ણન કરનાર ઔષધિનું જ્ઞાન (કુષ્ઠનું) દેવતાઓએ પ્રાપ્ત કર્યું. હે અગ્નિ ! ઔષધિઓના ગર્ભમાં આપ છો. હિમવાળાઓના ગર્ભમાં પણ આપ છો. બધા જ ભૂત-પ્રાણીઓમાં ગર્ભરૂપે આપ જ રહો છો. એવા હે અગ્નિદેવ ! અમારા રોગીને આપ રોગમુક્ત કરો.

સૂક્ત-૯૬ દેવતા : વનસ્પતિ

બૃહસ્પતિદેવ દ્વારા જે ઔષધિ અનેક રોગોમાં વાપરવામાં આવી છે તે ઔષધિઓ અમને રોગમૂલક પાપોથી છોડાવે. જળ અથવા ઔષધિઓ અમને શાપજનિત રોગ કે પાપથી બચાવો. અમે જાગતા કે ઊંઘતા જે પાપકર્મ ઈન્દ્રિયો દ્વારા, વાણી દ્વારા અથવા મન દ્વારા કર્યા હોય, અમારા એ બધા પાપોથી સોમદેવતા પોતાની પવિત્ર શક્તિ દ્વારા અમને મુક્ત કરો.

સૂક્ત-૯૭ દેવતા : મિત્રાવરુણ

યજ્ઞદેવ, અગ્નિદેવ, સોમદેવ અને ઈન્દ્રદેવ શત્રુઓને પરાજિત કરો. બધા દેવોની કૃપાથી અમે શત્રુ-સેનાઓને જીતી લઈએ, તે નિમિત્તે આ હવિ અગ્નિદેવને અર્પિત કરીએ છીએ. હે વિદ્વાન મિત્ર અને વરુણદેવ ! આ હવિરૂપી અન્ન આપને તૃપ્ત કરો. આપ પ્રજાને ક્ષત્રિયબળથી સીંચો. નિર્ઋતિ દેવતાને અમારાથી દૂર કરો અને કરવામાં આવેલાં પાપોથી અમને મુક્ત કરો. હે વીરો ! આ વીર્યવાન રાજા વીરરસથી આનંદિત થાઓ અને યુદ્ધ માટે સદૈવ તૈયાર રહો.

સૂક્ત-૯૮ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે રાજેન્દ્ર ! આપ અન્ય રાજાઓ કરતાં વધારે કીર્તિ સંપન્ન થાઓ. આપ પ્રજાજનોને સમૃદ્ધ બનાવો. આપ પૂર્વ આદિ બધી દિશાઓના સ્વામી થાઓ. આપ વૃત્રાક્ષરને હણનારા શત્રુનાશક છો. ભૂમંડળ આખું આપનું છે. અમે આપનું આહ્વાન કરીએ છીએ. આપ અમને આ સંગ્રામમાં વિજયી બનાવો.

સૂક્ત-૯૯ દેવતા : ઈન્દ્ર આદિ

હે ઈન્દ્રદેવ ! પાપ કે પરાજય પહેલાં જ અમે આપનું આહ્વાન કરીએ છીએ. આપ પ્રચંડ-બળ સંપન્ન તેમજ સંગ્રામ જીતવામાં નિપુણ છો. શત્રુસેના અમને મારવા માટે જે શસ્ત્રો ઉઠાવી રહી છે, તેનાથી રક્ષણ આપવા સમર્થ ઈન્દ્રદેવની ભૂજાઓને અમે અમારી ચારે બાજુ રક્ષા-કવચના રૂપે ધારણ કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર, સવિતા, સોમદેવ અમારી રક્ષા કરો. અમે યુદ્ધમાં વિજય મેળવીએ.

સૂક્ત-૧૦૦ દેવતા : વનસ્પતિ

સૂર્ય, ઈન્દ્ર આદિ દેવતા, દ્યાવા-પૃથ્વી, ઈડા, સરસ્વતી તેમજ ભારતી દેવીઓ પણ અમને વિષ-નાશક ઔષધિ આપો. હે ઔષધિ ! તમે અસુરોની

પુત્રી છો અને દેવતાઓની બહેન છો. હે અંતરિક્ષ અને પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન મૃત્તિકે ! તમે સ્થાવર તેમજ જંગમ વિષને દૂર કરો. બધાને શક્તિ આપો.

સૂક્ત-૧૦૧ દેવતા : બ્રહ્મણસ્પતિ

હે પુરુષ ! તમે સેવન સમર્થ સાંઢ જેવા પ્રાણવાન થાઓ. શરીરના અંગ-અવયવ સુદૃઢ અને વર્ધિત થાઓ. આ રીતે પુષ્ટ થયા પછી સ્ત્રીને પ્રાપ્ત કરો. હે બ્રહ્મણસ્પતે ! એ રસ દ્વારા આપ આ પુરુષના શરીરાંગને પ્રત્યંચા ચડેલા ધનુષ જેવા સામર્થ્યવાળા બનાવો. હે પુરુષ ! તમે પ્રસન્ન મન તેમજ હૃષ્ટ-પુષ્ટ શરીરવાળા થઈને જીવનસંગીની સાથે રહો.

સૂક્ત-૧૦૨ દેવતા : અશ્વિની

હે અશ્વિનીકુમારો ! જેવી રીતે રથમાં જોડાયેલા ઘોડા વાહકની ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તાવ કરે છે તેવી જ રીતે આપનું મન અમારી તરફ આકર્ષિત રહે અને આપ હંમેશા અમને અનુકૂળ વ્યવહાર કરો. જેમ અશ્વરાજ ખૂંટે બાંધેલા દોરડાને રમતમાં જ ઉપાડી લે છે તેમ આપના મનને હું પોતાની તરફ આકર્ષિત કરું છું. આપનું મન અમારી સાથે જ રમણ કરો. આપના ઐશ્વર્ય આપનાર અંજન જેવા હર્ષદાયક 'કુષ્ઠ' અને 'નલ'ના હાથો દ્વારા અમે આપની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત કરીએ.

• અગિયારમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૦૩ દેવતા : બૃહસ્પતિ આદિ

હે શત્રુસેનાઓ ! બૃહસ્પતિ, સવિતા, અર્યમા, યમ અને અશ્વિનીકુમારો તમને બંધનમાં નાખે. અમે ઉત્તમ, મધ્યમ, અધમ શત્રુ-સેનાઓને પાશ-બદ્ધ કરીએ છીએ. હે અગ્નિ ! શત્રુઓને બંધનમાં નાંખો. હે ઈન્દ્ર ! સેનાપતિઓને દૂર કરો. આ શત્રુઓને દૂર કરો જે ધ્વજ લહેરાવતા આવી રહ્યા છે.

સૂક્ત-૧૦૪ દેવતા : ઈન્દ્રાગ્નિ, ઈન્દ્ર

આદાન અને સંદાન નામના પાશોમાં અમે શત્રુઓને બાંધીએ છીએ. તે શત્રુઓના જે અપાન અને પ્રાણ છે તેમને અમે જીવનશક્તિથી છિન્ન-ભિન્ન કરીએ છીએ. આ આદાન નામના પાશ યંત્રને અમે તપ દ્વારા સિદ્ધ કરી લીધું છે, જે ઈન્દ્રદેવ દ્વારા તીક્ષ્ણ કરેલું છે. હે અગ્નિદેવ ! આપ સંગ્રામમાં અમારા

શત્રુઓને પાશથી બાંધો. હવિ વડે પ્રસન્ન થનારા હે ઈન્દ્રદેવ-અગ્નિદેવ, સોમ અને મરુદ્ગણો અમારા શત્રુઓને પાશબદ્ધ કરો.

સૂક્ત-૧૦૫ દેવતા : કાસા

જેવી રીતે શીઘ્રગામી મન જાણવા યોગ્ય દૂર રહેલા પદાર્થ સુધી તરત પહોંચી જાય છે તેવી રીતે હે કાલે ! (ખાંસી) તમે મનમાં વેગથી આ રોગીને છોડીને દૂર ભાગી જાઓ. તીક્ષ્ણ બાણની જેમ હે કાસા ! તમે ખાડા-ટેકરાવાળા પ્રદેશમાં ચાલી જાવ. જેવી રીતે સૂર્યનાં કિરણો ઝડપથી દૂર પહોંચે છે તેમ હે કાલે ! તમે આ રોગીને છોડીને સમુદ્રના વિવિધ પ્રવાહોવાળા પ્રદેશમાં જાઓ.

સૂક્ત-૧૦૬ દેવતા : દૂર્વાશાલા

હે અગ્નિદેવ ! આપ અભિમુખ થઈને અથવા પરાંગમુખ થઈને જાઓ છો. તો તમારા દેશમાં ફૂલ સહિત દૂર્વા ઊગે છે. અમારા ઘર આદિ સ્થાનોમાં સરોવર હોય તેમાં કમળ ખીલો. હે અગ્નિ ! આપની જ્વાળાઓને પાછી કરો. હે શાલે ! અમે તને શીતળ વાતાવરણથી યુક્ત કરીએ છીએ. અમને શીતળતા આપો. અગ્નિદેવ અમારા માટે ઠંડી દૂર કરવા ઔષધિસ્વરૂપ થાઓ.

સૂક્ત-૧૦૭ દેવતા : વિશ્વજિત

હે વિશ્વજીત દેવ ! આપ જે ત્રાયમાણ (રક્ષક) શક્તિના સહયોગથી જગતનું પાલન કરો છો, તેમના આશ્રયમાં અમને રાખો. આપ અમારા ચોપગા તેમજ બે-પગવાળા (પુત્ર, પૌત્ર, સેવક)ની રક્ષા કરો. હે વિશ્વજીત અમને કલ્યાણી શક્તિને અધીન કરો.

સૂક્ત-૧૦૮ દેવતા : મેધા, અગ્નિ

હે દેવત્વ ધારણ કરવામાં સમર્થ જો છે ! આપ અમારા દ્વારા સર્વ પ્રથમ પૂજ્ય છો. આપ ગાયો, અશ્વો સહિત અમને પ્રાપ્ત થાવ. વેદોથી યુક્ત બ્રહ્મણવતી, શ્રેષ્ઠ મેધા બુદ્ધિનું અમે દેવતાઓ કે દેવત્વની રક્ષા માટે આહ્‌વાન કરીએ છીએ. ઋભુદેવ જે બુદ્ધિને જાણે છે, ઋષિઓમાં જે કલ્યાણકારી બુદ્ધિ છે તે મેધાને અમે સ્થાપિત કરીએ છીએ. અમે પ્રાતઃકાળ, મધ્યાહ્‌ન તેમજ સાયંકાળે મેધાદેવીની સેવા કરીએ છીએ. સૂર્યરશ્મિઓની સાથે સ્તુતિઓ દ્વારા અમે મેધાશક્તિને ધારણ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૦૯ દેવતા : પિપ્પલી

પિપ્પલી નામની ઔષધિ ક્ષિપ્ત (વાયુ વિકાર, ગાંડપણ) રોગની ઔષધિ છે અને મહાવ્યાધિની ઔષધિ પણ છે. જેની રચના દેવતાઓએ કરી હતી. આ એક ઔષધિ જ જીવનને નીરોગી અને દીર્ઘાયુ બનાવવામાં સમર્થ છે. જીવિત પ્રાણી જે કોઈને પણ આ ઔષધિ ખવડાવવામાં આવે તેનો નાશ થતો નથી. હે પિપ્પલી ઔષધ ! તમે વાયુ વિકારની પીડા અને હાથ-પગ ઉછાળનારા ગાંડપણ રોગની ઔષધિ છો. પહેલા તમને અસુરોએ ઘડી હતી પછી જગતના હિત માટે દેવગણોએ તમારો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

સૂક્ત-૧૧૦ દેવતા : અગ્નિ

પુરાતનકાળથી આપ દેવોનું આહ્વાન કરનારા અને યજન કરનારા છો. હે અગ્નિદેવ ! આપ અભિનવ હોતારૂપે વેદી પર પ્રતિષ્ઠિત થઈને અમને પૂર્ણ સુખ, સૌભાગ્ય અને ઐશ્વર્ય આપો. હે અગ્નિદેવ ! આપ આ જાતકને જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રનાં હાનિકારક તથા મૂળનક્ષત્રના ઘાતક પ્રભાવોથી બચાવો. આ બાળકને યમના સંહારક દોષોથી મુક્ત કરો. ક્રૂર નક્ષત્રવાળા દિવસે ઉત્પન્ન આ બાળક બીજાને સુખ આપનારો વીર-પરાક્રમી થાઓ.

સૂક્ત-૧૧૧ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિદેવ ! આ પુરુષ પાપોથી ઉત્પન્ન રોગરૂપી બંધનોથી બંધાયેલો, ગાંડપણના કારણે પ્રલાપ કરી રહ્યો છે. કૃપા કરી આપ આને રોગ અને કારણરૂપ પાપોથી મુક્ત કરો. દૈવી અથવા રાક્ષસી પાપોનાં ફળસ્વરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા ઉન્માદને શાંત કરવાની ઔષધિ અમે જાણીએ છીએ. હે પુરુષ ! અપ્સરાઓએ તને રોગમુક્ત કરી દીધો છે. ભગ તેમજ ઈન્દ્રદેવ સહિત બધા દેવોએ તને રોગમુક્ત કરી પાછો વાળ્યો છે.

સૂક્ત-૧૧૨ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિદેવ ! આ પોતાનાથી મોટાઓનો સંહારક ન થાઓ. હે દેવ ! આપ દોષથી મુક્ત કરવાનો ઉપાય જાણો છો. આપ આને જકડનારી શક્તિનાં બંધનોથી મુક્ત કરો. હે અગ્નિદેવ ! આપ તે બંધનોથી મુક્ત કરો. જે ત્રણ બંધનો દ્વારા આ દુષિત પુરુષનાં ત્રણે (માતા-પિતા અને પુત્ર) બંધાયેલાં છે. કેમકે આપ બંધનોથી મુક્ત કરવાનાં ઉપાયો જાણો છો.

સૂક્ત-૧૧૩ દેવતા : પાપ

આ પરિવિત્ત પાપને દેવતાઓએ પહેલા ત્રિતમાં રાખ્યું. ત્રિતે આને મનુષ્યોમાં આરોપ્યું. તે પાપથી ઉત્પન્ન રોગ આદિએ જકડી લીધા છે, તો દેવતાગણ મંત્રો દ્વારા તમારી તે પીડાને દૂર કરો. હે પાપ્મન ! તમે સૂર્ય કિરણોમાં, ધુમાડામાં, વરાળરૂપ મેઘોમાં, ધુમ્મસમાં અથવા નદીનાં ફીણમાં પ્રવેશીને સંતાઈ જાઓ. ત્રિતનું પાપ ત્રણ સ્થાનેથી બાર સ્થાનોમાં રહેનારા મનુષ્યમાં પ્રવેશી જાય છે. હે પુરુષ ! તને જો પાપથી થયેલા રોગે જકડી લીધો છે, તો દેવગણ તે રોગ આદિને મંત્રો દ્વારા વિનષ્ટ કરો.

• બારમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૧૪ દેવતા : વિશ્વેદેવા

હે દેવી ! હે અગ્નિ ! અમે જાણ્યે-અજાણ્યે જે પાપ કર્યું છે અને જેને કારણે દેવતા ક્રોધિત છે તેમાંથી અમને યજ્ઞ વિશેના સત્ય મારફતે બચાવો.

સૂક્ત-૧૧૫ દેવતા : વિશ્વેદેવા

હે વિશ્વેદેવા ! જાણે-અજાણ્યે થયેલાં પાપોથી અમને બચાવો. કૃપા કરીને આપ અમારા બધા પ્રિયજનોને બચાવો. સ્નાન પછી મનુષ્ય મેલ આદિથી મુક્ત થઈને શુદ્ધ થઈ જાય છે કે પવિત્ર કરવાનાં સાધન ગરણી આદિ દ્વારા ઘી પવિત્ર થાય છે તેવી જ રીતે બધા દેવો અમને પાપોથી મુક્ત કરો.

સૂક્ત-૧૧૬ દેવતા : સૂર્ય

ખેતી કરનારા લોકો જમીન ખેડવા વિશેના નિયમોને ક્રિયાન્વિત કરતાં રહે, તે કૃષિ વિદ્યા દ્વારા અન્નવાન થાઓ. તે અન્ન અમે વૈયસ્વતને માટે હવિરૂપે અર્પિત કરીએ છીએ. હવે અમારું અન્ન યજ્ઞયોગ્ય અને મધુર થાઓ. માતા-પિતાનો કે ભાઈનો દ્રોહ કરવાથી જે પાપ અમને અપરાધિઓને મળ્યું છે તે શાંત થઈ જાઓ. તેમનો મૃત્યુ અમારા માટે હિતપ્રદ બનો.

સૂક્ત-૧૧૭ દેવતા : અગ્નિ

જે દેવું ચૂકવવું જોઈએ તે ન ચૂકવવાને કારણે હું ઋણી થયો છું. આ બળવાન ઋણને કારણે યમરાજના વશમાં ફરીશ. હે અગ્નિદેવ ! આપ ઋણને કારણે થનારા પારલૌકિક બંધનોથી મુક્ત કરવાના જાણતર છો તેથી આપની

કૃપાથી હું ઋણ વગરનો થઈ જાઉં. મૃત્યુ પછી અમે સ્વર્ગ અથવા અન્ય સ્થાનમાં ઋણ-મુક્ત બનીને જ પ્રવેશ કરીએ.

સૂક્ત-૧૧૮ દેવતા : અગ્નિ

હે ઉગ્રપશ્યા અને રાષ્ટ્રભૂત અપ્સરાઓ ! જે પાપ અમારાથી થઈ ગયા છે, જે પાપ ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં પ્રવૃત્ત થવાથી થયા છે, તેનું આપ નિવારણ કરો, જેથી તેઓ અમને પીડિત ન કરે. આપ અમને ઋણમુક્ત કરો. હાથ-પગ વગેરે ઈન્દ્રિયો દ્વારા થઈ ગયા છે અને ઈન્દ્રિય-લિપ્સાની પૂર્તિ માટે જે ઋણ લીધું છે તે બન્ને અપ્સરાઓ ઋણદાતાને ચૂકવી દે.

સૂક્ત-૧૧૯ દેવતા : અગ્નિ

ઋણ ચૂકવવાની ઈચ્છા હોવા છતાં તેમજ તેને ચૂકતે કરવાનું વચન આપવા છતાં પણ તેને ચૂકવવામાં અસમર્થ રહ્યો છું. લૌકિક તેમજ દેવઋણથી મુક્ત થવાનો સંકલ્પ હું વૈશ્વાનર અગ્નિદેવને સમર્પિત કરું છું. તે અગ્નિદેવ અમને બંધનમુક્ત કરી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવો. બધાને પવિત્ર કરનારા વૈશ્વાનર અગ્નિદેવ અમને પવિત્ર કરો. અસત્ય વ્યવહારથી જે પાપ ઉત્પન્ન થયાં હોય તે બધાં દૂર થાઓ.

સૂક્ત-૧૨૦ દેવતા : અંતરિક્ષ આદિ

દ્યુ-અંતરિક્ષ તેમજ પૃથ્વીનાં પ્રાણીઓ પ્રત્યે અને માતા-પિતા સાથે કષ્ટકારક વ્યવહારને કારણે અમારાથી જે પાપ થઈ ગયા છે, તે પાપોથી આ ગાર્હપત્ય અગ્નિદેવ અમારી રક્ષા કરો. પૃથ્વીમાતા અમારી જન્મદાત્રી છે, દેવમાતા અદિતિ પૂજ્ય છે, અંતરિક્ષ અમારા ભાઈ અને દ્યુલોક પિતા જેવા છે. તેઓ અમને પાપોથી બચાવો. અમે નિષિદ્ધ સ્ત્રીની સાથે પાપયુક્ત વ્યવહાર કરીને લોકભ્રષ્ટ ન થઈએ. શ્રેષ્ઠ હૃદયવાળા, યજ્ઞાદિ પુણ્યકર્મ કરનારા, પોતાના શારીરિક રોગોથી મુક્ત થઈને ઉત્તમ ગતિને પ્રાપ્ત કરો.

સૂક્ત-૧૨૧ દેવતા : અગ્નિ આદિ

બંધનોની અધિષ્ઠાત્રી હે નિઋતિ દેવી ! આપ વરુણદેવના ઉત્તમ, મધ્યમ તેમજ અધમ બંધનોને તોડીને અમને મુક્ત કરો. દુઃસ્વપ્ન અને પાપોને દૂર કરીને અમને સ્વર્ગલોક સુધી પહોંચાડો. હે પુરુષ ! જો તમે લાકડાનાં થાંભલા અને દોરડાથી બાંધવામાં આવો છો, જો જમીનમાં બાંધવામાં આવો છો અને જો વાણી દ્વારા બાંધવામાં આવો છો, એવાં બધાં બંધનોથી આ ગાર્હપત્ય અગ્નિદેવ મુક્ત કરી સ્વર્ગલોક સુધી પહોંચાડો.

સૂક્ત-૧૨૨ દેવતા : વિશ્વકર્મા

હે સમગ્ર જગતના રચયિતા દેવ ! આપ સર્વપ્રથમ પ્રગટ થયા છો. અમે આપનો મહિમા જાણીને આ પક્વ હવિને પોતાની રક્ષા માટે આપને અર્પિત કરીએ છીએ. યજ્ઞ દ્વારા અમે વૃદ્ધાવસ્થા પછી પણ પાર જઈશું, સદ્‌ગતિ મેળવીશું. હે દંપતિ ! પરલોકનાં હિતને લક્ષમાં રાખીને સત્કર્મ આરંભ કરો, તેમાં સતત વ્યસ્ત રહો. બ્રાહ્મણને પકવાન અને અગ્નિદેવને હવિરૂપ અન્નદાન કરી શ્રેષ્ઠ લોકને પ્રાપ્ત કરો.

હે અગ્નિદેવ ! અમે દેવગણો નિમિત્તે યજ્ઞ કરીએ છીએ. તમારી કૃપાથી અમે જીવનભર સુખેથી રહીએ અને મૃત્યુ પછી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરીએ. અમે યજ્ઞનું જળ ઋત્વિજોને આપીએ છીએ. હે મરુત, ઈન્દ્ર અમને ઈચ્છિત ફળ આપો.

સૂક્ત-૧૨૩ દેવતા : વિશ્વે દેવા

હે દેવો ! આ હવિ તમને આપીએ છીએ. અગ્નિ તમારા સુધી પહોંચાડે છે. આ યજમાન કુશળતાથી સ્વર્ગમાં જાય, ત્યાં તેમનું સ્થાન નિશ્ચિત કરો. ત્યાં વસુ, રુદ્ર, આદિત્ય મારા પિતા અને પિતામહ છે. અમે પવિત્ર યજ્ઞ-દાન આદિ કર્મ કરીએ છીએ. અમે સંતાન દ્વારા થતા શ્રાદ્ધ ફળથી હિન બનીએ નહિ. હે સોમ ! અમારાં કર્મોને જાણો અને અમને સ્વર્ગ આપો.

સૂક્ત-૧૨૪ દેવતા : દિવ્ય જળ

અંતરિક્ષમાંથી શરીર ઉપર પડતા જળબિંદુથી હે અગ્નિ ! અમે અમૃત-યુક્ત અને મંત્રાનુષ્ઠાનથી પુણ્યફળયુક્ત બનીએ. જો આ બુંદ વૃક્ષ ઉપરથી પડ્યું હોય તો વૃક્ષના ફળરૂપ અને અંતરિક્ષમાંથી પડ્યું હોય તો વાયુનું ફળ છે, તે અમારા પાપ-દેવતાને દૂર કરો. આ વર્ષાનું જળ પવિત્ર કરનારું છે. તેના પાવન સ્પર્શથી પાપ-શત્રુ નષ્ટ થાવ.

• તેરમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૨૫ દેવતા : વનસ્પતિ

હે રથ ! તમારું નિર્માણ વૃક્ષના કાષ્ઠમાંથી થયું છે. તું મિત્ર રૂપ છે અને શત્રુઓને પાર ઉતારનાર છે. શ્રેષ્ઠ યોદ્ધાઓથી સંપન્ન થઈને અમને સંકટોથી પાર ઉતારો. હે રથ ! આપનો અસવાર જીતવા યોગ્ય બધો વૈભવ

જીતવામાં સમર્થ થાઓ. પૃથ્વી અને સૂર્યલોકનું તેજ, વનસ્પતિઓનું બળ, જળથી મેળવાયેલ ઓજયુક્ત રસને નિયોજિત કરો. ઈન્દ્રનું વજ્ર તથા મરુતોની સૈન્યશક્તિ જેવા સુદૃઢ તેમજ મિત્રદેવના ગર્ભરૂપ આત્મા અને વરુણદેવની નાભિ જેવા હે દિવ્ય રથ ! અમારા અર્પેલા હવિષ્યાન્નથી તૃપ્ત થાવ.

સૂક્ત-૧૨૬ દેવતા : દુન્દુભિ

હે દુન્દુભિ ! દ્યાવા-પૃથ્વીને ધ્વનિથી ભરી દો, જેથી જગતના પ્રાણી આપને જાણે. આપનો અવાજ સાંભળી શત્રુઓ ડરી જાય. અમારાં પાપોનો નાશ કરો. હે ઈન્દ્રદેવ ! અમારી સેનાની નજીક રહેલા દુષ્ટ શત્રુઓનો પૂર્ણરૂપે વિનાશ કરો.

સૂક્ત-૧૨૭ દેવતા : વનસ્પતિ, યક્ષ્માનાશન

હે પલાશ (ઔષધિ) ! તમે ક્ષય, ગૂમડા, શ્વાસ-ઉધરસમાં લોહી પડવું આદિ રોગોનો નાશ કરો. તમે ત્વચાના તેમજ માંસમાં ઉત્પન વિકારનો નાશ કરો. હે ખાંસી યુક્ત બલાલ રોગ ! બગલમાં થતી બામલાઈ (ગાંઠો) તમારા કારણે થઈ છે તેની દવા હું જાણું છું. ચીપુદ્ર (ઔષધિ) તેનો નાશ કરે છે. જે વિસર્પક રોગ બધાં અંગોમાં ફેલાય છે તેમને અમે ઔષધિઓ દ્વારા પાછા વાળીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૨૮ દેવતા : સોમ

નક્ષત્રોએ શકધૂમને રાજા બનાવ્યો કેમકે તેઓ ઈચ્છતા હતા કે આ નક્ષત્રમંડળનું રાજ્ય તેમને શુભ દિવસોમાં પ્રાપ્ત થાય. હે રાજા શકધૂમ ! આમ દિવસ અને રાત્રી, નક્ષત્રો, સૂર્ય તેમજ ચંદ્રને અમારા માટે શુભપ્રદ કરો. અમે આપને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૨૯ દેવતા : ભગ

ભગ અને ઈન્દ્રદેવની કૃપાથી અમે પોતાને ભાગ્યશાળી માનીએ છીએ. અમારા શત્રુઓની દુર્ગતિ થાવ. હે ઔષધિ ! અમારા સૌભાગ્યદાતા ભગદેવની કૃપાથી તું શ્રેષ્ઠ બન. અમારા શત્રુઓની દુર્ગતિ થાવ.

સૂક્ત-૧૩૦ દેવતા : સ્મર

હે દેવતાઓ ! આપ આ 'કામ'ને અમારાથી દૂર કરો. અમને પીડિત ન કરી શકવાને કારણે તે શોક કરે. હે મરુતો ! ઉન્મત્ત કરો. હે અંતરિક્ષ ! ઉન્મત્ત કરો. તે કામ અમને ઉન્મત્ત ન કરી શકવાને કારણે શોક કરે.

સૂક્ત-૧૩૧ દેવતા : સ્મર

જે તારી વ્યથા માથામાં તેમજ પગમાં આવી છે તેને હું દૂર કરું છું. હે દેવતાઓ ! આપ કામને અમારાથી દૂર કરો. તે મને પ્રભાવિત ન કરી શકે. હે અનુમતે ! આપ આ પ્રાર્થનાને અનુકૂળ માનો. હે આકૂતે ! આપ મારી વિનમ્રતાથી પ્રસન્ન થાવ. હે દેવતાઓ ! આપ કામવિકારને અમારાથી દૂર કરો.

સૂક્ત-૧૩૨ દેવતા : સ્મર

બધા દેવતાઓએ જગતનાં પ્રાણીઓને કામ-પીડિત કરવા માટે જળ સીંચ્યું હતું. હું વરુણદેવની ધારણાશક્તિ દ્વારા કામવિકારને સંતપ્ત કરું છું. વિશ્વેદેવોએ જે કામને જળમાં અભિષિક્ત કર્યો, હું વરુણની શક્તિ દ્વારા કામને સંતપ્ત કરું છું. ઈન્દ્રદેવ અને અગ્નિદેવ દ્વારા જળમાં અભિષિક્ત કામને અમે વરુણદેવની ધારણાશક્તિથી સંતપ્ત કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૩૩ દેવતા : મેખલા

દેવતાઓએ આ મેખલા બાંધી છે, જે અમને સદૈવ કર્મ કરવા માટે તત્પર રાખે છે તથા કર્મમાં જોડે છે. અમે જે દેવતાઓનાં અનુશાસનમાં રહીને કાર્ય કરી રહ્યા છીએ તેઓ અમને સફળતાના આશીર્વાદ આપો અને બંધનથી મુક્ત કરો. હે આહુતિઓથી સંસ્કારિત મેખલા ! તમે ઋષિઓનું શસ્ત્ર છો. તમે શત્રુઓનાં યોદ્ધાઓને મારનારી છો. હે મેખલે ! તમને ભૂતોના નિર્માતા આદિ ઋષિઓએ બાંધી હતી. તેથી તમે અભિચાર દોષનો નાશ કરી દીર્ઘાયુ માટે મને બાંધો અને ચિરંજીવી બનાવો.

સૂક્ત-૧૩૪ દેવતા : વજ્ર

ઈન્દ્રદેવના વજ્રની જેમ આ દંડ પણ શત્રુઓને રોકવામાં તેમજ તેમના રાજ્યનો નાશ કરવામાં સમર્થ થાઓ. જેવી રીતે ઈન્દ્રદેવે વૃત્તાસુરનું ગળું અને હાથ કાપ્યા હતાં તેવી જ રીતે આ દંડ શત્રુઓનો નાશ કરો. હે વજ્ર તમે શત્રુઓને શોધીને મારો તેમજ તેમને સીમાન્ત જગ્યાએ પાડીને નાશ કરી નાખો.

સૂક્ત-૧૩૫ દેવતા : વજ્ર

હું પૌષ્ટિક અન્ન ખાઉં છું જેથી મારું બળ વધે. હું વજ્રને ધારણ કરું છું અને શત્રુઓના ખભાને એવી રીતે જ કાપું છું જેવી રીતે ઈન્દ્રદેવ વૃત્રાસુરના ખભા કાપીને અલગ કરે છે. જેવી રીતે સમુદ્ર નદીને પીને

પોતાનામાં સમાવી લે છે, તેવી રીતે હું પણ જે પીઉં છું તે બરાબર જ પીઉં છું. હું પહેલા શત્રુઓનાં પ્રાણ, અપાન આદિના રસને પીને શત્રુને જ પી જાઉં છું. શત્રુનાં પ્રાણ, અપાન, ચક્ષુરૂપ આદિ રસને ગળી જાઉં છું પછી જ હું શત્રુને ગળી જાઉં છું.

સૂક્ત-૧૩૬ દેવતા : કેશ દૃઢ કરનારી વનસ્પતિ

હે ઔષધે ! તમે પૃથ્વી પર ઉત્પન્ન થયા છો. વાંકી થઈને ફેલાતી હે ઔષધિ દેવી ! અમે આપને અમારા વાળ મજબૂત કરવા ખોદીને એકત્ર કરીએ છીએ. હે દિવ્ય ઔષધિ ! તમે વાળને મજબૂત, લાંબા કરો અને હવે પછી ઊગનારા વાળને પણ દૃઢ બનાવો. જે વાળ ખરી જાય છે તે દોષોને ઔષધિ-રસથી પલાળીને દૂર કરો.

સૂક્ત-૧૩૭ દેવતા : નિતત્ની વનસ્પતિ

મહર્ષિ જમદગ્નિએ પોતાની કન્યાના વાળની વૃદ્ધિ માટે જે ઔષધિને ખોદી તે વીતહવ્ય નામવાળા મહર્ષિ, કૃષ્ણકેશ નામના મુનિ ઘરેથી લાવ્યા હતા. હે વાળ વધારવાની ઈચ્છાવાળા ! તમારા વાળ ભરેલા તે આંગળીઓ દ્વારા માપી શકાતા હતા જે હવે 'વ્યામ' જેટલા લાંબા થઈ ગયા છે. હે ઔષધે ! તમે કેશોના આગળના ભાગને લાંબા, મધ્ય ભાગને સ્થિર તેમજ મૂળ ભાગને મજબૂત કરો. નદીકિનારે જેમ 'નડ' (નરકટ) ઝડપથી વધે છે, તેમજ માથા પર ચારે બાજુ કાળા વાળ વધો.

સૂક્ત-૧૩૮ દેવતા : વનસ્પતિ

હે લતાઓમાં શ્રેષ્ઠ અમૃતવીર્યા ઔષધિ ! અમારા શત્રુને તમે નિર્વીર્ય અને સ્ત્રી જેવા કરો. તેમના પુરુષત્વના પ્રતીક અંગવિશેષને ઈન્દ્રદેવ વજ્રથી ચૂર્ણ કરી દો તેમજ માથા પર લાંબા વાળવાળો બનાવો.

સૂક્ત-૧૩૯ દેવતા : વનસ્પતિ

હે સહસ્રવર્ણી ! તમે સૌભાગ્યને વધારનારી થઈને આપ પ્રગટ થઈને અમને સૌભાગ્યશાળી બનાવો. આપની સો શાખાઓ તથા તેત્રીસ ઉપશાખાઓ છે. તે સહસ્રપર્ણી દ્વારા અમે તમારા હૃદયને સંતપ્ત કરીએ છીએ. હે કામિની ! જેવી રીતે તરસથી પીડાતી વ્યક્તિનું મોં સુકાય છે તેવી જ રીતે મને પ્રાપ્ત કરવાની કામનાથી, વિયોગથી તપ્ત થયેલી, સુકાયેલા મોંવાળી થઈને ચાલો. હે ઔષધિ ! આપ વિયોગી સ્ત્રી-પુરુષને ફરી મેળવી દો.

સૂક્ત-૧૪૦ દેવતા : બૃહસ્પતિ, દન્ત

વાઘ જેવા હિંસક વધેલા બે દાંત માતા અને પિતાને કષ્ટ આપનારા છે. હે મંત્રાધિપતિ દેવ ! તે અગ્નિદેવ ! આપ તેમને માતા-પિતાને સુખ આપનારા બનાવો. હે દાંત ! તમે ચોખા, જવ, અડદ તેમજ તલ ખાઓ. આ તમારો ભાગ તમારી તૃપ્તિ માટે પ્રસ્તુત છે. બાળકના શારીરિક કષ્ટને જોઈને માતા-પિતાને જે કષ્ટ થાય છે તે કષ્ટથી માતા-પિતા મુક્ત થાવ.

સૂક્ત-૧૪૧ દેવતા : અશ્વિનીકુમાર

વાયુદેવ આ ગાયોને એકઠી કરો. ત્વષ્ટાદેવ તેમને પુષ્ટ કરો. ઈન્દ્રદેવ આમને સ્નેહયુક્ત વચન કહો. રુદ્રદેવ આની ચિકિત્સા કરો અને વિકસાવો. હે ગાયોના પાલક ! લાલ વર્ણવાળા તાંબાના શસ્ત્ર દ્વારા યુગલનું ચિહ્ન અંકિત કરો. હે અશ્વિનીકુમારો આપ પણ અનેક પ્રકારના પુષ્ટિકારક શુભ ચિહ્ન અંકિત કરો જે સંતતિ સાથે હિતકારી થાઓ.

સૂક્ત-૧૪૨ દેવતા : વાયુ

હે યવ ! આપ ઊગીને ઊંચા થાવ. અનેક પ્રકારે વિકસો. હે યવદેવ ! આકાશ જેવા ઊંચા અને સમુદ્ર જેવા અક્ષય થાઓ. આ ભૂમિમાં અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ. ધનભંડાર અક્ષય રહો. તેને ઘેર લાવનારા તેમજ ઉપયોગ કરનારા અક્ષય સૌભાગ્યવાળા થાઓ.

*

સાતમો કાંડ

• પહેલો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧ દેવતા : પ્રજાપતિ

પરા આદિ વાણીઓ વડે સ્તુતિ કરાતા પ્રજાપતિ, અગ્નિ, ઈન્દ્ર આદિ દેવતાઓ અમારી કામના પૂર્ણ કરો. ત્રણે લોકમાં વ્યાપ્ત, બધાં કર્મોના પ્રેરક, સર્વજ્ઞ બ્રહ્માને પરમપિતાએ સર્વપ્રથમ બનાવ્યા હતા.

સૂક્ત-૨ દેવતા : પ્રજાપતિ

હે પ્રજાપતિ ! તમે માતાના ગર્ભરૂપ, પિતાના વીર્યરૂપ અને દેવોના બંધુરૂપ છો. તમારા આ સ્વરૂપને જાણતા હોય એવા વ્યક્તિ અમને બનાવો.

સૂક્ત-૩ દેવતા : પ્રજાપતિ

પ્રજાપતિ દેવ કર્મફળના પ્રદાતા, વરણીય, વિશ્વાત્મારૂપથી બધામાં વ્યાપ્ત અને યજ્ઞાદિ કર્મોના પ્રેરક છે.

સૂક્ત-૪ દેવતા : બ્રહ્મા-વાયુ

સર્વના પ્રેરક, આહ્‌વાન કરવા યોગ્ય બ્રહ્મા અને વાયુ ૧૧, ૧૨ અને ૧૩ ઘોડાઓવાળા રથમાં બેસીને અમારા યજ્ઞમાં પધારો.

સૂક્ત-૫ દેવતા : આત્મા

દેવોએ પહેલા યજ્ઞ દ્વારા યજ્ઞરૂપ ભગવાનનું પૂજન કર્યું. આથી તેઓ એ સ્વર્ગમાં ગયા જ્યાં પહેલેથી અન્ય દેવતાઓ રહેતા હતા. યજ્ઞની ઉત્પત્તિ થઈ, વૃદ્ધિ થઈ અને દેવોનો સ્વામી બન્યો. દેવતાઓ દ્વારા અમર-દેવોનું ભજન કરવામાં આવે છે અને તેઓ આત્મામાં પરમાત્માના પ્રકાશને જુએ છે. જ્ઞાન-યજ્ઞ, આત્મયજ્ઞ જ છે. આત્મયજ્ઞ કરનારા જ પરમાત્મા સ્વરૂપનો ઉપદેશ આપી શકે છે.

સૂક્ત-૬ દેવતા : અદિતિ

આકાશ, અંતરિક્ષ, જન્મદાતા માતા-પિતા અને પુત્ર, દેવતા, જીવ, જગત બધાં પૃથ્વીમાંથી ઉત્પન્ન થયાં છે. હિતકારિણી, બળશાલિની, સત્યપાલયિત્રી, અન્નદાત્રી પૃથ્વીનું અમે આહ્‌વાન કરીએ છીએ. સુરક્ષિકા, સુખદાયિની, કુશલકર્મી પૃથ્વીના અમે શરણે જઈએ છીએ. અન્નની ઉત્પત્તિ અર્થે અમે મરુભૂમિની સ્તુતિ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૭ દેવતા : અદિતિ

દૈત્યોને સમુદ્ર પરથી દૂર કરી, દેવતાઓને અમે તેમનો અધિકાર અપાવીએ છીએ.

સૂક્ત-૮ દેવતા : બૃહસ્પતિ

હે ભૌતિક સુખેચ્છક ! કલ્યાણાર્થ પ્રયત્ન કરો. બૃહસ્પતિ તમારું માર્ગદર્શન કરશે.

સૂક્ત-૯ દેવતા : પૂષા

પૃથ્વી, આકાશ, અંતરિક્ષમાં પૂષા પ્રગટ થાય છે. તેઓ કર્મના સાક્ષી છે. તેઓ બધી દિશાઓને જાણે છે. તેજસ્વી, કલ્યાકારી સૂર્ય અમારું માર્ગદર્શન કરે. પૂષાનું વ્રત ધારણ કરનારા અમે ઐશ્વર્ય-સંપન્ન બનીએ.

સૂક્ત-૧૦ દેવતા : સરસ્વતી

હે સરસ્વતી ! શાંતિ-સુખદાયક, પવિત્ર, પુષ્ટિકારક અને પ્રાર્થનીય છો. આપની કૃપા અમારા ઉપર વરસો.

સૂક્ત-૧૧ દેવતા : સરસ્વતી

હે સરસ્વતીદેવી ! આપનું દિવ્ય જ્ઞાનરૂપી પય શાંતિ આપનાર, સુખ આપનાર, મનને પવિત્ર કરનાર, પુષ્ટિદાતા અને પ્રાર્થનીય છે. અમે હંમેશા ધન, પુત્ર, મિત્ર આદિથી સંપન્ન રહીએ.

સૂક્ત-૧૨ દેવતા : સભા-સમિતિ (સરસ્વતી)

સભા-સમિતિઓ પ્રજાપતિની પોષિકા છે. રાજા તેમની પાસેથી સલાહ લે છે. સભામાં હું વિવેકપૂર્વક વાત કરું. સભાસદો સમતાનો વ્યવહાર કરે. સભાસદોના જ્ઞાન-તેજને હું ગ્રહણ કરું છું. હે સભાસદો ! તમારું મન અમારી તરફ કરો.

સૂક્ત-૧૩ દેવતા : સૂર્ય

અમે શત્રુઓના તેજનું એવી રીતે હરણ કરીએ છીએ જેવી રીતે સૂર્યોદય તારાઓનું તેજ હણી લે છે.

• બીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૪ દેવતા : સવિતા

જગતના ઉત્પાદક-રક્ષક સવિતાની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. સર્વત્ર પ્રકાશિત તેજવાળા, ઉત્તમ કર્મા, સોમોત્પાદક સવિતાની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. તેઓ સર્વપ્રથમ, શ્રેષ્ઠ દાની યજમાનને યશ, ધન, પુત્ર-પૌત્ર, પદાર્થો આપે. આ અભિષુત કરેલો સોમ તેઓ ગ્રહણ કરે.

સૂક્ત-૧૫ દેવતા : સવિતા

કણ્વઋષિએ જે બુદ્ધિ મેળવી હતી, તેવી સત્યપ્રેરિત, ગ્રાહ્ય, શોભિત બુદ્ધિની હે સવિતાદેવ ! અમે તમારી પાસેથી માંગીએ છીએ.

સૂક્ત-૧૬ દેવતા : સવિતા

હે સવિતાદેવ ! યજમાનનો સૂર્યોદયકાળમાં ઊંઘવાનો દોષ દૂર કરી તેમની ઉન્નતિ કરાવો, તેમને વ્રતપાલક બનાવો.

સૂક્ત-૧૭ દેવતા : ધાતા આદિ

હે વિશ્વધારક ધાતા ! અમને ધન આપો, કામનાઓ પૂર્ણ કરો, અક્ષય જીવન આપો અને વરણીય પદાર્થ આપો. હે ધાતા, સવિતા, અગ્નિ, ત્વષ્ટા, વિષ્ણુ અમારા હવિનો સ્વીકાર કરો. પોત-પોતાની રીતે સુફળ આપો.

સૂક્ત-૧૮ દેવતા : પૃથ્વી, પર્જન્ય

હળ વડે ખેડાયેલી ભૂમિ ભારે વરસાદ સહન કરે છે. હે પર્જન્ય ! તમે ઉત્તમ વર્ષા કરો. જ્યાં સોમ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાંની પૂજા થાય છે, ત્યાં ઉત્તમ વર્ષા થાય છે અને કલ્યાણ થાય છે. ઉનાળો અને શિયાળો અસહ્ય બનતા નથી.

સૂક્ત-૧૯ દેવતા : ધાતા, પ્રજાપતિ

હે પ્રજાપતિ ! તમે પ્રજાઓને ઉત્પન્ન કરો છો, ધાતા તેનું પાલન કરે છે, પૂષા તેમની પુષ્ટિ કરે છે. સંગઠિત પ્રજાઓ વિવેકશીલ બનો.

સૂક્ત-૨૦ દેવતા : અનુમતિ

હે અનુમતિદેવી ! ચંદ્રમા અનુકૂળ બનો, અગ્નિદેવ સુધી હવિ પહોંચાડો. અમને કલ્યાણકારી સુબુદ્ધિ અને સુસંતાન આપો. અનુમન્યતા દેવના અમે કૃપાપાત્ર બનીએ. હે હવિ ! અમને યશ, અક્ષય ધન, સુસંતાન આપો, અમારા યજ્ઞની રક્ષા કરો.

સૂક્ત-૨૧ દેવતા : આત્મા

હે બંધુઓ ! સૂર્યદેવની સ્તુતિ કરો. તેઓ નવજાત પ્રાણીનું કલ્યાણ કરે છે.

સૂક્ત-૨૨ દેવતા : મંત્રોક્ત

સર્વમાનનીય, સત્કર્મમાં સ્થિર મન રાખવાવાળા હે સૂર્યદેવ ! અમને તમારા જેવું સહસ્ર વર્ષનું જીવન આપો.

• ત્રીજો અધ્યાય •

સૂક્ત-૨૩ દેવતા : દોષ-ત્યાગ

હે દેવતાઓ ! અમે ખરાબ સ્વપ્નાં, કષ્ટપૂર્ણ જીવન, દરિદ્રતા, ભય, કુનામ ઉચ્ચારણ અને અસત્ય વાણીનો ત્યાગ કરીએ.

સૂક્ત-૨૪ દેવતા : સવિતા

ઈન્દ્ર, અગ્નિ, વિશ્વેદેવા, મરુત આદિ દેવતાઓ અમને જે ફળ આપે છે તેવું જ ફળ અમને પ્રજાપતિ-સૂર્ય પણ આપો.

સૂક્ત-૨૫ દેવતા : વિષ્ણુ

વિષ્ણુ અને વરુણ બન્નેના બળથી લોક સ્થપાયેલા છે, સંસાર પ્રવૃત્તિમય છે. જેમની આજ્ઞાથી વિશ્વ પ્રકાશિત છે, પ્રાણ ધારણ કરે છે, કર્મ કરે છે તેવા બન્ને દેવ (વિષ્ણુ-વરુણ)ને હોતાઓ હવિ આપે છે.

સૂક્ત-૨૬ દેવતા : વિષ્ણુ

વિષ્ણુ ભગવાન ત્રિલોકના રચયિતા છે. તેઓ સ્તુતિ દ્વારા સ્તોતા પાસે પહોંચી જાય છે. તેમના ત્રણ પગલાંમાં આખું વિશ્વ સમાઈ ગયું હતું. તેઓ ઈન્દ્રના સખા અને બધાના ગુણ-ધર્મના દૃષ્ટા છે. જ્ઞાનીઓ તેમના પ્રકાશને જાણે છે. હે ભગવાન ! ત્રણે લોકના ધનને ગ્રહણ કરો અને બન્ને હાથથી વહેંચી દો.

સૂક્ત-૨૭ દેવતા : ઈડા

સોમપુષ્ટા, ઘૃતપદી, કામ્ય-ફળ આપવામાં સમર્થ ઈડા આ યજ્ઞને પ્રકાશિત કરો.

સૂક્ત-૨૮ દેવતા : દર્ભ, કુશાદિ

દર્ભ (કુશા), વૃત્ર-ઘાલ કાપવાનું ઓજાર, પરશુ ઈત્યાદિ યજમાન માટે સહાયક અને કલ્યાણકારી બનો.

સૂક્ત-૨૯ દેવતા : અગ્નિ, વિષ્ણુ

ઘૃતનું પાન કરનારા, યજમાનને ગૃહ, અશ્વ, ધન આદિના દાતા હે અગ્નિ ! હે વિષ્ણુ ! અમારી આહુતિઓ આપના સુધી પહોંચે. આપ બન્ને, ચરુ, પુરોડાશ ગ્રહણ કરો છો અને સ્તુતિ વડે વૃદ્ધિ પામો છો. આપ બન્ને ઘીની આહુતિ ગ્રહણ કરો.

સૂક્ત-૩૦ દેવતા : દ્યાવા-પૃથ્વી

હે દ્યાવા-પૃથ્વી, સૂર્યદેવ, બ્રહ્મણસ્પતિ અને સવિતાદેવ ! અમારી આંખોની સ્વસ્થતા માટે ઉત્તમ અંજન આપો.

સૂક્ત-૩૧ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે ધનવાન, શૂરવીર ઈન્દ્ર ! અમને બધા પ્રકારથી રક્ષિત કરો. અમે જેમનાથી અને જેઓ અમારો દ્વેષ કરે છે તે બધાનો નાશ થાવ.

સૂક્ત-૩૨ દેવતા : આયુ

સર્વપ્રિય, સ્તુતિ-યોગ્ય, તરુણ અગ્નિને નમ્રતાપૂર્વક હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. તેઓ અમને દીર્ઘાયુષ્ય આપો.

સૂક્ત-૩૩ દેવતા : પૂષા, બૃહસ્પતિ, મરુત, અગ્નિ

મરુત, પૂષા, બ્રહ્મણસ્પતિ, અગ્નિ દેવતા અમને સુસંતતિ, ધન-ધાન્ય અને દીર્ઘાયુષ્ય આપો.

સૂક્ત-૩૪ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિદેવ ! અમારા પ્રગટ-અપ્રગટ તથા યુદ્ધની ઈચ્છાવાળા શત્રુઓને નષ્ટ કરો.

સૂક્ત-૩૫ દેવતા : અગ્નિ, સ્ત્રી

હે અગ્નિદેવ ! અમારા પ્રગટ-અપ્રગટ શત્રુઓને નષ્ટ કરો. રાષ્ટ્રને સમૃદ્ધ બનાવો. હે સ્ત્રી ! તારી બધી નાડીઓ અને ધમનીઓનું મુખ બંધ કરું છું અને જનનેન્દ્રિયને સ્વસ્થ કરું છું. તને પ્રાણવાન સંતાન આપું છું.

સૂક્ત-૩૬ દેવતા : અક્ષિ, મન

હે પત્ની ! તારા અને મારાં નેત્રો તેમજ મનમાં મધુર ભાવ જાગો. 'તું મને હૃદયમાં ધારણ કર.

સૂક્ત-૩૭ દેવતા : સૂત્ર

હે સ્વામી ! તમે મારા જ રહો. અન્ય સ્ત્રીના થશો નહિ. આથી તમને અભિમંત્રિત સૂત્ર બાંધું છું.

સૂક્ત-૩૮ દેવતા : વનસ્પતિ (શંખપુષ્પી)

પતિને વશમાં કરનારી સૌવર્ચસ (શંખપુષ્પી) ઔષધિને હું ખોદું છું, જેથી હું તમારી પ્રિય બની રહું. હે પતિ ! તમે બીજી સ્ત્રીનું નામ પણ લેશો નહિ. જો તમે ક્યારેક મારાથી જુદા થઈ જશો તો આ ઔષધિ તમને મારી પાસે લઈ આવશે.

• ચોથો અધ્યાય •

સૂક્ત-૩૯ દેવતા : મંત્રોક્ત

સુંદર ગમનવાળા, ઔષધિ પ્રવર્ધક, વિશ્વના તૃપ્તિદાતા, જળની કામના કરનારા (સરસ્વાન) દેવતાને ઈન્દ્રદેવ અમારા ગોષ્ઠમાં પ્રતિષ્ઠિત કરો.

સૂક્ત-૪૦ દેવતા : સરસ્વાન્

સરસ્વાન દેવતા જળદાયક, ધન-વૃષ્ટિ, પુષ્ટિ કરનારા છે. હે હવિદાતા ! તેઓ ઈચ્છિત ફળ આપનારા છે, તમે તેમની પાસે જાવ. અમે તેમને આહુતિ આપીએ છીએ.

સૂક્ત-૪૧ દેવતા : સૂર્ય

અનેક ગુણોવાળા હે સૂર્યદેવ ! ઈન્દ્રની સાથે અમારું કલ્યાણ કરો. અમારા નવા ગૃહ-નિર્માણના સ્થળે પધારો. અમે અહીં લાંબો સમય નિવાસ કરીએ. અમારા દ્વારા અપાતો હવિ પિતૃઓને સ્વધારૂપે પહોંચે.

સૂક્ત-૪૨ દેવતા : સોમ, રુદ્ર

હે સોમ ! હે રુદ્ર ! અમીબા, વિશૂચિકા (મરડો) રોગ, ભૂત-પિશાચો તેમજ અમારા પાપોને નષ્ટ કરો. રોગનાશક ઔષધિઓને શરીરમાં વ્યાપ્ત કરો.

સૂક્ત-૪૩ દેવતા : વાક્

હે પુરુષ ! સ્તુતિ-નિંદાની વાણીને પ્રસન્ન મનથી ગ્રહણ કરો. આવી વાણી બોલનારાઓના મનની ત્રણ અવસ્થા હોય છે, (પરંતુ) તમારા મનની એક જ સ્થિતિ રહો.

સૂક્ત-૪૪ દેવતા : ઈન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર ! હે વિષ્ણુ ! તમે રાક્ષસો સાથે યુદ્ધ કરો છો ત્યારે તમારો વિજય જ થાય છે. ક્યારેય પરાજય થતો નથી.

સૂક્ત-૪૫ દેવતા : ઈર્ષા દૂર કરવી

સર્વ હિત સાધક, ક્રોધાપહારી ઔષધિઓને અમે જાણીએ છીએ. હે ઈર્ષાનિવારક દેવ ! તમે ઈર્ષાળુઓને શાંત કરો.

સૂક્ત-૪૬ દેવતા : સિનીવાલી

હે અમાવાસ્યાની અધિષ્ઠાત્રી, દેવોની બહેન, સુંદર હાથોવાળી,

પ્રજાપાલિકા, દેવપત્ની, હે સિમીવાલી ! અમારા હવિને ગ્રહણ કરો અને ઈન્દ્રને અમારા માટે ધન આપવાની પ્રેરણા કરો.

સૂક્ત-૪૭ દેવતા : અમાવાસ્યા (કુહૂ)

કુહૂ (અમાવાસ્યા)ની અમે યજ્ઞમાં આહુતિ આપીએ છીએ. જે જળ, ભૂતો અને અમૃતની પોષિકા છે. તે અમારા યજ્ઞમાં આવો અને અમને ધન-સંતાન આપો.

સૂક્ત-૪૮ દેવતા : રાકા (પૂર્ણિમા)

રાકાને અમે મંત્રોથી આહુત કરીએ છીએ. તે અમારી સ્તુતિ સાંભળો અને પ્રજનન કરાવી યશસ્વી પુત્ર આપો. રાકા અમને સુબુદ્ધિ અને ધન આપો.

સૂક્ત-૪૯ દેવતા : દેવ-પત્નીઓ

હે ઈન્દ્રાણી, વરુણાની, રોદસી, અશ્વપત્ની અમારો પોકાર સાંભળો અને ઋતુકાળમાં હવિ ગ્રહણ કરો. પૃથ્વી અને અંતરિક્ષમાં રહેનારી હે દેવીઓ ! અમને ધનસુખ પ્રદાન કરો.

સૂક્ત-૫૦ દેવતા : જુગારીનો વધ કરવાની કામના આદિ

જેવી રીતે વિદ્યુતઅગ્નિ વૃક્ષોને નષ્ટ કરે છે તેવી રીતે અમે પાસા દ્વારા જુગારીઓને નષ્ટ કરીએ છીએ. હું 'કૃત' નામના પાસા છું. જુગાર ન છોડનારાઓનું ઐશ્વર્ય-ધન વગેરે મારા પાસાઓને મળો. જે સ્તુતિ કરનારાઓને ધન આપે છે તે સ્વાવસુ નામના અગ્નિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપની મદદથી અમે ઘેરનારા શત્રુઓને જીતીએ. આપ અમને વરિષ્ઠ સ્થાને પહોંચાડી. ધન આપો. હે ઈન્દ્ર ! અમારી દુર્ગતિવાળી ગરીબીથી ઉત્પન્ન દુર્ગતિને ગાય આદિ પશુધન દ્વારા દૂર કરો. યવ આદિ દ્વારા ભૂખને શાંત કરો. અમારા જમણા હાથમાં કૃત (કર્મ) અને ડાબા હાથમાં વિજય છે. આ બંનેથી અમે ગાય, અશ્વ, ધન, ભૂમિ તેમજ સોનું આદિ પ્રાપ્ત કરવામાં સફળ જઈએ. અમને દૂધ આપનારી ગાય જેવા ફળદાયી, વિજય માટે અક્ષ (પાસા) પ્રાપ્ત થાઓ. જે અમને વિજય અપાવનાર બનો.

સૂક્ત-૫૧ દેવતા : ઇન્દ્ર અને બૃહસ્પતિ

બૃહસ્પતિ નીચે, ઉપર, પશ્ચિમ આદિ બધી બાજુથી અને ઈન્દ્ર પૂર્વ તેમજ મધ્યમાં અમારી રક્ષા કરો. ઈન્દ્ર સ્તોતાને ઐશ્વર્ય આપો.

• પાંચમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૫૨ દેવતા : અશ્વિનીકુમાર

અમે એકમત બનીએ. હે અશ્વિદ્વય ! પારકા-પોતાના પ્રત્યે સમાન ગતિવાળા બનાવો. અમે મનને જોડીએ, મળીને કાર્ય કરીએ, મનનું ઉચ્ચાટન કરશો નહિ.

સૂક્ત-૫૩ દેવતા : આયુ, બૃહસ્પતિ, અશ્વિનીકુમાર

હે અગ્નિ ! તમારા પ્રભાવથી અશ્વિદ્વય આ બાળકના મૃત્યુનાં કારણોને દૂર કરો. હે પ્રાણ-અપાન ! તમે આ બાળકના શરીરમાં રહો. આ પુરુષના શરીરમાંથી પ્રાણાપાન જશો નહિ. સપ્તર્ષિ તેને વૃદ્ધાવસ્થા સુધી સુખી રાખો.

સૂક્ત-૫૪ દેવતા : ઋક્, સામ, ઇન્દ્ર

અમે ઋત્વિજ અને યજમાન ઋગ્વેદ અને સામવેદથીય કરીએ છીએ. આ બન્ને દેવતાઓને યજ્ઞ-ભાગ પહોંચાડે છે. આ પ્રકારે હે ઈન્દ્ર ! પઠિત વેદ અમને હિંસિત ન કરે અને ઈચ્છિત ફળ આપે.

સૂક્ત-૫૫ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર ! જે માર્ગોથી તમે પ્રાણીઓને કર્મમાં લગાડો છો અને તે દ્વારા અમને સુખી કરો.

સૂક્ત-૫૬ દેવતા : વૃશ્ચિક આદિ, વનસ્પતિ, બ્રહ્મણસ્પતિ

કાળા નાગ, કંકપર્વા આદિ સર્પવિષને 'મધૂક' ઔષધિ દૂર કરે છે. હે બૃહસ્પતિ ! જેને ઝેર ચઢ્યું છે તેનાં અંગો શિથિલ થઈ રહ્યાં છે તે વિષ દૂર કરો. હે ઔષધિઓ ! કર્કોટકના ઝેરને ઉતારો. હે વિંઝી ! તારી પૂંછડીમાં વિષ છે, પરંતુ તું મુખ અને પૂંછડી બન્ને દ્વારા પ્રહાર કરે છે.

સૂક્ત-૫૭ દેવતા : સરસ્વતી

હે સરસ્વતી ! અમારા વ્યાકુળ અંગને તમે સ્વસ્થ બનાવો. આકાશ અને દેવતાઓને મનુષ્ય હવિ આપે છે. આકાશ-પૃથ્વી મનુષ્યનું મંગળ કરે છે. તેમને અન્ન-જળ સંપન્ન કરો છો.

સૂક્ત-૫૮ દેવતા : ઇન્દ્ર, વરુણ

હે ઈન્દ્ર, વરુણ ! તમે સોમપાન કરો. દેવતાઓની કામનાઓવાળા યજમાનને ત્યાં તમારો રથ પહોંચો. હે વરુણ, ઈન્દ્ર ! કુશના આસન ઉપર બેસીને કામનાવર્ષી સોમનું પાન કરો.

સૂક્ત-૫૯ દેવતા : શત્રુનાશ

અમે નિંદા કરતા નથી, પરંતુ જેઓ અમારી નિંદા કરે છે તેઓ વીજળી પડવાથી સુકાઈ જતા વૃક્ષની જેમ સમૂળ નષ્ટ થઈ જાય છે.

• છઠ્ઠો અધ્યાય •

સૂક્ત-૬૦ દેવતા :

સુબુદ્ધિ, સુસંપત્તિ, સ્નેહથી પ્રસન્ન હું ગૃહપતિ સ્નેહભાવથી સ્તુતિ કરું છું. હે ગુફાઓ ! તમે પ્રસન્ન થાવ. હે ગુફાઓ ! તમે વિપુલ ધન અને વિપુલ પદાર્થો પ્રાપ્ત કરીને પ્રસન્ન થાવ. તમારી અંદર રહેનારા મનુષ્ય પણ પ્રસન્ન થાવ. ભૂખ્યા મનુષ્યો તમારી અંદર ન રહે. અમે દેશ-દેશાંતરથી ધન કમાઈને લાવીશું. તમે ધનથી અધિક તેજસ્વી બનશો.

સૂક્ત-૬૧ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિ ! તમારા માટે જે સમિધા વગેરે લાવે છે તેમને અમે તમારી નજીક લાવીએ છીએ. ચાંદ્રાયણ આદિ વ્રત અમે તમારી સમીપ કરીએ છીએ. તમારી પાસે જ શરીર સુકવવાનું તપ કરીએ છીએ. સ્તુતિઓ સાંભળીને અમે બુદ્ધિમાન અને દીર્ઘાયુ બનીએ.

સૂક્ત-૬૨ દેવતા : અગ્નિ

ઋત્વિજો દ્વારા ઉત્તરવેદીમાં સ્થાપિત પ્રબુદ્ધ ગાર્હપત્ય અગ્નિ હવિના દેવતાઓનું પાલન કરે છે. તે શત્રુનાશ કરે છે.

સૂક્ત-૬૩ દેવતા : અગ્નિ

હવિ-ભાગને દેવતાઓ સુધી પહોંચાડનારા, દ્યુલોકવાસી અગ્નિદેવને અમે ઉકથો વડે આહુતિ આપીએ છીએ. તેઓ વિપત્તિ અને પાપોને નષ્ટ કરે છે.

સૂક્ત-૬૪ દેવતા : જળ, અગ્નિ

હે મૃત્યુ ! આ કાગડાએ મારા અંગ ઉપર આઘાત કરીને અંગસ્પર્શ કર્યો છે. આ પાપમાંથી અમને અનિયંત્રિત જળ અને અગ્નિ છોડાવે.

સૂક્ત-૬૫ દેવતા : અપામાર્ગ

હે અપામાર્ગ ! મારા દોષ દૂર કરો. વ્યાધિગ્રસ્ત પુરુષ સાથે ભોજન કરવાનું જે પાપ મેં કર્યુ છે તે પાપમાંથી મને છોડાવો.

સૂક્ત-૬૬ દેવતા : વેદપાઠ

મેઘાચ્છન્ન આકાશમાં, આંધીમાં, વૃક્ષની નીચે બેસીને, ધાન્યોની સમીપ, પશુઓની સાથે બેસીને જે વેદપાઠ કરવામાં આવ્યો તેનું નષ્ટ થયેલું ફળ અમને પુનઃ પ્રાપ્ત થાવ.

સૂક્ત-૬૭ દેવતા : આત્મા

મારામાં જિવાત્મા પુનઃ પ્રવિષ્ટ થાવ. ઈન્દ્રિયો પુનઃ સચેત બનો. ધન અને વેદ મને ફરીથી પ્રાપ્ત થાવ. વેદીમાં અગ્નિ ફરીથી સમૃદ્ધ થાવ.

સૂક્ત-૬૮ દેવતા : સરસ્વતી

હે સરસ્વતી ! તમને અર્પણ કરાયેલી ઘૃતયુક્ત હવિને તમે પિતૃઓ સુધી પહોંચાડો. તે હવિ દ્વારા અમે અન્નથી સમૃદ્ધ બનીએ. તમારાં દર્શનથી અમે વંચિત ન રહીએ. અમારા રોગાદિનું શમન કરી અમને સુખ આપો.

સૂક્ત-૬૯ દેવતા : સુખ

હે વાયુ ! અમને સુખ આપો ! સુખદાતા દેવતા અમને સુખ આપો. દિવસ-રાત્રી-ઉષા અમને સુખ આપો.

સૂક્ત-૭૦ દેવતા : શ્યેન (બાજ પક્ષી) આદિ

અમારી હિંસાનો સંકલ્પ કરનારા શત્રુને પાપ દેવતા અને ઈન્દ્રથી પ્રેરિત દેવતા નષ્ટ કરો. હે શત્રુ ! અમે તારી બન્ને ભૂજાઓ અને મુખને મંત્રોથી બાંધીએ છીએ. તારા કર્મને અગ્નિ-કોપ વડે નષ્ટ કરીશું.

સૂક્ત-૭૧ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિ ! તમે યજ્ઞમાં વિઘ્ન કરનાર રાક્ષસોનો નાશ કરો છો. રાક્ષસને મારવાની તમારી ક્ષમતાને કારણે અમે તમને ધારણ કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૭૨ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે ઋત્વિજો ! ઋતુ-યજ્ઞમાં પરિપક્વ ભાગ માટે આહુતિ આપો. જો તે (હવિ) બરાબર પાક્યો ન હોય તો સ્તુતિ દ્વારા પકાવો. હે ઈન્દ્ર ! હવે હવિ પાકી ગયો છે. તમે જલદી આવો. હે વજ્રિન ! સોમયુક્ત હવિનું પાન કરો.

સૂક્ત-૭૩ દેવતા : અશ્વિનૌ, મંત્રોક્ત દેવતા

હે અશ્વિદ્વય ! તપાવેલુ ઘી તૈયાર રાખ્યું છે. અહીં આવો અને પાન કરો. આ ઘૃત તમારામાં વ્યાપ્ત બનો. તમે મધ સમાન દૂધનું પાન કરો. તમે

ધર્મદૂધા-ગાયના દૂધને તપાવેલા ઘીમાં નાંખો. હે અધ્વર્યુ ગાયનું દોહન કરો. સવિતા એ દૂધ અમારા માટે આપો. હે અગ્નિ ! મારી ભક્તિ જોઈને તમે અહીં પધારો. શત્રુ-સેનાનો નાશ કરી તેનું ધન અમને આપો. હે ધર્મદૂધા ગાય ! તમે તૃણ ભક્ષણ કરો, વિચરણ કરો અને જળ પીવો.

સૂક્ત-૭૪ દેવતા : અગ્નિ, મંત્રોક્ત

કષ્ટદાયક (ગંડમાળા) કંઠમાળ રોગની ગાંઠને 'મુનિ' નામની દિવ્ય ઔષધિ દ્વારા હું નાશ કરું છું. હે ક્રોધી અને ઈર્ષાળુ પુરુષ ! અમે તારી ઈર્ષાળુ કે ક્રોધી પ્રકૃતિને સૂક્ષ્મ વિવેચનાત્મક વાણીથી શાંત કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૭૫ દેવતા : ગૌ

હે ગૌ માતા ! રુદ્રદેવ આપને કષ્ટ ન આપે. વાઘ આદિ હિંસક પશુ આપનાથી દૂર રહે. આપ ઉત્તમ પ્રકારે વાછડા સહિત તૃણ અને નિર્મળ જળવાળા ક્ષેત્રમાં વિચરણ કરો અને ગૌશાળા તેમજ અમારા ઘરને ગવ્ય પદાર્થોથી સમૃદ્ધ બનાવો.

સૂક્ત-૭૬ દેવતા : ભેષજ

કંઠમાળનો રોગ પરુ કરનારો તેમજ ખૂબ પીડાદાયી હોય છે. ગળા અને ગુહ્ય પ્રદેશમાં થતો આ કંઠમાળનો રોગ મંત્ર-ઔષધિ વડે નાશ પામો. હાડકામાં વ્યાપેલો, માંસનો ક્ષય કરનાર, ગરદનની પાછળ જામી જાય છે એવો આ રોગ નાશ પામો. હે ઈન્દ્રદેવ ! સોમનું પાન કરી અમને ઐશ્વર્ય આપો.

સૂક્ત-૭૭ દેવતા : મરુત

હે મરુતો ! અમારી રક્ષા માટે હવિનું સેવન કરો. જે શત્રુઓ સંતાઈને વાર કરે છે, તેમને હે વરુણ તમે પાશમાં બાંધો. મરુદ્ગણ અમને પાપથી છોડાવો.

સૂક્ત-૭૮ દેવતા : અગ્નિ

હે અગ્નિ ! રોગીને અનુકૂળ થાઓ. હું રોગીના કંઠ, બગલ, મધ્ય દેશની તેમજ નિમ્નદેશીય ગાંઠોથી તેને મુક્ત કરું છું. હે અગ્નિદેવ ! આપ હવિ ગ્રહણ કરો. અમને પુત્ર આદિ સુખ આપો અને યજમાનની કામનાપૂર્ણ કરવા ઈન્દ્રને પ્રાર્થના કરો.

સૂક્ત-૭૯ દેવતા : અમાવાસ્યા

હે અમાવાસ્યા ! દેવગણોએ આપને હવિનો જે ભાગ અર્પણ કર્યો છે તેને ગ્રહણ કરી અમારા યજ્ઞને પૂર્ણ કરો. આપ અમને કાર્યકુશળ, સુંદર પુત્રાદિ સહિત ધન આપો. તેને માટે અમે હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. તેઓ અમને અન્ન, દૂધ, અન્ય રસ તેમજ ધન આદિ પુષ્ટ કરો. તમારા સિવાય દેવતાઓ સૃષ્ટિની રચના કરી શકતા નથી.

સૂક્ત-૮૦ દેવતા : પૂર્ણિમા

પૂર્ણ ચંદ્રવાળી તિથિને પૂર્ણિમા કહે છે. પૂર્વમાં, પશ્ચિમમાં અને મધ્યમાં તે ચમકે છે. તેમાં દેવતાઓની સાથે રહીને અમે સ્વર્ગથી ઉપર અન્નરસ પ્રાપ્ત કરી આનંદિત થઈએ. સોમ આદિ હવિ તેમને અર્પણ કરીએ છીએ. હે પ્રજાપતિ ! તમે સૃષ્ટિકર્તા છો. અમારા હવિ વડે અમને અભિષ્ટ ફળ પ્રાપ્ત કરાવો.

સૂક્ત-૮૧ દેવતા : સાવિત્રી, સૂર્ય, ચંદ્ર

આકાશમાં વિચરણ કરતા સૂર્ય-ચંદ્ર અંતરિક્ષમાં ઘૂમે છે. હે ચંદ્ર ! તમારી એક-એક કળા વધતી જાય છે. તિથિઓ – રાત-દિવસ, કૃષ્ણ-શુકલ પક્ષ તમારે આધિન છે. તમે દેવતાઓને હવિ અને દીર્ઘાયુ આપો છો.

હે બુધ ! તમે વીર-પાલનકરતા છો. હે સોમ ! તમે પૂર્ણિમાએ સમૃદ્ધ થાવ છો. અમે પણ સમૃદ્ધ બનીએ. જે અમારો દ્વેષ કરે છે અથવા અમે જેમનો દ્વેષ કરીએ છીએ તેમને હે ચંદ્ર ! તમે નષ્ટ કરો. ચંદ્ર, ઈન્દ્ર, વરુણ, બૃહસ્પતિ, વિશ્વેદેવા અમને સમૃદ્ધ કરો.

• આઠમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૮૨ દેવતા : અગ્નિ

અમે અગ્નિને ધારણ કરીએ છીએ. અગ્નિમાં આ આહુતિ આપીએ છીએ. હે અગ્નિ ! અમારામાં ઐશ્વર્ય પ્રતિષ્ઠિત કરો. ઉષાની સાથે પ્રદીપ્ત થઈ, દિવસની સાથે પ્રજ્વલિત બની અગ્નિ સૂર્યની જેમ સર્વત્ર પ્રકાશિત થાય છે. હે અગ્નિ ! મનુષ્ય તમને ઘી વડે પ્રદીપ્ત કરે છે. ગાયો તમારા માટે ઘી આપે છે.

સૂક્ત-૮૩ દેવતા : વરુણ

હે વરુણ ! અમને રોગો, પાપો અને અમારા કહેલા શાપ-વચનોથી બચાવો. હે વરુણ ! અમારા શરીરના ઊર્ધ્વ, મધ્ય અને અધોભાગમાં રહેલા બંધનો તમે ખોલો. અમે પાપ રહિત બનીએ. અમને દુઃસ્વપ્નયુક્ત ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ પાપ-બંધનોથી છોડાવો. અમે પુણ્યલોક મેળવીએ.

સૂક્ત-૮૪ દેવતા : અગ્નિ, ઇન્દ્ર

હે અગ્નિ ! તમે સર્વજ્ઞ, અમર, જળધારક છો. તમે યજ્ઞમાં પ્રદીપ્ત થઈને અમારી રક્ષા કરો. હે ઈન્દ્ર ! તમે અક્ષય બળ સહિત પ્રગટ થાવ છો. હે અગ્નિ ! શત્રુઓનો નાશ કરો અને અમને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવો.

સૂક્ત-૮૫ દેવતા : તાર્ક્ષ્ય

અમે તાર્ક્ષ્ય (ગરુડ)ને બોલાવીએ છીએ. દેવતાઓ તમારા માટે જ સોમ લાવ્યા હતા. તેઓ બળયુક્ત છે. આ અરિષ્ટને મીના પિતા દ્રુતગામી, શત્રુઓના વિજેતા છે.

સૂક્ત-૮૬ દેવતા : રુદ્ર

ભયોના રક્ષક, યુદ્ધોમાં આહ્‌વાનીય પુરહૂત ઈન્દ્રને અમે બોલાવીએ છીએ. તેઓ અમારું મંગળ કરો.

સૂક્ત-૮૭ દેવતા : ઇન્દ્ર

રુદ્ર પ્રગટરૂપે અગ્નિમાં, વરુણરૂપે જળમાં અને સોમરૂપથી લતાઓમાં રહે છે, તેમને અમારા નમન.

સૂક્ત-૮૮ દેવતા : સર્પ વિષ દૂર કરનાર

હે વિષ ! તું દંશ દીધેલા પુરુષમાંથી દૂર થઈ તે સાપની પાસે જા, જ્યાંથી તું આવ્યો છે.

સૂક્ત-૮૯ દેવતા : અગ્નિ

દિવ્ય જળ લઈને તેમાં ઔષધિ-રસ મેળવીએ છીએ. તેને તેજસ્વી બનાવીએ છીએ. હે અગ્નિ ! આ દૂધને તેજસ્વી બનાવો, અમને બળયુક્ત બનાવો, સંતાન તથા જીવન આપો. હે જળ ! અમને પાપથી બચાવો. હે અગ્નિ ! અમને તમારી જેમ તેજસ્વી બનાવો.

સૂક્ત-૯૦ દેવતા : મંત્રોક્ત

હે અગ્નિ ! શત્રુને બળહિન કરો. ભયથી રક્ષા કરનારા, બધા જ

પ્રકારના સંઘર્ષમાં બોલાવવા યોગ્ય ઈન્દ્રદેવનું અમે આહ્‌વાન કરીએ છીએ. જેથી કોઈ પીડા કરનાર, કુકર્મી કે દુષ્કર્મ કરવાની હિંમત કરે નહિ.

• નવમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૯૧ દેવતા : ઇન્દ્ર

હે ઈન્દ્ર ! રક્ષા કરો, શત્રુનાશ કરો, ભય દૂર કરો અને અમને ધનના સ્વામી બનાવો.

સૂક્ત-૯૨ દેવતા : ચંદ્ર, ઇન્દ્ર

હે ચંદ્ર ! હે ઈન્દ્ર ! આ શત્રુઓને દૂર ભગાડો. અમે તમારા અનુકૂળ રહીએ અને મંગળ પ્રાપ્ત કરીએ.

સૂક્ત-૯૩ દેવતા : ઇન્દ્ર

યુદ્ધ કરવાની ઈચ્છા રાખતા શત્રુને અમે ઈન્દ્રની સહાયથી વશમાં કરીએ. હે ઈન્દ્ર ! તે બધાનો નાશ કરો.

સૂક્ત-૯૪ દેવતા : સોમ

અમે રાજા સોમનું આહ્‌વાન કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! અમારા સંતાનોને સમાન મનવાળા બનાવો.

સૂક્ત-૯૫ દેવતા : ગૃધ

શત્રુઓના પ્રાણ-અપાન બંધ થઈ જાવ. જેવી રીતે થાકેલા બળદને ઉઠાડીએ છીએ, વરુઓને ભગાડીએ છીએ, ભસતા કૂતરાઓને ભગાડીએ છીએ, તેવી રીતે શત્રુઓના પ્રાણને પણ ભગાડીએ છીએ. ધનનું અપહરણ કરનારને બાંધી લઈએ છીએ.

સૂક્ત-૯૬ દેવતા : મંત્રોક્ત

જેવી રીતે પક્ષીઓ પોતાના માળામાં જાય છે, ગાયો ગૌશાળામાં જાય છે, પર્વત પોતાના સ્થાનમાં અચળ રહે છે તેવી રીતે અમે શરીરમાં બન્ને કિડનીને સ્થાપિત કરીએ છીએ.

સૂક્ત-૯૭ દેવતા : ઇન્દ્ર, અગ્નિ

હે હોતા અગ્નિદેવ ! અમારા હવિને દેવતાઓ સુધી પહોંચાડો. હે ઈન્દ્ર ! અમારી સ્તુતિઓને વાણી આપો અને અમને પશુ-સંપન્ન કરો. હે

વસુઓ ! યજમાનને ધન આપો. હે દેવતાઓ ! તમે અમને ધન આપી સ્વર્ગમાં લઈ જાવ. હે યજ્ઞ ! તમે વિષ્ણુ પાસે જાવ. આ ઘૃત-આહુતિ તમારા માટે છે.

હે યજ્ઞપતિ ! યજ્ઞ તમારા કલ્યાણ માટે છે. ઘૃતાહુતિ અગ્નિ માટે છે. જેઓનું પૂજન થઈ ગયું છે અથવા જેમનું પૂજન બાકી છે તેઓને આ ઘૃતાહુતિ પહોંચે. હે દેવો ! તમે યજ્ઞમાં જે માર્ગેથી આવ્યા હતા તે માર્ગેથી જ પાછા ફરો. હે મનના સ્વામી ! આ યજ્ઞને સ્વર્ગ, અંતરિક્ષ, પૃથ્વી અને આકાશમાં સ્થાપિત કરો.

સૂક્ત-૯૮ દેવતા : મંત્રોક્ત

ઘૃત તેમજ હવનસામગ્રીથી આહુતિઓ ભરપૂર માત્રામાં આપવામાં આવી છે. એનાથી ઈન્દ્ર, વસુ, મરુત સહિત સમસ્ત દેવતાગણ તૃપ્ત થાઓ. આ ઉત્તમ આહુતિઓ ઈન્દ્રદેવને પ્રાપ્ત થાવ.

સૂક્ત-૯૯ દેવતા : વેદી

હે દર્ભ ! વેદી ઉપર ફેલાઈ જાવ. આ પીળા રંગનું દેવતાઓનું આસન છે. તે સુવર્ણયુક્ત બની જાવ.

સૂક્ત-૧૦૦ દેવતા : દુઃસ્વપ્નનાશક

અમે દુઃસ્વપ્ન-નિવારક મંત્ર સિદ્ધ કરી લીધો છે. આ અમારું કવચ છે. દુઃસ્વપ્ન જનિત પાપો દૂર થાવ.

સૂક્ત-૧૦૧ દેવતા : દુઃસ્વપ્નનાશક

સ્વપ્નમાં ખાધેલું અન્ન સવારે દેખાતું નથી, તોપણ આ અન્ન અમારા માટે કલ્યાણકારી થાઓ.

સૂક્ત-૧૦૨ દેવતા : દ્યાવા-પૃથ્વી આદિ

દ્યાવા-પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, મૃત્યુને અમે નમન કરીએ છીએ. આ લોકમાં અમે દીર્ઘકાળ સુધી રહીએ. અગ્નિ, વાયુ, સૂર્ય અમારો વધ ન કરે.

• દસમો અધ્યાય •

સૂક્ત-૧૦૩ દેવતા : મંત્રોક્ત

કયા રાજા દુર્ગતિથી બચાવશે ? અમારા યજ્ઞની કામના કોણ કરે છે ? અમારા ધનની પૂર્તિ અને દીર્ઘાયુ કરનાર કોણ છે ?